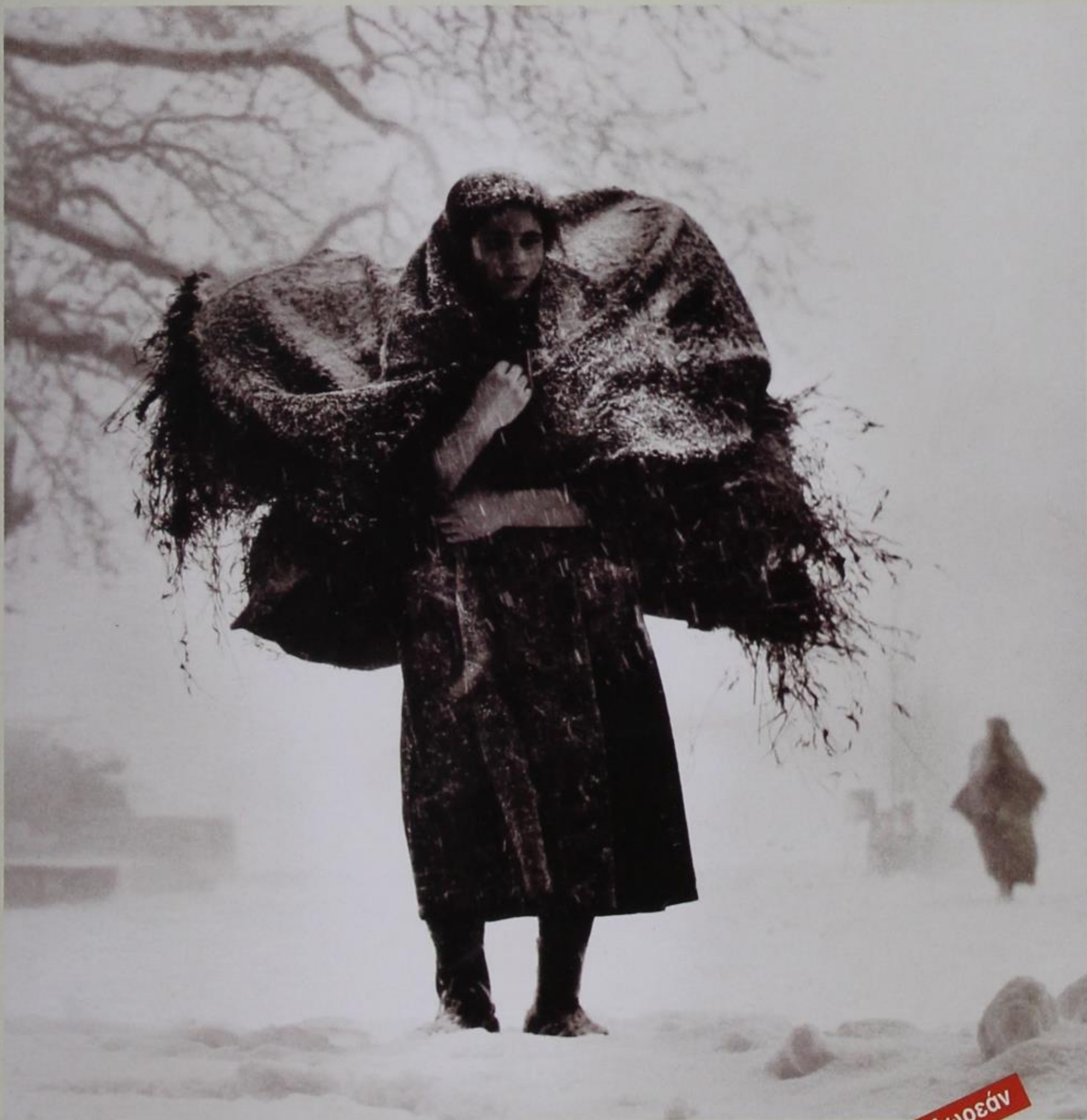

Τα Καντιλιώτικα

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
Τεύχος 22^ο Αύγουστος 2015

Διανέμεται Δωρεάν

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Εικόνα εξωφύλλου:

Φωτογραφία του Κώστα Μπαλάφα (1920 - 2011) με τίτλο «Ζωοτροφές», 1957, από την ενότητα «Κώστας Μπαλάφας - Φωτογραφικές Μνήμες από τη Σύγχρονη Ελλάδα», η οποία θα εκτεθεί στο Συνεδριακό μας Κέντρο από τις 8 Αυγούστου έως 30 Οκτωβρίου του 2015.

Περιεχόμενα:

• Εκδοτικά προλόγισμα της Συντακτικής Ομάδας	σελ.
• Κώστας Μπαλάφας της Γεωργίας Ισμιρίδου	3
• Οδοιπορικό Γάλλων στο Σαραντάπορο Φεβρουάριος 1917 του Θωμά Β. Ζιώγα	5
• Το μυστήριο της μνήμης του Θωμά Α. Μουκούλη	10
• Τάδε έφη Αριστοτέλης Ωνάσης του Νίκου Γ. Δημητρούλη	12
• Η πεσμένη πέτρινη «γέφυρα Ξέρμας» στον Σαραντάπορο του Θωμά Β. Ζιώγα	15
• Εξ ουρανού το μάννα του Θανάση Δ. Ζιώγα	26
• Στιγμιότυπα από τη ζωή των μαστόρων του Νίκου Καθάρου	28
• Μόρφωση και αυτομόρφωση του Κώστα Κατσιαμάνη	30
• Αναμνήσεις αξέχαστες του Κώστα Κατσιαμάνη	33
• Στον οντά με τα κυδώνια του Χρήστου Τσιγκούλη	35
• Καντσιώτικες αυλόπορτες του παλιού καιρού του Θωμά Αθανασίου Μουκούλη	36
• Δεύτερη βυζαντινή βρεφοκρατούσα Παναγία του Θωμά Β. Ζιώγα	42
• Παλιές γραφές για τη Δροσοπηγή Επιμέλεια Θωμά Β. Ζιώγα	44
• Σχεδίαση εθνικής οδού στην κοιλάδα του Σαραντάπορου, το 1928 του Χαρίλαου Γ. Γκούτου	45
• Μοναστήρι/Μπιτόλια 1828 Η σφαγή των Αλβανών μπέηδων Επιμέλεια Θωμά Β. Ζιώγα	48
• Αγγίγματα μνήμης Χρήστου Τσιγκούλη του Γιάννη Κανναβού	50
• Γ. Ι. Βελλάς «Το Προσφυγόπουλο που διακρίθηκε» του Νίκου Φασούλη	51
• Φωτοθήκη	55
• Νέα και δραστηριότητες της Αδελφότητάς μας	59

Εκδοτικά

Γέφυρα Πλάκας (1866), Άραχθος.

Μέγα πλήγμα δέχτηκε το έθνος των απανταχού κουδαραίων, δηλ. των τεκτόνων της πέτρας, από την κατάρρευση της περιώνυμης γέφυρας της Πλάκας στον Άραχθο ποταμό, στην επαρχία Τζουμέρκα της Άρτας. Το μεγαλούργημα αυτό του λαϊκού αρχιτέκτονα Κώστα Μπέκα, από το φημισμένο μαστοροχώρι Πράμαντα των Τζουμέρκων, είχε χτιστεί το **1866**. Άψογο αισθητικά και τεράστιο σε μέγεθος είχε καταστεί το σύμβολο της αξιοσύνης των Ηπειρωτών μαστόρων της πέτρας. Όλοι έμεναν ενεοί και μαγεύονταν από τον λεπτοκαμωμένο και αιθεροπέτη πετρόκτιστο θόλο του, και απορούσαν για το πως μπορεί να στέκεται τόσο μεγάλος και ψηλός που ήταν. Και όμως, ο καλός σχεδιασμός και η τεχνική αρτιότητα στη δόμησή του το έκαναν να αντέξει 150 χρόνια, παρόλο που είχε το μεγα-

λύτερο άνοιγμα τόξου σε όλη την Ελλάδα (40 μ. άνοιγμα x 20 μ. ύψος).

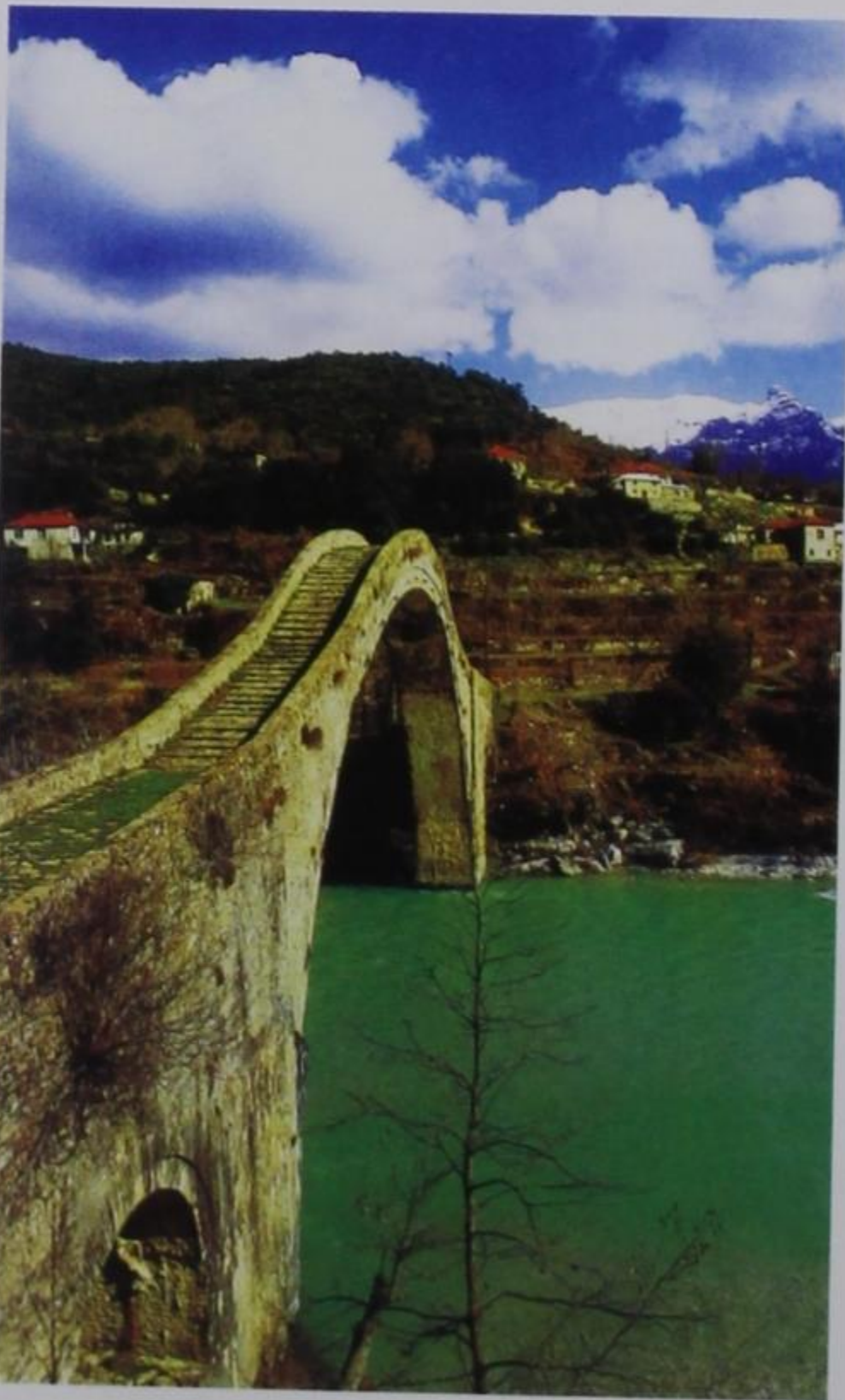
Η βάσκανη τύχη κατατρέχει όλα τα ανθρώπινα δημιουργήματα. Έτσι, την αποφράδα ημέρα 31-01-2015 η γέφυρα κατέπεσε, ύστερα από πολήμερες κατακλυσμιαίες βροχές και δυνατούς ανέμους, γιατί είχε αφεθεί, από την αδιαφορία των Αρχών, παντελώς ασυντήρητη. Δεν αρκεί μόνο στα χαρτιά να κηρυχθεί ένα τέχνημα ως «προστατευόμενο μνημείο», απαιτείται ταυτόχρονα και η τακτική συντήρησή του για να μακροημερεύσει, πράγμα που δεν έγινε επί δεκαετίες πολλές στη γέφυρα της Πλάκας. Στο άκουσμα της είδησης οι καρδιές όλων, και κυρίως των πετράδων κτιστών της Ηπείρου, μαράζωσαν. Το μέγιστο έμβλημα της τέχνης τους, η υλική πιστοποίηση της ευτεχίας τους, η πανέμορφη και εν ταυτώ πελώρια σε μήκος και ύψος γέφυρα της Πλάκας, το θαυμαστό αυτό έργο του πρωτομάστορα Κώστα Μπέκα, είχε χαθεί δια παντός και όλοι αναφώνησαν ένα πονεμένο

Το γεφύρι της πλάκας, φωτ. από το βιβλίο του Σπύρου Ι. Μαντά "Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια" εκδόσεις "Λαϊκό Πολύπτυχο".

ΓΙΑΤΙ; Το απίστευτο συνέβη και η απώλεια δεν είναι πλέον αναστρέψιμη, παρόλα όσα ειπώθηκαν πάνω στην ταραχή της πρώτης στιγμής.

Εναπόκειται πλέον στην ιστορία να διατηρήσει ζώσα τη μνήμη και του μνημείου που χάθηκε και του αρχιμάστορα Κ. Μπέκα που ήταν ο ποιητής του. Άλλωστε, ο αρχαίος ελεγειακός ποιητής Τυρταίος (7ος π.Χ.) έλεγε, και είχε απόλυτο δικαίο, ότι «Ουδέποτε κλέος εσθλόν απόλλυται, ούδ' όνομα αυτού», δηλαδή «Ποτέ δεν χάνεται η καλή φήμη, ούτε το όνομα αυτού που την έχει».

Το γεφύρι της πλάκας, φωτ. από το λεύκωμα "Ηπειρος" του Νίκου Δεσύλλα.

Γέφυρα Καντισίου (1717), Σαραντάπορος

Παίρνοντας αφορμή από τα παραπάνω και επειδή οι συνθήκες είναι ανάλογες, θυμίζουμε ότι και το δικό μας «Καντισιώτικο γεφύρι» έχει ανάγκη από συντήρηση, αν θέλουμε να υπάρχει και να μας τιμά με την παρουσία του. Ήδη, στις δυο όψεις του είναι, από εικοσαετίας και πλέον εμφανής κατά τμήματα η απώλεια του κονιάματος στις τοιχοδομές, η αποδόμηση στη στέψη του εμβόλου, η αποτριβή κάποιων τοξολίθων και η επικίνδυνη υποσκαφή της αριστερής όχθης άναυτα και εγγύτατα στη γέφυρα. Ας γίνει κάποια ενέργεια προς της αρμόδιες Αρχές για μια χαμηλού κόστους συντήρηση τώρα, η οποία θα αποσοβήσει κατοπινές μείζονες βλάβες ή και απώλεια. Τα σύγχρονα δομικά υλικά αρμολόγησης είναι πολύ βελτιωμένα, αντέχουν τις υετικές προσβολές και διατίθενται σε ποικίλες αποχρώσεις, ώστε να μην αλλάξει η αισθητική των λιθοκτιστών όψεων. Ίδωμεν!

Πρόταση

Το 2017, ήτοι μετά από δυο έτη, συμπληρώνονται **300** χρόνια από τότε που χτίστηκε το γεφύρι μας στο Σαραντάπορο. Με την ευκαιρία αυτής της επετείου και στο πλαίσιο των πολιτιστικών εκδηλώσεων του χωριού μας, προτείνουμε να οργανωθεί από την Αδελφότητα στο Συνεδριακό-Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής συμπόσιο με θέμα τα «Τοξωτά πετρογέφυρα της επαρχίας Κόνιτσας», αυτά που υπάρχουν και όσα ήσαν και τα θυμούνται ακόμη. Είναι αρκετοί οι ειδικοί γεφυρολόγοι ερευνητές που μας εκτιμούν και είναι διαθέσιμοι. Θέλει απόφαση και προγραμματισμό και μέχρι τώρα δείξαμε ότι τα διαθέτουμε. Ίδωμεν και πάλι!.

Η Συντακτική Ομάδα

Τόπο στα νιάτα

Το Δ.Σ. της Αδελφότητας, αρχής γενομένης από το περασμένο καλοκαίρι, έλαβε μηνύματα ελπίδας για το μέλλον της Αδελφότητας από τις πρωτοβουλίες της νεολαίας Δροσοπηγής για την ενεργό συμμετοχή τους στα κοινά με νέες προτάσεις και ιδέες. Καλωσορίζουμε αυτές τις πρωτοβουλίες και θα είμαστε αρωγοί τους.

Δ.Σ.

Κώστας Μπαλάφας

Έκθεση φωτογραφίας στο Συνεδριακό - Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής

8 Αυγούστου - 30 Οκτωβρίου 2015.

Όπως είχαμε προαγγείλει από το προηγούμενο τεύχος, το Δ.Σ. της Αδελφότητας μας εξασφάλισε, με την ευγενική παραχώρηση και ανταπόκριση από το Φωτογραφικό Αρχείο του Μουσείου Μπενάκη, έκθεση φωτογραφίας του σπουδαίου φωτογράφου Κώστα Μπαλάφα με τίτλο **“Φωτογραφικές Μνήμες από τη σύγχρονη Ελλάδα”**, και αποτελεί για μας το φετεινό κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός. Εκ μέρους του Φωτογραφικού Αρχείου του Μουσείου Μπενάκη η επιμελήτρια της έκθεσης κα Γεωργία Ιμσιρίδου μας έστειλε προς δημοσίευση το ακόλουθο κείμενο - παρουσίαση με αναφορά στο έργο του μεγάλου αυτού καλλιτέχνη και μάγου της ασπρόμαυρης εικόνας.

Δ.Σ.

Κώστας Μπαλάφας 1920 - 2011

της Γεωργίας Ιμσιρίδου

Ο Κώστας Μπαλάφας συγκαταλέγεται ανάμεσα στους σπουδαιότερους καλλιτέχνες της γενιάς του. Υπήρξε ένας ακούραστος λαογράφος, που είχε σκοπό στη ζωή του να καταγράψει για να αφήσει κληρονομιά στις επόμενες γενιές, τον τρόπο ζωής, τα ήθη και τα έθιμα των ανθρώπων της εποχής του. Ήταν ένας λαϊκός καλλιτέχνης που από αγάπη προς την τέχνη και την πατρίδα του, θέλησε να αποτυπώσει με τη φωτογραφική του μηχανή τις παραδόσεις που θεωρούσε πως χάνονταν με το πέρασμα του χρόνου και την εξέλιξη του σύγχρονου τρόπου ζωής. «Εικόνες που φθείρει ο χρόνος και τρώει ο πολιτισμός», όπως ο ίδιος συνήθιζε να λέει.

Μέσα από 15.000 φωτογραφικά θέματα συμπληρωμένα με κινηματογραφικές ταινίες, ηχητικές και γραπτές μαρτυρίες, κατέγραψε το Αντάρτικο στην Ήπειρο και στη συνέχεια όλες

τις εκφάνσεις της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας. Ο τόπος του, αποτέλεσε τον πυρήνα της φωτογραφικής του δημιουργίας. Όντας Ηπειρώτης, γνώριζε καλά το ορεινό τοπίο: τις κορφές, τις πλαγιές, τα φαράγγια, τις γιδόστρατες. Γι' αυτό το σεβάστηκε και το αποτύπωσε με τα παντοτινά του γνωρίσματα, χωρίς ωραιοποιήσεις, αφού πρωτίστως το βλέμμα του είχε διαμορφωθεί από τα βιώματα και τα ιδεώδη του. Οι κάτοικοι, είναι οι δικοί του, απλοί άνθρωποι του μόχθου, μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Φτωχοί, όχι όμως δύστυχοι και εξαθλιωμένοι. Έχουν αξιοπρέπεια, αποφασιστικότητα και αγω-

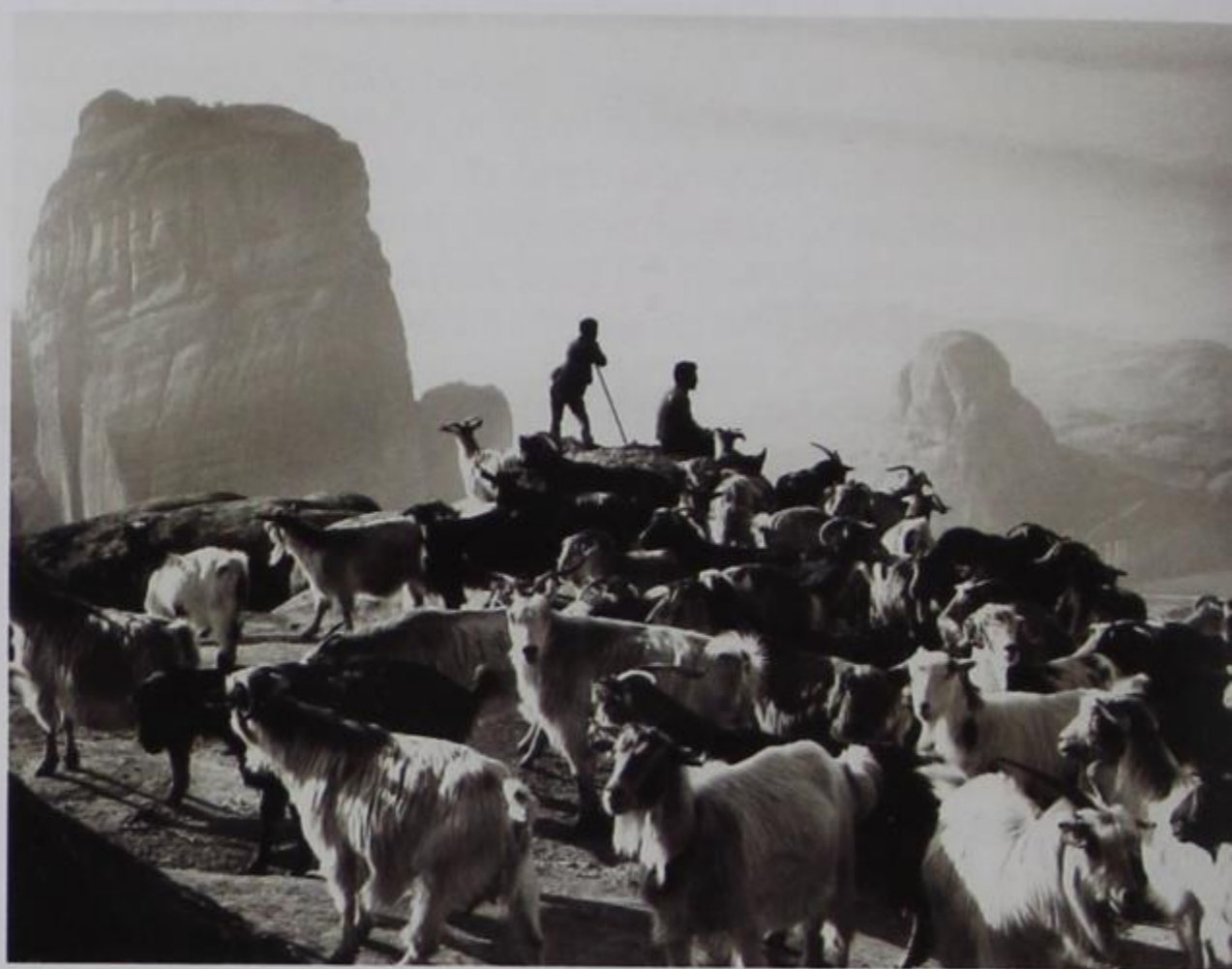

Κώστας Μπαλάφας. Στο δρόμο για το μεροκάματο, 1965.
© Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη

νιστικό φρόνημα. Εμβληματική μορφή, αυτή της Ηπειρώτισσας μάνας. Η γυναίκα - μάνα, ζωντανό κύτταρο του εξαρθρωμένου μεταπολεμικά, ελληνικού κοινωνικού ιστού.

Για περισσότερα από πενήντα χρόνια, εργάστηκε αθόρυβα, με επαγγελματισμό, συνέπεια και άφταστο ήθος. Τις αξίες που από νέος ενστερνίστηκε και με αυτές πορεύτηκε στη ζωή του, τις ακολούθησε και στον τρόπο με τον

Κώστας Μπαλάφας.
Μετέωρα, 1978.
© Φωτογραφικό Αρχείο
Μουσείου Μπενάκη

Κώστας Μπαλάφας. Για το σχολείο, Γιάννενα 1960..
© Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη

οποίο υπηρέτησε την τέχνη του. Υπήρξε πάντοτε ερασιτέχνης, με την κυριολεκτική ερμηνεία της λέξης. Δηλαδή εραστής της τέχνης, που αρνήθηκε την επαγγελματική εμπλοκή του στο χώρο, ώστε απερίσπαστος από τις επιθυμίες του, όποιου πελάτη να ελέγχει το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα των εικόνων του. Με μοναδικό κίνητρο το προσωπικό χρέος του καλλιτέχνη και χωρίς ποτέ να έχει ωφελιμιστική σχέση με το έργο του, το παρέδωσε στην ιστορία του τόπου του, στην ερευνητική κοινότητα και στο κοινωνικό σύνολο.

Η έκθεση με τίτλο **Φωτογραφικές μνήμες από τη σύγχρονη Ελλάδα**, περιλαμβάνει εικόνες από το σύνολο του έργου του Κώστα Μπαλάφα, οι οποίες προβλήθηκαν για πρώτη φορά στο Φωτογραφικό Κέντρο Σκοπέλου το 1995 και έκτοτε έχουν ταξιδέψει σχεδόν σε όλη την Ελλάδα. Η Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών, απευθύνθηκε στο Φωτογραφικό Αρχείο του Μουσείου Μπενάκη για την παρουσίαση της έκθεσης στο Συνεδριακό - Πνευματικό Κέντρο Δροσοπηγής. Είναι χαρά και τιμή μας να μεταφέρουμε τις φωτογραφίες του Κώστα Μπαλάφα όπου μας ζητείται, διότι μαζί με αυτές μεταφέρεται η αγάπη και η υπερηφάνεια που ένοιωσε ο ίδιος για αυτόν τον τόπο και που εμείς οφείλουμε να επαναπροσδιορίσουμε. Το έργο του και η ζωή του μας βοηθήσουν να βρούμε το δρόμο.

Γεωργία Ιμσιρίδου

Φωτογραφικό Αρχείο
Μουσείου Μπενάκη

Οδοιπορικό Γάλλων στο Σαραντάπορο Φεβρουάριος 1917

Επιμέλεια Θωμά Β. Ζιώγα

Εισαγωγή επιμελητή

Πριν από εκατό χρόνια ξέσπασε στην Ευρώπη ο 1ος παγκόσμιος πόλεμος (1914 ~ 1918). Ένας πολυαίμακτος πόλεμος, στον οποίον ενεπλάκησαν σχεδόν όλα τα ευρωπαϊκά έθνη, είτε κλίνοντας προς την **Αντάντ** (Γαλλία, Αγγλία), είτε προτιμώντας την αντίπαλη **Τριπλή Συμμαχία** (Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία). Με τη λήξη του και τις συμφωνίες που υπογράφηκαν καθορίστηκαν τα σύνορα σχεδόν όλων των κρατών, αυτά περίπου που υπάρχουν και τώρα. Είναι φυσικό, οι σύμμαχοι της νικήτριας Αντάντ να επωφελήθηκαν περισσότερο. Και η Ελλάδα, δυστυχώς, δεν ήταν μεταξύ αυτών. Ευτυχώς, την τελευταία περίοδο, το βενιζελικό κράτος της Θεσσαλονίκης διέσωσε τα προσχήματα έναντι των νικητών.

Την εποχή αυτή η Ελλάδα χειμαζόταν από έναν εθνοκτόνο **διχασμό** και είχε χωριστεί σε δυο στρατόπεδα. Το ένα είναι οι **ανταντόφιλοι** (οι βενιζελικοί), και το άλλο οι **γερμανόφιλοι** (βασιλικοί και παλαιοκομματικοί), που επίσημα κήρυτταν

Φωτ. 1. Εφημ. L'illustration, 21-04-1917. Η καταραμένη «γκρημάδα» που σχηματίστηκε από το «ανάθεμα» στο Βενιζέλο, μακάβριο σύμβολο του ολέθριου διχασμού, στο πεδίο του Άρεως, με φόντο τη Σχολή Ευελπίδων.

μια υποκριτική ουδετερότητα, η οποία στην ουσία ήταν γερμανοφιλία. Με τον όρο **διχασμός** νοούνται ο εξαναγκασμός σε παραίτηση της ανταντόφιλης κυβέρνησης Βενιζέλου τον Σεπτέμβριο του 1915 και τα επακόλουθα συμβάντα, ήτοι γερμανόφιλοι βασιλικοί, επίστρατοι, διαδοχικές κυβερνήσεις, το κράτος της Θεσσαλονίκης από την Εθνική Άμυνα με ηγέτη τον Βενιζέλο, Νοεμβριανά, αναθεματισμός Βενιζέλου, (ιδέ Φωτ. 1), επέμβαση της Αντάντ, αποκλεισμός, κ.λπ.. Στην ουσία η Ελλάδα είχε χωριστεί στη μέση με μια **ουδέτερη ζώνη**, (ιδέ χάρτη Φωτ. 2), που άρχιζε από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας και κατέληγε στο Λιτόχωρο Πιερίας επί του Θερμαϊκού κόλπου, την οποία επιτηρούσαν οι Γάλλοι. Τότε στρατοπέδευσαν σε μερικά δικά μας μαστοροχώρια γαλλικές αποικιακές μονάδες (π.χ. Καστάνιανη, Κάντσικο, Επταχώρι, κ.α.), κα-

Φωτ. 2. Εφημ. L'illustration, 17-03-1917. Χάρτης της ουδέτερης ζώνης του διχασμού, με τα βόρεια και νότια όριά της, η οποία χωρίζε την «Ελλάδα της Θεσσαλονίκης» (ανταντόφιλοι, βενιζελικοί) από την «Ελλάδα των Αθηνών» (γερμανόφιλοι, βασιλικοί).

θώς θυμούνταν οι παππούδες μας που μολούσαν για μαύρους στρατιώτες. Όλα τα Μαστοροχώρια βρίσκονταν μέσα ή πάνω στα δυο όρια αυτής της ουδέτερης ζώνης, ενώ η Κόνιτσα ανήκε στους βασιλικούς της Αθήνας.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, η παρισινή εφημερίδα **L'illustration**, δημοσίευσε μια σειρά ανταποκρίσεις και **φωτογραφίες**, (όπως αυτές που δημοσιεύονται εδώ), του ειδικού απεσταλμένου της Robert Vaucher στο βαλκανικό μέτωπο, οι οποίες ιστορικά μας αφορούν, διότι σχετίζονται με τον εθνικό ανταγωνισμό στο χώρο της Β. Ηπείρου την εποχή εκείνη και την εμπλοκή σ' αυτόν των ξένων δυνάμεων, με τεράστιες παράπλευρες απώλειες στην τοπική κοινωνία. Μια ενδιαφέρουσα γραφή είναι αυτή της οδοιπορίας που έκανε ο ανταποκριτής, με συνοδεία Σενεγαλέζων ακροβολιστών, τον Φεβρουάριο του 1917, από Λιασκοβίκι/Λεσκοβίκι μέχρι Λαψίστα/Νεάπολη Κοζάνης, μέσα από τον χώρο των Μαστοροχωρίων, (όρα χάρτη Φωτ. 3). Σε όποιο χωριό βρίσκει κατάλυμα γράφει για τα συμβάντα της διαδρομής που προηγήθηκε. Από την περιγραφή, αλλά και από τον συνοδευτικό χάρτη

πορείας, φαίνεται ότι δεν ακολουθήθηκε η παραποτάμια όδευση, αλλά το ορεινό μονοπάτι στη αριστερή πλευρά του Σαραντάπορου, δηλαδή δίπλα από τα χωριά Καστάνιανη, Μπλήζιανη, Κάντσικο, τα οποία όμως δεν περιγράφονται.

Την εφημερίδα βρήκε ο ερευνητής Δημήτρης Φασούλης του Θωμά από το Κεφαλοχώρι. Τι μετάφραση και την απόδοση των κειμένων έκανε η Αικατερίνη Παπαδημητρίου συζ. Κωνσταντίνου, πτυχιούχος γαλλικής, την οποία ιδιαιτέρως ευχαριστώ. Τον σχολιασμό και την επιμέλεια της παρουσίασης των κειμένων ανέλαβα εγώ, με το παρόν άρθρο.

Οι εκθετικές σημειώσεις, οι εμφατικές γραφές και όλες οι γραφές μέσα σε αγκύλες [] είναι επεξηγήσεις δικές μου.

Ίζβορος [Αμάραντος], 8 Φεβρουαρίου [1917]

Μόλις ξημερώνει. Μια ψιλή βροχή πέφτει κατά διαλείμματα. Ο ουρανός έχει ένα σκούρο γκριζόχρώμα. Η μικρή μας φάλαγγα ξεκινάει [από το Λιασκοβίκι/Λεσκοβίκι] αργά. Περνάμε το τελευταίο ιτα-

Φωτ. 3. Εφημ. L'illustration, 17-03-1917. Απόσπασμα χάρτη της περιοχής που διέσχισε ο ειδικός απεσταλμένος της εφημερίδας και ειδικότερα της περιοχής των Μαστοροχωρίων, στον οποίο τα τοπωνύμια και τα οικωνύμια αναγράφονται με τις παλιές του ονομασίες που ήσαν σε χρήση τότε.

λικό φυλάκιο και παίρνουμε τα στενά πετρώδη μονοπάτια που απολήγουν στον Ίζβορο [σημ. Αμάραντος]. Τα μουλάρια μας, οδηγημένα από ντόπιους Αλβανούς, έχουν, ευτυχώς, σταθερό βήμα.

Οι Σενεγαλέζοι ακροβολιστές που μας πλαισιώνουν είναι ρωμαλέοι, καλοί στρατιώτες, με πόδια σιδερένια που σκαρφαλώνουν με σωστό βήμα το ένα βουνό μετά το άλλο, χωρίς ποτέ να απελπίζονται από την τραχύτητα του εδάφους. Οι ώρες περνούν. Φθάνουμε σ' ένα χωριό χτισμένο στην πλαγιά ενός λόφου, αποτελούμενο από 20 ~ 30 σπίτια χτισμένα με ξερολιθιές, με τρύπες εν είδει παραθύρων. Ένα φτωχό και άθλιο χωριό, [μάλλον πρόκειται για το **Κορσάτσικο**, που μετονομάστηκε σε **Προσήλιο** και δεν υπάρχει τώρα], όπως είναι όλα σ' αυτές τις απογυμνωμένες περιοχές όπου τα λιβάδια είναι ανύπαρκτα και όπου μερικά μικρά καλαμποκοχώραφα αποτελούν τις μόνες καλλιεργημένες περιοχές μέσα σ' ένα χάος θλιβερών και μονότονων βουνών.

Συγκίνηση: Λίγο πριν την άφιξή μας, ένας άντρας δολοφονείται από τον αγροφύλακα, την μόνη οργανωμένη Αρχή της χώρας. Οι άντρες του χωριού, οπλισμένοι με τσεκούρια και παλιά όπλα τον καταδιώκουν και ζητούν τη βοήθειά μας. Είναι, λοιπόν, ένα λυσσαλέο ανθρωποκυνηγητό. αξιωματικοί και πυροβολητές προσπαθούν να βρουν τον ένοχο, αλλά εις μάτην, διότι μέσα στις θαμνώδεις περιοχές τα καταφύγια αφθονούν.

Πρέπει να συνεχίσουμε την πορεία μας, αν θέλουμε, μέσω αυτών των δύσβατων μονοπατιών, να φθάσουμε στον **Ίζβορο** [σημ. Αμάραντος] πριν νυχτώσει, (ιδέ Φωτ. 4). Μετά από έναν απότομο κατήφορο, συναντάμε αυτό το πρώτο χωριό, καθαρά Ηπειρώτικο. Όλα τα σπίτια έχουν έναν ελληνικό σταυρό και ένα γαλάζιο δικέφαλο αετό μέσα σε άσπρο φόντο. Δεν είναι πλέον η Αλβανία και δεν είναι ακόμα η Ελλάδα. Μέσα σε πολλά σπίτια ένα πρόσωπο, πάντα το ίδιο, περιτριγυρισμένο με πρωτόγονες ζωγραφιές γαλάζιες και άσπρες, διακοσμεί το τζάκι. Μοιάζει πολύ με τον Κωνσταντίνο, αλλά οι κάτοικοι δεν το ομολογούν. Όταν τους ρωτούν αν είναι ο Ζωγράφος, ο υπερασπιστής της ελεύθερης Ηπείρου, αποφεύγουν να απαντήσουν ναι ή όχι, και φυλάσσοντας τον εαυτό τους ούτε και χαμογελούν. Καημένοι άνθρωποι! Βρίσκονται σε μεγάλη μιζέρια και γνωρίζουν εκ πείρας ότι σ' αυτή τη χώρα δεν πρέπει να συζητάς τις προτιμήσεις σου, διότι ο νικητής έχει πάντα την τάση να λεηλατεί και να καίει το σπίτι σας, αν δεν ανήκετε στους οπαδούς

Φωτ. 4. Εφημ. L'illustration, 17-03-1917. Σε μετάφραση: «Το καραβάνι, στο οποίο συμμετείχε ο ειδικός απεσταλμένος της L'illustration και η ακολουθία του από Σενεγαλέζους, περνώντας έναν χείμαρρο πάνω σε μια αλβανική γέφυρα και πάνω σε γαϊδούρια, μεταξύ Ίζβόρου και Καστάνιανης». [Πρόκειται για την υπάρχουσα και τώρα «γέφυρα Γιάτση», στο ποτάμι μεταξύ Ισβόρου (Αμάραντος) και Πλάβαλης (Αγία Βαρβάρα)].

του. Θεωρείστε τον εαυτό σας πανευτυχή, αν δεν σας κάνει να περάσετε από τη ζωή στον θάνατο.

Αυτό το βράδι το κρύο είναι σφοδρό. Οι Σενεγαλέζοι, καθισμένοι σταυροπόδι γύρω από τη φωτιά τους, γελούν στην ιδέα ότι δεν θα φυλάξουν σκοπιά αυτή τη νύχτα. Μέσα στο μοναδικό καθαρό δωμάτιο του χωριού, ανάψαμε και εμείς μια μεγάλη φωτιά, και αφού εδώ κρεβάτια δεν υπάρχουν, ξαπλώσαμε, τυλιγμένοι μέσα σε κουβέρτες, πάνω στο πατημένο χώμα.

Μπουρμπουτσκό [Επταχώρι], 10 Φεβρουαρίου [1917]

Το σκοτάδι είναι ακόμα πυκνό, όταν ένας Σενεγαλέζος έρχεται να μας ξυπνήσει.

- Βρέχει ακόμα; ρωτάει ο διοικητής.
- Όχι, κ. διοικητά, δεν έπεσε καθόλου νερό.

Καθένας εκδηλώνει την ικανοποίησή του και αφήνει έναν αναστεναγμό ανακούφισης. Αλλά ο Αμπντουλάχ, μετά από ένα λεπτό, ξαναλέει ήσυχα «Έπεσε χιόνι». Πραγματικά όλα είναι άσπρα, το κρύο τσούζει. Οι Σενεγαλέζοι δεν είναι λιγότερο χαρούμενοι. Ποιος, λοιπόν, έλεγε ότι τα μαύρα στρατεύματα δεν θα μπορούσαν να αντέξουν τις ευρωπαϊκές ομίχλες;

Η φάλαγγα ανασχηματίζεται, προχωρεί με ελιγμούς κατά μήκος των βουνών, κατεβαίνει πλαγιές κατακόρυφες, περνάει μικρές αλβανικές γέφυρες πάνω σε ζώα, και μετά από πολλές

ώρες φθάνει στη **γέφυρα της Στράτσιανης**¹ [σημ. Πύργος] απ' όπου οι ακροβολιστές και ο διοικητής τους συνεχίζουν για την **Πρισόγιανη** [σημ. Πυρσόγιαννη], ενώ εμείς περνάμε τον **Σαραντάπορο**, κατευθυνόμενοι προς την **Καστάνιανη**. Όλη αυτή η περιοχή είναι έρημη και με ανάκατη ανάγλυφη όψη. Δεν υπάρχουν παρά βράχια και φρύγανα, εκεί όπου προχωρούμε αργά πάνω σε πίστες που γειτονεύουν με γκρεμούς. Μέχρι το **Μπουρμπουτσκό** [σημ. Επταχώρι], όπου φθάνουμε μετά από δυο μέρες με μουλάρι, το τοπίο είναι απογοητευτικό. Διακόπτεται σπάνια από συνοικισμούς σπιτιών από λάσπη ή ξερολιθιές. Οι κάτοικοι πεθαίνουν από πείνα, έχοντας για κύρια τροφή μόνον μερικές γαλέτες από καλαμποκάλευρο. Βαδίζουμε εδώ και τέσσερις μέρες χωρίς να συναντήσουμε στα

μονοπάτια κάποιο καραβάνι ή κάποιον βοσκό. Επίσης μια ευχάριστη έκπληξη· περπατώντας κοντά στο ποτάμι, έτυχε να διασταυρωθούμε με γαλλικές ομάδες που μετέφεραν πάνω σε μουλάρια μυδραλιοβόλα, τα οποία είχαν σκεπαστεί με πάχνη.

Κρατήσαμε μια μικρή συνοδεία από τους Σενεγαλέζους ακροβολιστές, οι οποίοι μας άφησαν εδώ [στο Μπουρμπουτσκό/Επταχώρι]. Ακροβολιστές Τυνήσιοι, Άραβες από το Sfax, θα μας συνοδεύουν στα χιόνια που σκεπάζουν τα βουνά **Παλιοκριμήνο**² / *Paljokrimero* [τώρα λέγεται **Βόιο** με υψηλότερη κορυφή το **Παλιοκριμήνι** 1.806 μ.], τα οποία, όπως για παράδειγμα η **Ζάλα**³ / *Jala* [τώρα λέγεται **Προφήτης Ηλίας Ζουπανίου** 1.803 μ.] έχουν υψόμετρο περίπου 1.800 μ.

1. Πρόκειται για τη λιθόκτιστη τοξωτή «γέφυρα Στράτσιανης» (σημ. Πύργος), που κατέπεσε περί το 1920 καθώς λένε στον Πύργο, λόγω υποσκαφής και ανατροπής του δεξιού βάθρου (προς Πύργο) από κάποια ορμητική νεροκατεβασιά του ποταμού. Είχε κτισθεί το **1872**, [ιδε΄ «Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων», του Ι. Λαμπρίδη, μέρος Β', εν Εθήναις 1880, σελ. 187, όπου υπάρχουν λεπτομέρειες για τον τρόπο κατασκευής], ακριβώς στο ίδιο σημείο που είναι τώρα η μεταλλική (Bailey/Μπέλεϋ) γέφυρα διάβασης του ποταμού από την αμαξιτή οδό προς τον Πύργο, και ένωνε την τοποθεσία «Παλιοχώρι» του Πύργου με την έναντι περιοχή «Μπάρα_Τσιώτη» της Μόλιστας. Το αριστερό βάθρο (προς Μόλιστα) της σημερινής μεταλλικής γέφυρας στηρίζεται πάνω στο καλώς διατηρούμενο κατάλοιπο του βάθρου της παλιάς λιθογέφυρας, στο οποίο εμφανέστατη είναι η καμπύλη του τόξου (υπάρχει φωτογραφία). Στη δεξιά όχθη (προς Πύργο) σώζεται ακόμη μέσα στην κοίτη ένα ογκώδες κατάλοιπο λιθοδέματος, με τους δομημένους λίθους των όψεων διατεταγμένους ορθίως, δείγμα στροφής 90ο κατά την ανατροπή του (υπάρχει φωτογραφία). Μετά την πτώση της γέφυρας, επειδή όλα τα κείμενα προς την δεξιά πλευρά του Σαραντάπορου χωριά αποκλείονταν από την Κόνιτσα, (π.χ. Πύργος, Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη, Οξιά, κ.λπ), αναγκαστικά όλοι πορεύονταν προς την απόμακρη «γέφυρα Δερβενίου», χασομερώντας βέβαια, έως ότου στήθηκε το 1922 στην ίδια θέση μια μεταλλική δικτυωτή γέφυρα (ιταλική) η οποία παρασύρθηκε το 1938. Αμέσως τότε κατασκευάστηκε την ίδια χρονιά, σε απόσταση περίπου 1 χλμ. προς τα ανάντη, στη θέση «Ντέρτη» της Καστάνιανης, όπου η κοίτη είναι στενότατη, ξυλογέφυρα με κρεμαστό από συρματοσχοίνα ξύλινο φορέα, η οποία, με άδεια των Αρχών, λειτουργούσε με διόδια για μια δεκαετία περίπου. Η κατασκευή και λειτουργία της ξυλογέφυρας έγινε από Στρατσινίτες, όπως πολλοί βεβαιώνουν στη Στράτσιανη. Από τα δεξιά του Σαραντάπορου χωριά (π.χ. Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη) αυτή λεγόταν «ξυλογέφυρα Στράτσιανης», ενώ στα χωριά της αριστερής όχθης (π.χ. Καστάνιανη, Μόλιστα) την ονόμαζαν «ξυλογέφυρα Ντέρτης».

Τέλος, τα υπάρχοντα λείψανα λίθινου ακροβάθρου στη βραχώδη όχθη (προς Πύργο) μαρτυρούν ότι παλιά υπήρχε και στη θέση «Ντέρτη» τοξωτό πετρογέφυρο, διάφορο από τη «γέφυρα Στράτσιανης». Στο άρθρο του Χαρ. Γκούτου «Σχεδίαση εθνικής οδού στην κοιλάδα του Σαραντάπορου το 1928», που δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος, ο νομομηχανικός στην έκθεσή του αναφέρει την ύπαρξη των ακροβάθρων δυο

λίθινων θολωτών γεφυρών στη θέση «Ντέρτη».

2. Δεν γνωρίζουμε τώρα πως ονομαζόταν αυτό το βουνό κατά την αρχαιότητα. Τότε **Βόιον** ονόμαζαν όλο μαζί το ορεινό συγκρότημα Γράμμου και Σμόλικα. Στην υψηλή ζώνη του υπήρχε άλλοτε ο οικισμός «Κριμήνι», ο οποίος, μάλλον για το δυσχερές μερο της περιοχής, εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους του ενώ η έκτασή του περιήλθε κατά το πλείστον στο χωριό Επταχώρι. Αυτοί εγκαταστάθηκαν στο νέο «Κριμήνι» Κοζάνης (το 1913 απογράφεται με 540 άτομα). Προς αντιδιαστολή, το παλιό ορεινό χωριό λεγόταν στο εξής «Παλιοκριμήνι». Εξ αυτού ονόμασαν «Παλιοκριμήνι/ Παλιοκριμήνο» όλο το βουνό, όπως και την υψηλότερη κορυφή του. Η γαλλική γραφή *Paljokrimero* ελάχιστα απέχει από την πραγματική.

Η ονομασία «Κριμήνι», σχηματισθείσα από το σλάβικο θέμα *krjm-* και την επιθετική κατάληξη *-inj*, αποδίδεται ως «Βοσκαριά ! Βοσκίες ! Εύβοτος τόπος», λόγω των εκτεταμένων, χλοερών υψιπέδων λιβαδιών της περιοχής. Στα παλ. Σλ. *krjma/krjmj* (= τροφή – χορτάρι για τροφή ζώων, βοσκή, χόρτασμα), *krjmiti* (= τρέφω – βόσκω, νέμω) και *krjmjnica* (= τρέφουσα – τρώφιος θρέμμα, Λατ. *alimna*). Σφόδρα χωλαίνουν γλωσσολογικά ερμηνείες από το αρχ. Ελλ. «κρημνός» (= γκρεμός) και το αρχ. Ελλ. «κρυμός» (= παγωνιά, παγετός).

3. Όλο αυτό το βουνό είναι γνωστό και ως «Ρουσιοτάρι/Ροσιοτάρι/Ροσιτάρι», το οποίο, κατ' αναλογία προς την εξήγηση της ονομασίας «Κριμήνι», μάλλον αποδίδεται ως «Δροσερό χορτάρι ! Λιβάδι», από το λατινογενές παλ. Σλ. *rosjno* (= δροσιμένο, νοτισμένο, τρυφερό, δροσερό) < παλ. Σλ. *rosa* (= δρόσος, ψεκός, λιβάς, Λατ. *ros*), συν το Σλ. *tarj* (= χορτάρι, χόρτο), με εκφορική σίγηση του ενδιάμεσου Ν, [παράβαλε και αρχ. Ελλ. «λιβάς» (= σταγόνα, σταλαγμός) > «λιβάδιον» (= νοτισμένο τόπος) > νέο Ελλ. «λιβάδι» (= λειμώνας, βοσκοτόπι)]. Η προταθείσα στο παρελθόν ερμηνεία «Κόκκινο χορτάρι», από το Σλ. *ruz* (= πυρρόχρωμος, ξανθοκόκκινος, Λατ. *russus*) και το ομόσημο μόν Ελλ. «ρούσιος», είναι άστοχη πραγματολογικά, αφού δεν υπάρχει ερυθρά χλόη.

Η αναφερόμενη εδώ παλιά και ξεχασμένη πλέον ονομασία «Ζάλα» της κορυφής του έχει οπωσδήποτε σλάβικη αρχή. Μάλλον σημαίνει «Μνημείο ! Τάφος ! Τύμβος», άγνωστο πως και γιατί, ίσως λόγω ομοιότητας, από το παλ. Σλ. *žalj/žalije* (= μνημείο, τάφος, ηρίον, τύμβος), δηλ. κάτι ανάλογο με το βουνό «Βαρ_τσιομπάνι» (= τάφος του βοσκού) στο χωριό Χιονιάδες. Από τα ομοιώτυπα παλ. Σλ. *žalo* (= κέντρον, κεντριστήρι, κεντητήριο, Λατ. *stimulus*), *žalj* (= άλγος, οδύνη, λύπη) και *žalj* (= όχθη) δεν προκύπτει λογική ερμηνεία.

Ζουπάνι [Πεντάλοφος], 11 Φεβρουαρίου [1917]

Έχουμε την εντύπωση ότι φθάσαμε, (όρα Φωτ. 3), στον πολιτισμένο κόσμο. Μετά από την απόλυτη μοναξιά, είναι ευχάριστο να βλέπεις κρεμασμένο στα δέντρα που παισιώνουν την πλαγιά ένα τηλεφωνικό καλώδιο, γαλλικό, που συνδέει τα ταχυδρομεία. Ο καιρός σήμερα είναι εξαιρετικός, ο ήλιος κάνει το χιόνι εκπληκτικό. Πάνω στα μονοπάτια το χαλάζι κάνει τα μουλάρια να γλιστρούν. Πρέπει να περπατάμε πίσω από τους Άραβες μας, οι οποίοι σπρώχνουν μέσα στο χιόνι, πολλές φορές ύψους ενός μέτρου, τα μικρά μακεδονικά γαϊδουράκια που κουβαλούν τις αποσκευές μας, και τα παρακινούν με τις ίδιες φωνές που οδηγούσαν τα δικά τους ζώα στην Τυνησία, κάτω από τον καυτό ήλιο της Αφρικής.

Αριστερά και δεξιά του μονοπατιού, παρατηρεί κανείς χνάρια από λύκους και αρκούδες, και από καιρό σε καιρό συναντάει κατασπαραγμένα κουφάρια γαϊδουριών ή μουλαριών.

Οι γαλλικές και οι ελληνικές σημαίες κυματίζουν στα αρχηγεία των ακροβολιστών, (όρα Φωτ. 2), αφού είμαστε σε **ουδέτερη ζώνη**, (όρα χάρτη Φωτ. 4). Καραβάνια ανεφοδιασμού διαδέχονται το ένα το άλλο, φορτωμένα ψωμί για τους ανδρείους αποίκους που αποτελούν τις εμπροσθοφυλακές, χαμένοι μέσα σ' αυτά τα αφιλόξενα βουνά. Περίπολοι περνούν, παρακολουθώντας τις πλαγιές, άλλες γυρίζουν οδηγώντας υπόπτους, λαθρεμπόρους, ή ακόμα και στρατιώτες βασιλόφρονες που δραπέτευσαν από την Πελοπόννησο και προσπαθούν να συναντήσουν τις αυστριακές γραμμές.

Αθήνα, 14-10-2014

Φωτ. 5. Εφημ. L'illustration, 17-03-1917. Σε μετάφραση: «Στο Ζουπάνι : Η γαλλική και η ελληνική σημαία μπροστά στο φυλάκιο των ακροβολιστών».

Φωτ. 6. Εφημ. L'illustration, 17-03-1917. Σε μετάφραση: «Η άφιξη στο Ζουπάνι».

Το μυστήριο της μνήμης

του Θωμά Αθανασίου Μουκούλη

Είμαστε από των ονείρων το υλικό πλασμένοι

Σαίξπηρ

α) Ατομική μνήμη. «Από υλικό ονείρων είμαστε φτιαγμένοι, και τη μικρή ζωή μας ύπνος την περιζώνει», είπε ο ποιητής. Περιφερόμαστε στη ζωή σαν υπνοβάτες κι όταν πέφτει πάνω στο στήθος μας βαριά η τσεκουριά της οδύνης, αφήνουμε μια κραυγή που μας ξυπνά, που συντρίβει την νυσταλέα καθημερινότητά μας και μας κάνει να νιώσουμε ως όντα εξαιρετικά. Και είμαστε πραγματικά υπάρξεις εξαιρετικές. Γιατί είμαστε όντα πλημμυρισμένα από μνήμες (ατομικές και συλλογικές), οι οποίες, με το παραμικρό ερέθισμα ή την πιο ασήμαντη αφορμή, ξεχύνονται σαν χείμαρρος από τα βάθη του είναι μας, μας στροβιλίζουν σαν τεράστια θαλάσσια ρουφήχτρα και από υπόγειους και άγνωστους δρόμους μας μεταφέρουν αστραπιαία - με άλλη διάσταση - σε τόπους και χρόνους όπου βιώσαμε καταστάσεις και γεγονότα: Όσα ζήσαμε, όσα υποφέραμε, όσα χαρήκαμε, είναι η περιουσία μας η - θεωρητικά - αναφαίρετη, που με την δύναμη τής αναπόλησης αγγίζουμε τρυφερά, μη διαλύσουμε τ' απολιθώματα και τους αντικατοπτρισμούς του παρελθόντος μας.

- Γιατί τα ζήσαμε όλα αυτά που μας βασανίζουν; Ίσως, για να θυμόμαστε ότι είμαστε όντα με περιορισμένη χρονική διάρκεια και για να νιώθουμε την ασημαντότητά μας!

Γιατί, αν και είμαστε από το υλικό των ονείρων πλασμένοι, γινόμαστε παιχνίδι της μοίρας και της ματαιότητας: Ανοίγοντας τα βλέφαρά μας στο φως της μέρας και τινάζοντας από πάνω μας την μυστηριώδη μαγγανεία του ύπνου, τα όνειρα που μας δένανε σε μια άλλη πραγματικότητα θρυμματίζονται. Όπως θρυμματίζεται ολάκερη η ζωή μας, όταν το σώμα μας ανεβαίνει άπνοο στο ζόφο του θανάτου.

Αφού όμως είμαστε όντα με περιορισμένη χρονική διάρκεια εκτεθειμένα στον θάνατο, έχουμε αφήσει στην διάθεση του θανάτου και τις αναμνήσεις μας. Κι αυτές ξεθωριάζουν, κι' αυτές πεθαίνουν, ακόμη κι εκείνες που μπηγμένες μακριά καρφιά στην ρίζα της καρδιάς μας θα ρούσαμε πως θα μας ακολουθούν ως το τέρμα του δρόμου μας και με την αναπόληση θα μάς φέγγουν στο βράδυ της ζωής... Τί πλάνη!

Έρχεται κάποια ώρα που λησμονούμε ακόμη και τα πιο σκληρά, και τα πιο υψηλά και τα πιο βαθιά βιώματά μας. Τα παίρνει κι αυτά ο χρόνος, τ' απομακρύνει ανεπαίσθητα από το βλέμμα της συνείδησής μας ώστε, τελικά να τα απονευρώσει, να τα κάνει σαν ψέματα, σαν αντικατοπτρισμούς της ερήμου που μας κυκλώνει όλο και πιο αγριεμένη.

Η μνήμη μάς κρατεί ζωντανούς πάνω από το χάος της μοναξιάς, των γερατειών, του θανάτου. Η λήθη όμως μας ελευθερώνει από το δυσβάσταχτο βάρος της ζωής μας, για να μας κάνει ικανούς να διαπλεύσουμε τον χρόνο που μας απομένει, χωρίς κίνδυνο να καταποντιστούμε από την αφόρητη μνήμη αυτών που ζήσαμε².

«Κόρες του Χρόνου, και η Μνήμη και η Λήθη αφήνουν μέσα μας την ίδια πικρή γεύση που είναι του χρόνου η αβάσταχτη, στυφή γεύση, αφού είμαστε χωρίς την θέληση μας όντα χρονικά περιορισμένα ενώ η μύχια λαχτάρα μας είναι η αθανασία,³ ή τουλάχιστο το όνειρο της αθανασίας».

β) Συλλογική ή κοινωνική μνήμη - Η μνήμη των τόπων. Μνήμη δεν έχουν μόνον οι άνθρωποι αλλά και οι τόποι. «Οι τόποι επαναφέρουν συλλογικές μνήμες που αναπαύονται ...έως τη στιγμή που θα βρεθεί η κατάλληλη ματιά για να τις ανεγείρει ολοζώντανες. Οι τόποι μιλούν κι αμφισβητούν όπως και οι άνθρωποι». Αλλά,

2. Ο Χόρχε Λουίς Μπόρχες (1899- 1986) έχει γράψει ένα εξαιρετικό διήγημα με τίτλο «Φούνες ο Μνήμων». : Ο ήρωας, Ιρενέο Φούνες, διαθέτει μία υπερφυσική, τέλεια μνήμη, θυμάται τα πάντα: κάθε φύλλο που είχε δει σε δέντρο, κάθε λέξη που είχε ακούσει στη ζωή του, κάθε πνοή ανέμου που είχε νιώσει, κάθε εντύπωση γεύσης, κάθε πρόταση. Παρ' όλα αυτά είναι δέσμιος της ανικανότητάς του να αξιολογεί. Σε αυτήν την αριστουργηματική, ακραία εκδοχή του Μπόρχες, ο Ιρενέο Φούνες θα συντριβεί κάτω από μια κυριολεκτικά αφόρητη μνήμη, από μία απρόσκοπτη συμφόρηση πληροφοριών της οποίας τη ροή αδυνατεί να ελέγξει- έστω στο ελάχιστο.

3. Κώστας Ε. Τσιρόπουλος, ΕΥΘΥΝΗ, τ.130/82, σ.519.

1. Σαίξπηρ « Τρικυμία» - πράξη 4 σκηνή, Μετ. Βασίλη Ρώτα.

κατά τον Αριστοτέλη: «δεινόν τε και χαλεπόν ληφθῆναι ο τόπος», (δύσκολο πολύ να κατανοηθεί ένας τόπος).

Η μεγαλύτερη δυσκολία κατανόησης ενός τόπου, έγκειται στο γεγονός, ότι η αντίληψή μας γι' αυτόν εμπεριέχει καλυμμένη την έννοια του χρόνου. Συσσωρεύει μέσα του ερείπια, σύμβολα, γλώσσες, βιωματικές μνήμες· δεν είναι ποτέ ο ίδιος («πάντα ρει και ουδέν μένει») και έτσι δεν μπορεί να υπακούσει σε μια εύκολη και επιφανειακή ανάλυση. Μπορεί να δει κανείς τον τόπο ως ένα μουσείο που διατηρεί καταγραμμένες όλες τις ανθρώπινες πράξεις στην διάρκεια του χρόνου. Οι πράξεις αυτές μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά σε μεγάλο βαθμό μέσα από την προφορική ιστορία με τη μορφή εξιστορήσεων για τη χρήση του χώρου και με αναφορές σε πολιτιστικά και πολιτισμικά γεγονότα συνδεδεμένα με το χώρο και το χρόνο. Οι τέτοιες μνήμες συνήθως μένουν σε στενά όρια, π.χ. μιας οικογένειας ή ενός περιορισμένου κοινωνικού κύκλου, χωρίς να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και να συνθέτουν συλλογικές μνήμες, με αποτέλεσμα να σβήνουν στην πάροδο του χρόνου. Χρέος όλων μας να μην τις αφήσουμε να χαθούν, αλλά να τις καταγράψουμε ακόμα και αν μας φαίνονται και ασήμαντες-, για να διατηρηθούν, να μεταδοθούν και να συνδυαστούν παράγοντας ποικίλες όψεις της συλλογικής μνήμης του τόπου μας – του Καντσίκου (Δροσοπηγής) και των άλλων χωριών της Κόνιτσας και όχι μόνο-με την πεποίθηση ότι η Μνήμη συμμετέχει στον ορισμό της ταυτότητάς μας, μας φέρνει σε επαφή με τις ρίζες μας και δείχνει το μέλλον μας.

(γ) Αναμνήσεις. Τα μυστήρια του χρόνου και της μνήμης σαγήνευαν πάντοτε τους στοχαστές και τους συγγραφείς, σε όλες τις εποχές. Και αυτό γιατί η μνήμη δεν είναι μόνο ο χρονικογράφος των περασμένων βιωμάτων μας, αλλά και ο προσωπικός μας χρόνος στον οποίο εγγράφονται - με έναν παράξενο τρόπο- οι εμπειρίες μας. Κι εδώ προκύπτει το ερώτημα : Πού και πώς εγγράφονται, διατηρούνται και ανακαλούνται οι αναμνήσεις; Είναι ίχνη στην εγκεφαλκή ουσία; «Αποτυπώματα πάνω σε κερί», διεργασίες νευρικής υφής, ή μήπως άυλες παρουσίες σε πνευματική περιοχή;

Οριστική απάντηση στο ερώτημα, για την ώρα τουλάχιστο, δεν έχει ακόμα δοθεί : Η διατήρηση των αναμνήσεων, αποτελεί δύσβατη περιοχή. Ανήκει στην κατηγορία των ψυχικών φαινομέ-

νων, κατά τα οποία το πνεύμα – εξερευνητής του εαυτού του – αρνείται να αποκαλυφθεί. Η επιστήμη γενικά, αν και έχει κάνει πολύ μεγάλα βήματα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, αποδεικνύεται ακόμα ανεπαρκής κι έτσι παίρνει και πάλι τη σκυτάλη η φιλοσοφία, η οποία χωρίς και αυτή να δίνει την οριστική απάντηση.

Από το απέραντο ωκεανό των φιλοσοφικών θεωριών για το πού και πώς καταγράφονται, διατηρούνται και ανακαλούνται οι αναμνήσεις θα προτιμήσουμε (ειδικά για το άρθρο αυτό) τις απόψεις του Πλάτωνα, επειδή η θεωρία του, προσδιορίζει τον τόπου όπου εγγράφονται οι αναμνήσεις, είναι εύκολη και κατανοητή –και σε πολλά σημεία και για πολλούς απλοϊκή- και τέλος γιατί μας παρουσιάζεται ιδιαίτερα ελκυστική, ιδίως, με το παράδειγμα του «εκμαγείου».

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Πλάτωνα [Θεαίτητος86] μέσα σε κάθε ψυχή⁴ υπάρχει ένα κέρινο εκμαγείο, για άλλον πιο ελαστικό, για άλλον πιο σκληρό, για άλλον πιο καθαρό ώστε οι εικόνες της μνήμης να αποτυπώνονται πάνω του, όπως γίνεται με τη σφραγίδα επάνω σε βουλοκέρι ή τη σφραγίδα στα πρόσφορα της εκκλησίας. Με άλλα λόγια στο κέρινο εκμαγείο είναι αποτυπωμένα τα ίχνη των πραγμάτων που ακούμπησαν πάνω του. Έτσι, απ' όσα βλέπουμε, ακούμε ή κατανοούμε, αποτυπώνεται σ' αυτό ό,τι θέλουμε να συγκρατήσουμε... Και όσα αποτυπωθούν τα θυμούμαστε και τα γνωρίζουμε, για όσον καιρό παραμένει το είδωλό τους. Όσα πάλι δεν αποτυπωθούν σαν εικόνες, θα εξαλειφθούν· τα λησμονούμε και δεν τα γνωρίζουμε».

Στην αρχή (όταν γεννιόμαστε) τα αποτυπώματα αυτά είναι βαθιά και ζωηρά και ανακαλούνται εύκολα. Με το πέραςμα όμως των (πάμε προς

4. «Αν όντως υπάρχει Θεός, δεν θα διαλέξει ένα δάσος για ν' αφήσει τα ίχνη του, γιατί το δάσος μπορεί να καεί. Δεν θ' αφήσει τα ίχνη του στις φλόγες, στον άνεμο ή στο νερό, γιατί ο χρόνος θα τ' αλλάξει, θα τα κάνει αγνώριστα. Ο Θεός δεν θα χρησιμοποιήσει λέξεις ή έννοιες, γιατί κάθε λέξη ή έννοια δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μόνο σ' ένα συγκεκριμένο χώρο. Αν ο Θεός θέλει ν' αφήσει κάπου τα ίχνη του, θα τα αφήσει σε κάτι αιώνιο κι απαράλλαχτο (ΤΕΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, αρχιτέκτων).

τα γεράματα) εγγράφονται αποτυπώματα επάνω τα αποτυπώματα, γίνονται όλο και πιο αχνά και πιο δυσδιάκριτα, συγχέονται κατά τις αναμνήσεις ή τα όνειρα και καμιά φορά- προς το τέλος της ζωής σβήνουν τελείως και μια για πάντα ! (Αλτσχάιμερ).

Από υλικό των ονείρων, λοιπόν , είμαστε φτιαγμένοι και: « [...] / Είναι όλα όσα βλέπουμε σ' αυτόν εδώ τον κόσμο / ένα όνειρο ατέλειωτο κρυμμένο μέσα σ' άλλο;».

(Έντγκαρ Άλλαν Πόε, μετάφραση του Κώστα Ουράνη).

Δάφνη, Ιούνιος 2013

Τάδε έφη Αριστοτέλης Ωνάσης

του Νίκου Γ. Δημητρούλη

Πριν διεισδύσω στο βαθύτερο νόημα της επικεφαλίδος του κειμένου, το οποίον εστιάζεται στην τελευταία παράγραφο του παρόντος, θεωρώ απαραίτητο να προλογίσω εν τάχει δυο εξέχουσες μορφές της αρχαιότητας, παραθέτοντας τις αναμφισβήτητες απόψεις των μετωρινά παραδείγματα που αγγίζουν μια σειρά γεγονότων της καθημερινότητός μας σε όλους τους τομείς, σταχυολογώντας ορισμένα γνωστά στο πλατύ κοινό συμβάντα σχετικά με τους δυο μεγάλους αυτούς επιστήμονες, αρχής γενομένης από τον εξ Εφέσου Έλληνα φιλόσοφο Ηράκλειτο.

Ο Ηράκλειτος θεωρούσε ότι τα πάντα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση, αλλαγή και μεταβολή, στερούνται μονιμότητας, ακμάζουν και παρακμάζουν, έρχονται και παρέρχονται ανεπιστρεπτί, όλα υπόκεινται σε αλλαγή, κινούνται και μεταβάλλονται.

Κατά στάσεις που εν τη προσπάθεια των να σταθεροποιηθούν διαταράσσονται και ανατρέπονται πάραυτα από ορμητικά φουσάτα.

Καταπιεστικά καθεστώτα ανατράπηκαν και επεκράτησε η ελληνικής προελεύσεως, ιδιαιτερινή, ανά την υφήλιον αποδεκτή δημοκρατία, θεμέλιο της οποίας είναι ο σεβασμός των νόμων.

Όταν τα σήμαντρα του πολέμου ήχησαν απελευθερωτικά, αυτοκρατορίες κατέρρευσαν, θρόνοι γκρεμίστηκαν, δικτάτορες, με οξυμένη φαντασία κατάκτησης και μεγαλεπήβολα σχέδια που κρατούσαν γερά τα γκέμια της εξουσίας, εις μάτην προσπάθησαν να κατευνάσουν την ορμή των αδυνάτων κοινωνικών στρωμάτων και κάθε διάλογος διαπραγματεύσεως κατέληγε σε ναυαγίο, διότι τα κίνητρα των ισχυρών ουδέποτε υπήρξαν αγαθά.

Το κοπιαστικό «Ήλιο σε Ήλιο» ωράριο εργασίας διαδέχτηκε έπειτα από αιματηρές συγκρούσεις το οκτάωρο.

Άλλο παράδειγμα αλλαγής είναι τα ακραία κλιματικά καιρικά φαινόμενα, οφειλόμενα στην ανθρώπινη παρέμβαση η οποία εξουγρίωσε τη φύση. Η ανιούσα-κατιούσα διακυβέρνηση της θερμοκρασίας, ο αλλοπρόσαλλος παραλογισμός της ανομβρίας-επομβρίας, αφόρητος καύσωνας αλλάσσει άρδην σε αναλήπτο σφυροκόπημα χαλαζόπτωσης που εξολίσσεται σε χαλαζοθύελλα με απίστευτη σφοδρότητα. Τα σαρωτικά κύματα που μαστίζουν τις ακτές των υπό υδάτινης πολιορκίας νησιών και οι καταιγίδες έντασης κατ'έκτασης μας άφησαν ενεούς. Καθώς οι καιροί καίρια μαίνεται, οι ποταμοί μεταφέρουν τεραστίους υδάτινους όγκους, πλημμυρίζοντας τις παραποτάμιες περιοχές, παρασύροντας ακόμη και γέφυρες στο πέρασμά τους, και ο υδράγυρος να σημειώνει απότομα πυρακτωμένα και υπομηδενικά σκαμπανεβάσματα, δυσχεραίνοντας την προσπάθεια των μέσων διάσωσης των πόλεων και χωριών που βιώνουν καταστάσεις τρόμου.

Ερχόμαστε τώρα σ' ένα ζωντανό παράδειγμα του ερωτικού τομέα, όπου οι ματιές που σαλεύουν και εμπνέουν έρωτα τρέπονται σε μίσος, αγάπες που πυρπολούν ψυχές και ματώνουν καρδιές αλλάσσουν. Όταν αργότερα προκύπτουν θέματα που πυροδοτούν εντάσεις οι όρκοι αθετούνται και το ζεύγος παραμένει μακριά από το συναίσθημα όσο και από τη λογική, με αποτέλεσμα ο δεσμός τους να ακροβατεί σε τεντωμένο σχοινί και τα οικογενειακά δράματα να πληθαίνουν, διότι έθεσαν αδιακρίτως το έρωτα και την αγάπη στο ίδιο τσουβάλι, αγνοώντας

ώντας παντελώς την απόσταση που χωρίζει τα δυο αυτά συναισθήματα. Όταν οι υποτιθέμενοι εραστές, τουτέστιν προικοθήρες, εκδηλώνουν τα άδηλα και τα κρύφια των χαρακτήρων τους, οι ψυχικές διαμάχες κορυφώνονται και αποδεικνύονται τα ήκιστα μεν άνθρωποι τα μάλιστα δε απάνθρωποι.

Στους καιρούς που διανύουμε ορισμένοι τοιούτου είδους γαμπρίζοντες διανοήθηκαν έναν εύκολο τρόπο πλουτισμού. Αθετούν τους όρκους των, τρέπονται σε φυγή και γίνονται άφαντοι, αφού προτίστως ενθυλακώσουν τεχνηέντως σεβαστά χρηματικά ποσά, εγκαταλείποντας τις δύστυχες υπάρξεις εκτεθειμένες στον εμπαιγμό του κοινωνικού τους περίγυρου. Όμορφες αγνές κόρες, ενσάρκωση της αθωότητας και καλοσύνης, καμαρωτές, με νεανικό σφρίγος, μπρίο, ζωντάνια και χείλη κόκκινα σαν τραγανά κεράσια μιας πρώιμης Άνοιξης, πέφτουν οι δύσμοιρες εν αγνοία τους στο βούρκο της απάτης ως «σκεύη ηδονής», με αποτέλεσμα οι τάλαινες να απωλέσουν, συν την μετά μόχθου συγκεντρωθείσα προίκα, την παρθενία τους, άμα και το λογικό τους. Τα βαρύτατα ψυχολογικά πλήγματα που υπέστησαν προξένησαν απόγνωση, εξωθώντας μέρος της πλειάδος των ανυπεράσπιστων θυμάτων να προβεί στο απονενομημένο διάβημα (αυτοκτονία) και το κακό συνεχώς διευρύνεται. Πάμπολλα παρόμοια περιστατικά βοούν και κρίζουν.

Άλλο ενδιαφέρον παράδειγμα είναι ότι σε πολλούς αρχαιολογικούς χώρους, εκτός ορισμένων, λαμπρά περίφημα οικοδομήματα αρχιτεκτονικά και αντισεισμικά δομημένα υπέστησαν ανεπανόρθωτες σεισμικές και βαρβαρικές καταστροφές. Μνημεία, αρχαίοι ναοί όλων των ρυθμών (δωρικού, ιωνικού, κορινθιακού) που δεσπόζουν στις κορυφές των λόφων διαλύθηκαν εις τα εξών συνετέθησαν. Σήμερα, εκτός από λίγες τραυματισμένες κολόνες ευθυτενώς σημειμένες, που άντεξαν τη φθορά του χρόνου και ορθώνουν το μαρμάρινο κορμί τους, ένας σωρός από τεμαχισμένα μάρμαρα ατάκτως ερριμμένα είναι ό,τι απέμεινε για να θυμίζει την αλλοτινή τους ύπαρξη. Ευτυχώς, ιστορικά βιβλία κατόρθωσαν να συλλέξουν, έστω και από τα εναπομείναντα λείψανα, αξιόλογες πληροφορίες δια τα κάποτε εν δόξη ευρισκόμενα αυτά κτίσματα, διαφορετικά θα είχαν χαθεί στο απύθμενο πηγάδι της λήθης.

Εκ των ανωτέρω αναφερθέντων συνάγεται ότι τα πάντα αλλάσσουν και δικαιώνεται ο αρχαίος

φιλόσοφος Ηράκλειτος, ο οποίος θεωρείται θεμελιωτής της διαλεκτικής μεθόδου.

Ερχόμαστε τώρα στον ένα από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, τον νομοθέτη Σόλωνα τον Αθηναίο, του οποίου οι συμβουλές γλύτωσαν τον πλούσιο Κροίσο από βέβαιο θάνατο.

Παρόλο που ο φρενήρης ρυθμός της σύγχρονης ζωής πολιορκεί τη σκέψη μας, παροτρύνοντας μας προς πλουτισμό και στοχεύοντας στην απόκτηση αφθονίας υλικών αγαθών, εν τούτοις είναι επίτευγμα να είσαι πλούσιος με ελάχιστα και τα τελείως απαραίτητα. Πλούτος για τον οποίον και ο ίδιος ο Ωνάσης εξέφρασε τη δυσaréσκεία του, αναλογιζόμενος τη διαλυμένη και δολοφονημένη οικογένειά του, αλλά και για τα αμύθητα πλούτη του, τα οποία διασκορπίστηκαν και ως εκλείπει καπνός εκλιπώσαν. Η απόκτηση πλούτου είναι επίτευγμα των πλουσίων μεν, αλλά και πηγή δεινών δε, και συμφορά στο κοινωνικό χωράφι όπου φυτρώνουν στρατιές φτωχών μη έχοντες που την κεφαλήν κλίνει, με αποτέλεσμα να συσσωρεύεται ο πλούτος του κόσμου και κοσμάκη σε μια χούφτα ανθρώπων που κινούν τα νήματα της παγκοσμίου οικονομίας.

Όταν η προετοιμασία της εκτέλεσης του Κροίσου ολοκληρώθηκε, όλα προμηνούσαν το τέλος του. Τον τόπο της εκτέλεσης διακοσμούσε μια στοίβα καυσόξυλων επιδέξια διευθετημένη, αναμένοντας να απανθρακώσει το άνωθεν αυτής δεμένο σώμα του δύστυχου Κροίσου. Εξ αποστάσεως, καθιστός ο Κύρος και οι συν αυτώ έλαβαν θέση ν' απολαύσουν το θέαμα. Κρύος ιδρώτας περιέλουσε το μέτωπο του Κροίσου, ο οποίος, τις οίδε τι εσωτερικοί διαλογισμοί τις τελευταίες εκείνες στιγμές αναστάτωναν το είναι του και ιδιαίτερα το γεγονός ότι επίκειτο η όσον ούπω δια της πυράς εκτέλεσή του, μη δυνάμενος να αναχαιτίσει τον έντονο ψυχικό του πόνο εκ βαθέων ανέκραξε γοερά τρίς «Σόλων – Σόλων – Σόλων».

Η σπαραξικάρδια εκείνη κραυγή του έγινε αντιληπτή στους παρευρισκομένους, όξυνε την περιέργεια του Κύρου, ο οποίος επίμονα ανήσυχα και καλοσυνάτα προσέγγισε τον Κροίσο ρωτώντάς τον τι σημαίνει το επαναλαμβανόμενο

**«Θα ρθεί μέρα, που η απληστία της ιδιοκτησίας, του πλούτου και της έπαρσης θα αποθηκευτεί στις τράπεζες, στις πολυεθνικές και σε τόσο λίγους, που οι πολλοί μη κατέχοντες θα ξεσπάσουν σαν θεομηνία που θα κάνει τη ζωή των ολίγων κατεχόντων κόλαση...»
(Αριστοτέλης Ωνάσης)**

όνομα Σόλων. Περίλυπος και καταβεβλημένος ο Κροίσος αφηγήθηκε την προ πολλού σηνάντησή του με τον Σόλωνα, λέγοντας: «Όταν βρισκόμουν στον κολοφώνα της δόξης μου, έμπλεος ενθουσιασμού κόμπαζα για τον αμύθητο πλούτο μου, θεωρώντας τον εαυτό μου τον ευτυχέστερο των ανθρώπων. Τότε ο σοφός Σόλωνας εύστοχα και βαθυστόχαστα μου έδωσε τη σωστή συμβουλή "Μηδένα προ του τέλους μακάριζε", χωρίς εγώ να δώσω τη δέουσα προσοχή. Πορωμένος από την απληστία του πλούτου έδιωξα τον Σόλωνα». Ο λόγος του έρεε ζωντανός και διαυγής και οι συμβουλές του εμπεριείχαν λέξεις και φράσεις μεστές νοημάτων που ανέβλυζαν από το βάθος του εγκεφάλου του και μαρτυρούσαν το απαύγασμα της πνευματικής του ωριμότητας.

Συνειδητοποιώντας τη βαρύτητα του «Μηδένα προ του τέλους μακάριζε», μεταστρέφεται το ρεύμα των διαλογισμών του Κύρου, βυθίστηκε σε σκέψεις και δεν απέκλεισε την πιθανότητα ότι ενδέχεται να ελλοχεύει και γι' αυτόν έτι απαισιότερον τέλος. Έσπευσε έντρομος να ακυρώσει αυθωρεί την δια πυρός εκτέλεση του Κροίσου, προστάζοντας την αποδέσμευσή του από την θανατική ξύλινη στοίβα.

Παρόλο που η ως άνω ρήση του Σόλωνα διατυπώθηκε χιλιετίες πριν, εν τούτοις παραμένει επίκαιρη έως την σήμερον ημέραν, δηλώνοντας εσαεί την πνευματική διαύγεια του σοφού αρχαίου ανδρός.

Τελικά, για να επιστρέψουμε από την αρχαιότητα στην εποχή μας, ιδού τι ειπώθηκε δια στόματος του προ πολλού αποδημήσαντα εις Κύριον μεγαλοεφοπλιστού Αριστοτέλη Ωνάση:

«Θα 'ρθεί μέρα που η απληστία της ιδιοκτησίας του πλούτου και της έπαρσης θα αποθηκευτεί στις τράπεζες, στις πολυεθνικές και σε λίγους και οι πολλοί μη έχοντες θα ξεσπάσουν σαν θεομηνία που θα κάνει τη ζωή των ολίγων κατεχόντων κόλαση ...». Τάδε έφη ο μεγιστάνας του πλούτου, ο οποίος, ως φαίνεται εκ των υπ' αφορμής του λεχθέντων, συμφωνεί απόλυτα με τα λεγόμενα τόσο του Σόλωνα «Μηδένα προ του τέλους μακάριζε», όσον και του Ηρακλείτου, οποίος την μεταβολή και αλλαγή των πάντων συνοψισε λακωνικότερα σε μια τρίλεξη φράση: «Τα πάντα ρεί».

Καναδάς, Μάρτης 201

Η πεσμένη πέτρινη «γέφυρα Ξέρμας» στον Σαραντάπορο

του Θωμά Β. Ζιώγα

Κανέννας, μα κανέννας, μέχρι σήμερα δεν έχει γράψει κάτι για την παλιά «γέφυρα της Ξέρμας» ή «Ξερμωτινό γεφύρι», στη θέση «Στόμιο», που ένωνε το βουνό «Μπουχιέστι» με το βουνό «Κούτσουρο», και ας πέρασαν από πάνω της, όσο υπήρχε, πάμπολλοι άνθρωποι και ζωντανά. Το στενό φαράγγι που υπάρχει εκεί, λεγόμενο «Μπουγάζι», [εκ του Τουρκ. boğaz (= στενό, πορθμός, δίαυλος, λαιμός)], μέσω του οποίου ο Σαραντάπορος εισέρχεται από τη Μακεδονία στην Ήπειρο, έχει όχθες με σχεδόν κατακόρυφους γκρεμούς και είναι αδιάβατο στην κοίτη του τον περισσότερο καιρό, λόγω της υψηλής στάθμης του νερού. Μόνο το θέρος και με παρατεταμένη ανομβρία οδοιπορεί κάποιος στην κροκαλόστρωτη κοίτη του. Υποχρεωτικά διάβαιναν από τη «γέφυρα Ξέρμας», που ήταν η τελευταία καθώς ανηφόριζαν το **πέρασμα του Σαραντάπορου** προς Μακεδονία, πάνω στα όρια μ' αυτήν, και είχε άμεση οδική σύνδεση με τα άλλα πλησιόχωρα γεφύρια, [Κάντισκου, Επταχωρίου/ (Κουσιουμπλή/Κουτσιουμπλή), Ζούζουλης], για να πορευτούν στη συνέχεια ακτινοειδώς προς τα διάφορα εμπορικά κέντρα της τότε εποχής. Παρά την υπερτοπική σημασία της στη διακίνηση ανθρώπων και πραγμάτων προς και από τη Μακεδονία, οι Ξερμωτινοί την είχαν στο χώρο τους και την ονόμαζαν «γέφυρα Στομίου», ενώ όλοι οι λοιποί Μαστοροχωρίτες και οι περαστικοί την έλεγαν «γέφυρα Ξέρμας» ή «Ξερμωτινό γεφύρι». Οι κάτοικοι της Ξέρμας πολλαπλά εξυπηρετούνταν από τη γέφυρα, γιατί μέσω αυτής επικοινωνούσαν και είχαν πρόσβαση στα τρία μέρη στα οποία χωρίζεται η κοινοτική τους έκταση από τον Σαραντάπορο ποταμό και το μεγάλο «Κουσαρτσιώτικο ρέμα/ποτάμι», όπως παρακάτω γράφω.

Οι Μαστοροχωρίτες, καθώς και άλλοι τρίτοι, (αγωγιάτες, ταξιδευτές, κ.λπ.), περνούσαν υποχρεωτικά απ' αυτό το γεφύρι, όταν ήταν φουσκωμένος ο Σαραντάπορος και οι παραπόταμοί του, πορευόμενοι είτε προς Τσοτύλι^{1*}, μέσω

Επταχωρίου (Μπουρμπουτσκό²) και Πενταλόφου (Ζουπάνι³), είτε προς Γρεβενά⁴, μέσω Δοτσικού (Ντουτσκό⁵), για να αποφύγουν τα πολλά, θολά και ορμητικά νερά που κατέβαζε το «Κουσαρτσιώτικο ποτάμι/ρέμα», [επίσημα γράφτηκε λάθος «Μαρδίτσα» αντί του ορθού «Μαρίτσα»], λόγω της τεράστιας λεκάνης απορροής, το οποίο δεν είχε μόνιμη λιθογέφυρα. Και οι κατευθυνόμενοι προς Άργος Ορεστικό (Χρούπιστα⁶), είτε μέσω Κοτύλης (Κοτέλτσι⁷) και Νεστορίου (Νεστράμι⁸), είτε μέσω Κοτύλης και Νίκης (Βύτσιστα/ Βίτσιστα⁹), επίσης το διάβαιναν, όταν είχε νεροκατεβασιά ο Σαραντάπορος. Οι τελευταίοι μόνο με καλοκαιρία και λιγοστά νερά το παρέκαμπταν, περνώντας από τον αυχένα «Πρυάσωπο» (~ 1.330 μ), μεταξύ Ξέρμας και Χρυσής (Σλάτινας¹⁰), γιατί συναντούσαν και πάλι την άνω κοίτη του Σαραντάπορου, που εκεί ήταν στενός και αγεφύρωτος, οπότε περνούσαν υποχρεωτικά μέσα στα νερά του. Το αυτό συνέβαινε στην αντίστροφη πορεία.

Το επόμενο προς Μακεδονία μεγάλο και επικίνδυνο ρέμα/ ποτάμι, το «Ζουζουλιώτικο», ήταν γεφυρωμένο με μόνιμες λιθογέφυρες που διασώζονται ακόμη. Όσοι κατευθύνονταν προς Τσοτύλι ή προς Άργος Ορεστικό, αφού πρώτα περνούσαν από τον αυχένα (1.150 μ) του βουνού «Κούτσουρο», στη συνέχεια διάβαιναν το «Ζουζουλιώτικο» στη «γέφυρα Κουσιουμπλή/Κουτσιουμπλή¹¹», κοντά στο χωριό Επταχώρι. Και οι κάτοικοι της Ζούζουλης, η οποία κείται στην αριστερή πλευρά αυτού του ποταμού, με τούτο το γεφύρι επικοινωνούσαν το χειμώνα με το Επταχώρι, που βρίσκεται στη δεξιά πλευρά του, μακριά και προς τα κατάντη της Ζούζουλης. Όσοι πάλι πήγαιναν προς Γρεβενά πορεύονταν παρόχθια στη δεξιά πλευρά του «Κουσαρτσιώτικου/Μαρίτσα», ανηφόριζαν προς τη θέση «Μαύροβο», και διάβαιναν το «Ζουζουλιώτικο» στη «γέφυρα Ζούζουλης», εγγύς και λίγο ψηλότερα από το χωριό «Ζούζουλη¹²».

Εδώ συνέκλιναν και όσοι διάλεγα το ελάχιστο πιο σύντομο **πέρασμα του Βουργοπόταμου** (Κερασοβίτικο ποτάμι) και ακολούθως τον αυχένα «Βέργος» μεταξύ Φούρκας και Κεράσoβου, όταν αυτός, λόγω μεγάλου υψομέτρου (1.584 μ), δεν ήταν κλειστός από τα χιόνια. Από

* Όλες οι σημειώσεις αναγράφονται στο τέλος του κειμένου.

εκεί και πέρα κατευθύνονταν προς τη θέση «Ντέτσιου καλύβια» και το πέρασμα «Λυκοπέ-
ρασμα/Λυκοκρέμασμα», που είναι η πλέον χα-
μηλόσταθμη φυσική διάβαση από τη λεκάνη
του «Ζουζουλιώτικου» προς τη λεκάνη του «Βε-
νέτικου» ποταμού και το χωριό «Δοτσικό/Ντου-
τσό». Στη συνέχεια ο τόπος είναι πιο βατός,
είτε προς Γρεβενά, είτε προς «Ανασελίτσα»
(τώρα επαρχία Βοΐου) και Κοζάνη μέσω του χω-
ριού «Μαγέρι» (τώρα Δασύλλιο).

Αναφέρω τους παραπάνω τρεις κύριους προ-
ορισμούς, δηλ. προς Τσοτύλι, Γρεβενά και Άρ-
γος Ορεστικό, διότι εκεί γίνονταν, τον παλιό
καιρό, μεγάλα παζάρια και από εκεί όχι μόνον
προμηθεύονταν τα αναγκαία γεννήματα/σιτηρά
αρκετοί Μαστοροχωρίτες, αλλά πωλούσαν κιό-
λας τα προϊόντα τους (μαλλιά, δέρματα, τυρο-
κομικά), ή έκαναν αγοραπωλησίες υποζυγίων,
βοοειδών και αιγοπροβάτων. Μαζί με το «παζα-
ρόπουλο» της Κόνιτσας ήσαν οι βασικές πηγές
τροφοδοσίας των Μαστοροχωρίων. Η «γέφυρα
Ζέρμας», όπως και τα άλλα γεφύρια πάνω στις
ανωτέρω οδεύσεις, ευρισκόμενη μέσα στο πέ-
ρασμα από την Ήπειρο στη Μακεδονία, έπαιξε
καίριο ρόλο σ' αυτό το πήγαινε-έλα των κατοί-
κων και άλλων ταξιδευτών, γιατί διευκόλυνε τις
μετακινήσεις και τις αγωγιάτικες μεταφορές,
παρέχοντας ασφαλή διάβαση του βρέμοντος
Σαρανταπόρου. Γι' αυτόν το λόγο, εκτός από την
άμεση και εναγώνια μέριμνα των Ζερμωτινών για
την περατότητα της γέφυρας, περί της οποίας
γράφουμε πιο πολλά στη συνέχεια, και οι λοιποί
Μαστοροχωρίτες, κυρίως από τα πιο μεγάλα
χωριά, (π.χ. Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, ακόμη
και η πολύχνη Κόνιτσα), ενδιαφέρονταν, εξ ανάγ-
κης βέβαια, να είναι πάντα περατή η γέφυρα και
διαβατός ο δρόμος προς το Επταχώρι. Προς
τούτο παρείχαν, κατά περίπτωση και κατά δύ-
ναμη, την οικονομική ή τεχνογνωστική συν-
δρομή τους, όταν η Ζέρμα αδυνατούσε να
συντηρήσει τη γέφυρα και τις προσπάθειες της.
Το γεγονός επιβεβαιώνει η γραφή¹³: «**Χωρ.
Ζέρμα.** Η εκ Βούρμπιανης Γεράκω Γ. Νασίκου
κατέλιπε (1862) γρ. 500 προς τομήν οδού από
του χωρ. τούτου μέχρι του χωριού Βουρβου-
τσικό», η οποία, εν ταυτώ, δίδει λογική ερμηνεία
στην αιτιότητα αυτής της δωρεάς προς ένα
ξένο χωριό. Παρόμοια επιβεβαίωση, συνάμα
και λογική εξήγηση της μέριμνας άλλων για τη
γέφυρα, βρίσκουμε και στη γραφή¹⁴: «**Η Μονή
της Βελλάς ... Ανακαλύψαντες δε (1859-1860)
τα εν παραβύστω κατά την των Ιωαννίνων πόλιν
γινόμενα οι εκ Κονίτσης Νικόλαος Ζήση και Κω-
τούλας Δ. Παπά και δικαιώματα της εαυτών**

επαρχίας εξασκούντες, και μάλιστα ο πρώτος
κατάρθωσεν, ίνα ου μόνον εφάπαξ 57.000 γρ.
από των διαρπαζομένων απαοσπάση, δι' ων η
ιερά της επισκοπής μητρόπολις ανεκαινίσθη κα-
τα ιερά των Πιερίδων τεμένη ίδρυσαν και η
Ζέρμα αρχαιοτάτη γέφυρα επεσκευάσθη,
Οι δυο παραπάνω πλησιόχρονες γραφές μά-
αποκαλύπτουν ότι περί το 1860 υπήρχε προ-
βλημα στατικότητας για τη «γέφυρα Ζέρμας»
και βατότητας για την οδό Ζέρμα - Μπουρ-
πουτσκό (Επταχώρι), επί της οποίας κείται αυτή

Τι γνωρίζουμε σήμερα γι' αυτήν τη γέφυρα;
Πάρα πολύ λίγα πράγματα. Ούτε και κάποια φω-
τογραφία της διασώθηκε για να μας διαφωτίσει.
Ίσως επειδή θα κατέπεσε πριν η φωτογραφική
τέχνη φθάσει στα μέρη μας. Τα διασωζόμενα
ακόμη ερείπια των βάθρων της, όπως στη (Φωτ.
1) και (Φωτ. 2) του 1994 φαίνονται, μας δίνουν
μια ιδέα για την ύπαρξή της. Στην όχθη προς το
βουνό «Κούτσουρο» και ενδιαμέσως στην κοίτη
είναι ακόμη εμφανή λείψανα από τρία λιθόχτ-
στα βάθρα. Από το Καντιώτικο μέρος ήταν
ορατό και με γυμνό οφθαλμό, (ιδέ Φωτ. 3), απ-
όσους είχαν αετίσια όραση, ενώ οι Ζερμωτινοί
μόνον όταν το διάβαιναν το έβλεπαν. Κάποιοι
υπερήλικες, στη δεκαετία του 1950, έλεγαν ότι
αχνά θυμούνταν την ύπαρξή του ή είχαν ακου-
σει γι' αυτό. Ενθυμούμαι, όταν το καλοκαίρι
του 1958, γυμνασιόπαιδο ακόμη, πήγαινα με το
γαϊδουράκι μου στο Επταχώρι να φορτώσω το
γέννημα, περνούσα δίπλα από αυτά τα υπο-
λείμματα των βάθρων διαβαίνοντας μέσα στο
«Μπουγάζι» και απορούσα για την εκεί ύπαρξή
τους. Αργότερα κατανόησα ότι στήριζαν κάποιο
παλιό γεφύρι.

Τα επί τόπου λείψανα και ευρήματα δείχνουν ότι
ο γεφύρι αυτό ήταν **μονότοξο** πάνω από τη
επικίνδυνη ζώνη της μόνιμης ροής των υδάτων
σε επαφή με την αριστερή όχθη, ενώ η ζεύξη
των λοιπών πέτρινων βάθρων γινόταν με ξυλο-
δοκούς¹⁵. Και όντως έτσι θα ήταν, διότι αυ-
το δείχνουν οι αποστάσεις μεταξύ των διασωζόμε-
νων βάθρων. Προ εικοσαετίας τα νερά του πο-
ταμού, καθώς εξέρχεται από την κλεισώρη
«Μπουγάζι» στη θέση «Στόμιο», έρρεαν σε
επαφή (Φωτ. 1) με τη βραχώδη αριστερή όχθη
(προς το βουνό «Κούτσουρο»), λόγω μικρής επ-
κλίσης της κοίτης προς τα εκεί. Η δεξιά όχθη
(προς το βουνό «Μπουχιέτσι»), λόγω της ευ-
ρείας αλουβιακής κοίτης, ευρίσκεται αρκετά μα-
κριά (Φωτ. 2) από τη γραμμή της μόνιμης ροής
των υδάτων. Η τοπογραφία της θέσης και η γε-
ωλογική της σύσταση δείχνει παγιωμένη, αλλά

Φωτ. 1. Το ακρόβαθρο της «Γέφυρας Ζέρμας» στη θέση «Στόμιο», πάνω στη βραχώδη αριστερή όχθη (σκάλα) προς το βουνό «Κούτσουρο». Λήψη από Θωμά Β. Ζιώγα, τον Αύγουστο του 1994.

Φωτ. 2. Τα παλιά μεσόβαθρα της «Γέφυρας Ζέρμας» στη θέση «Στόμιο», προς την όχθη του βουνού «Μπουχιέτσι». Λήψη από τον Θωμά Β. Ζιώγα, τον Αύγουστο του 1994.

σε βάθος χρόνου δεν παρέμεινε σταθερή. Απόδειξη αυτού είναι ότι το 2014 η εικόνα της θέσης ήταν αντίστροφη, δηλ. το νερό κυλούσε σε επαφή με την δεξιά όχθη (υπάρχουν φωτογραφίες). Η απατηλή αυτή εικόνα στάθηκε ικανή να εξαπατήσει τους γεφυροποιούς μαστόρους, όποιοι και αν ήσαν αυτοί, οι οποίοι θεμελίωσαν το δεξιό βάθρο του τόξου μέσα στην κοίτη, όπου το έδαφος είναι φερτές αποθέσεις (αλούβια) του ποταμού. Για να είναι δυνατή η διάβασή της από ανθρώπους και υποζύγια, φαίνεται πως, αρχικά, η ανάβαση σ' αυτό το βάθρο γινόταν με λιθόκτιστη ράμπα (κλίση $\leq 30^\circ$), κάθετη στο βάθρο, από την κατάντη πλευρά του, για να μη διευρυνθεί περαιτέρω το προσβαλλόμενο από το νερό μέτωπο του βάθρου και να λειτουργεί ως αντηρίδα στήριξης αυτού. Με τη μορφή αυτή, δηλ. μόνον με την τοξωτή κατασκευή, θα λειτούργησε για αρκετά χρόνια, όπως και παρα-

Φωτ. 3. Η κατάντης κοιλάδα του Σαραντάπορου από τη θέση «Στόμιο». Ψηλά στο βάθος το χωριό Δροσοπηγή (Κάντσιο). Λήψη από Θωμά Β. Ζιώγα, τον Αύγουστο του 1994.

κάτω γράφω. Βέβαια, πέρα από τα τεχνικά στοιχεία, η μονότοξη μορφή της γέφυρας υπαγορεύτηκε και από λόγους κλίμακας και μεγέθους της Ζέρμας ως χωριού, (ιδέ σημειώσεις 16, 27, 28), αφού δεν ήταν στα μέτρα της η δυνατότητα να στηθεί και συντηρηθεί, για οικονομικούς βασικά λόγους, ένα πολύτοξο και πανάκριβο πετρογέφυρο, συνολικού μήκους πολλών δεκάδων μέτρων, που θα κάλυπτε απ' άκρη σ' άκρη όλο το πλάτος της χαλικοειδούς ευρείας κοίτης. Εξ αυτού και η μέριμνα τρίτων για το γεφύρι (το 1859 και 1862), την οποία προανέφερα πιο πάνω. Οι φτωχοί και διάσπαρτοι¹⁶ σε μικροοικισμούς κάτοικοί της δεν είχαν τη δυνατότητα να αντέξουν το βάρος μιας τόσο μεγάλης δαπάνης.

Έτσι, στο μονότοξο γεφύρι που κατασκευάστηκε, όποτε αυτό έγινε, επικρέμονταν εξ αρχής τρεις πολύ σοβαροί κίνδυνοι. Ο **πρώτος** ήταν η πιθανότητα κατακρήμνισης του κατακερματισμένου, βραχώδους και απότομου πρανούς (σκάλα, στην τοπική γλώσσα) στην όχθη προς το βουνό «Κούτσουρο», οπότε το γεφύρι θα καθίστατο παντελώς απρόσιτο και άχρηστο. Ο **δεύτερος** ήταν η δυνατότητα διαφορετικής μετατόπισης των δυο βάθρων του τόξου σε περίπτωση σεισμού, [όπως π.χ. ο πολύ ισχυρός και καταστρεπτικός σεισμός του 1898 στα Ιωάννινα - Πηγή: ΟΑΣΠ]. Εάν η διαφορεική αυτή μετατόπιση είναι μεγάλη, τότε προκαλείται λύση στη συνέχεια του τόξου, αρχής γενομένης από την κλείδα του, με επακόλουθο την κατάρρευσή του. Αυτό συμβαίνει λόγω διαφορετικής σεισμικής απόκρισης¹⁷ των δυο βάθρων του τόξου, οφειλόμενη στο ότι το έδαφος θεμελίωσης είναι βραχώδες στο αριστερό ακρόβάθρο (προς το βουνό «Κούτσουρο») και γαιώδες (αλου-

βιακό) στο έτερο βάθρο. Ο **τρίτος** κίνδυνος ήταν η πιθανότητα υπερκέρασης του ευρισκόμενου εντός της κοίτης δεξιού βάθρου του τόξου (προς το βουνό «Μπουχιέτσι») και η υποσκαφή του από τα ορμητικά νερά του ποταμού, οπότε το γεφύρι θα καθίστατο απροσπέλαστο ή ανασφαλές. Η ταχύτητα και η τυρβώδης ροή του ποταμού σε στάθμη πλημμύρας είναι απρόσμενα μεγάλη και προκαλεί τεράστια και απρόβλεπτη διάβρωση/ μετακίνηση των φερτών αποθέσεων της κοίτης, με ταυτόχρονη αλλαγή της γραμμής ροής των νερών. Ας μη ξεγελιούνται όσοι το καλοκαίρι βλέπουν τον Σαραντάπορο σαν ένα μικρό ρυάκι που ρέει μέσα σε μια ευρύτατη χαλικοειδή κοίτη. Αυτή η εικόνα είναι απατηλή. Το χειμώνα, σε περιόδους έντονων και διαρκών βροχοπτώσεων με ταυτόχρονη τήξη των χιόνων, τα πράγματα είναι ακριβώς αντίστροφα, λόγω της τεράστιας λεκάνης απορροής. Έχω προσωπική αντίληψη αυτού. Πριν μια δεκαετία περίπου, σε κάποια επίσκεψή μου περί τα μέσα Δεκεμβρίου του 2005, τρόμαξα και δεν πίστευα στα μάτια μου, όταν είδα όλη αυτήν τη φαρδιά χαλικόστρωτη κοίτη να είναι γεμάτη, απ' άκρη σ' άκρη, με θολό και ορμητικό νερό που παρέσυρε γαίες, κροκάλες, κορμούς δέντρων, τα πάντα. Δεν φαινόταν πουθενά ίχνος εδάφους στην κοίτη, τα πάντα είχαν καλυφτεί από το θολό νερό. Την απίθανη αυτή εικόνα τη φωτογράφησα επί τόπου.

Οι τρεις παραπάνω κίνδυνοι καθόρισαν και τη διάρκεια του βίου της γέφυρας. Είτε από τον έναν, είτε από τον άλλο, είτε από τον συνδυασμό αυτών, το τόξο της γέφυρας κάποτε κατέρρευσε. Αποκλείω την περίπτωση η καταστροφή να οφείλεται σε αμέλεια των Ξερμωτινών για τη συντήρησή της, διότι η ύπαρξη της γέφυρας ήταν θέμα ζωτικό γι' αυτούς, όπως αλλού παρακάτω αναπτύσσω. Συνεπώς, θα φρόντιζαν, όσο μπορούσαν, το γεφύρι να είναι πάντα στητό και βατό. Αυτό μαρτυρούν και τα υστερότερα μεσόβαθρα (Φωτ. 2), τα οποία, καθώς όλα δείχνουν, έγιναν για να αντιμετωπιστεί κάποια πολύχρονη υπερκέραση από το νερό του δεξιού βάθρου του τόξου, η οποία κατέστησε την εντός της κοίτης ράμπα ανόδου απροσπέλαστη. Η ζεύξη αυτών των μεσοβάθρων γινόταν ανά άνοιγμα με τουλάχιστον 5 ξυλοδοκούς μεγάλης διατομής, (γρεντιές, στην επιχώρια γλώσσα, με διάμετρο ~ 0,30 μ), από κορμούς πεύκων, κατάλληλα επιστρωμένων με κάθετες εφαιπόμενες δοκίδες ή χοντροσανίδες (μαδέρια) προς δημιουργία βατού δαπέδου. Πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι τέτοιες

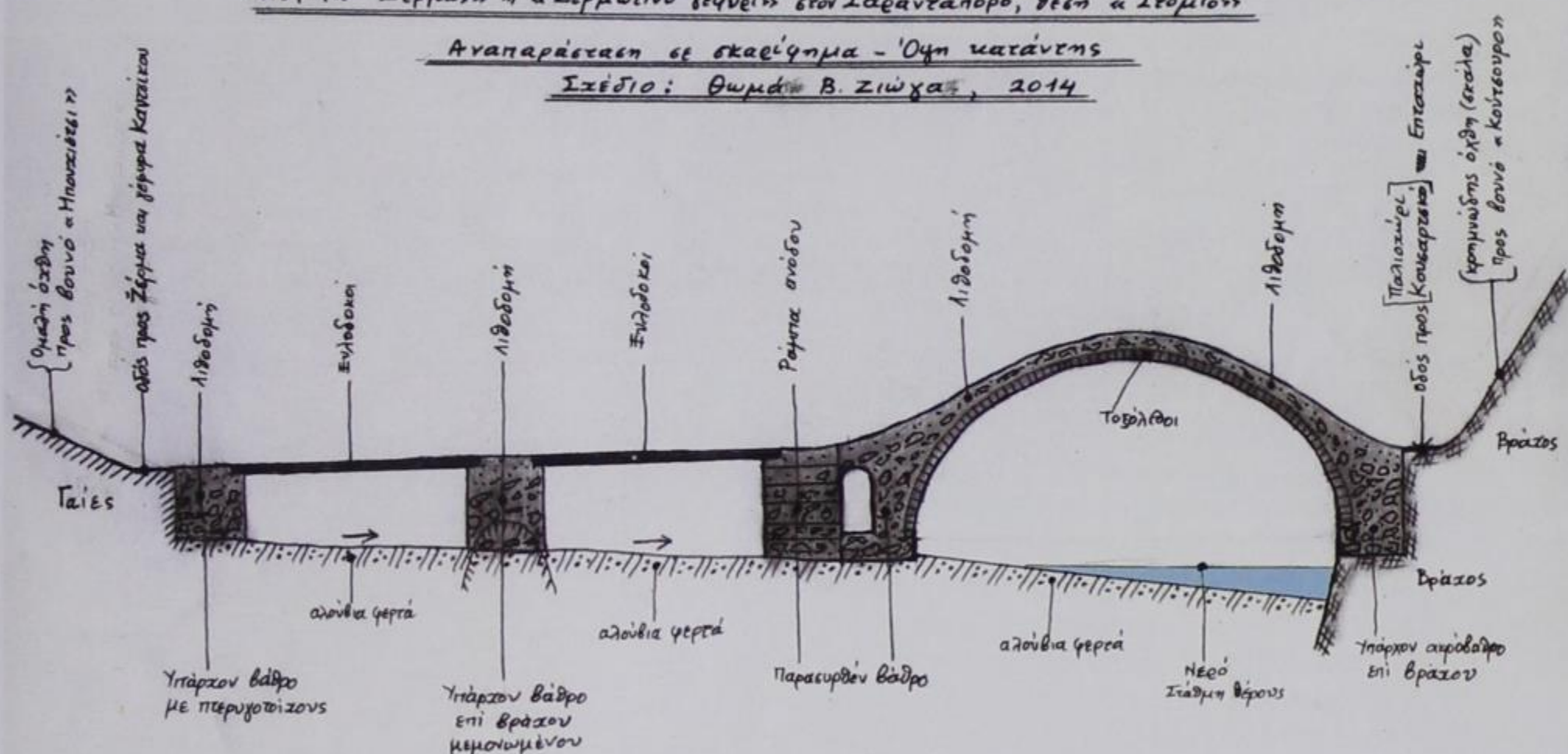
ξυλοδοκοί ήσαν τότε τεχνικώς διαχειρίσιμες επί τόπου μόνον αν είχαν μέγιστο μήκος περί τα έως 10 μέτρα, γιατί διαφορετικά ήσαν ασήκωτα και είχαν μεγάλο βέλος κάμψης. Δεν κατασκευάστηκαν μικρότερα λίθινα τόξα στα μεσόβαθρα και αυτό είναι καταφανές από το ότι τα διασπέντα λείψανα των μεσοβάθρων είναι τελείως κατακόρυφα σε όλο το ύψος τους, χωρίς καμιά ένδειξη κυρτότητας για διαμόρφωση καμάρας ενώ διασώζεται ακόμη κονίαμα στους αρμούς των όψεων, γεγονός που δείχνει ότι είναι κατά νεότερα. Στο εντός της κοίτης μεσόβαθρο, που είναι θεμελιωμένο πάνω σε ριζικό βράχο, ξεχωρίζει ακόμη στα ανάντη, παρά την ερείπωσή του η διαμόρφωση του εμβόλου/κυμοτόμου. Ούτε στο σωζόμενο και απρόσιτο πλέον, λόγω των νερών και των βράχων, αριστερό ακρόβαθρο (προς το βουνό «Κούτσουρο»), που είναι πολύ λειψό στο ύψος του, διακρίνεται μακρόθεν κάποια καμπυλότητα, αφού διασώθηκε ένα πολύ μικρό τμήμα του ποδός του, πριν την έναρξη του τόξου. Σ' αυτό το ακρόβαθρο δεν διακρίνεται κονίαμα στους αρμούς του, όπερ σημαίνει ότι έχει αποτριβεί γιατί είναι πολύ παλιότερο. Πέραν αυτού, το πλάτος της κοίτης που καλύπτει η ζώνη ροής των υδάτων της μέσης παροχής είναι πολύ μεγαλύτερο από 10 μέτρα, οπότε η ζεύξη δεν μπορούσε να γίνει με ξυλοδοκούς, για λόγους τεχνικής και πρακτικής εφαρμογής, όπως προείπαμε. Εκείνη την εποχή, μόνο με λίθινη καμάρα/τόξο μπορούσε να γεφυρωθεί ένα τέτοιο ή μεγαλύτερο άνοιγμα, πράγμα που φαίνεται πως έγινε και στην προκείμενη γέφυρα. Επειδή κοντά στο γεφύρι τα υψίκορμα πεύκα σπανίζουν, κάνω τη σκέψη ότι τα υλικά (κορμούς, δοκίδες, χοντροσανίδες) τα προμηθεύονταν από τη θέση «Σανίδα», όχι και πολύ μακρινή, στο πραινές του βουνού «Κούτσουρο», χαμηλότερο από τον «Αι Λιά» του Επταχωρίου, όπου θα υπήρχαν αρκετά για την περίπτωση υψηλών πεύκων. Με τα ίδια υλικά θα συντηρούσαν και τη ξυλογέφυρα (περατζάνα, λιάσσα), για διάβαση μόνον ανθρώπων, με ένα ή δυο αμφιέριστα ανοίγματα πάνω από το «Κουσαρτσιώτικο ποτάμι», στη θέση «Ποδαρ(ι)κό». Έτσι λογικά εξηγούνται και αποκτούν νόημα οι ονομασίες «Σανίδα» και «Ποδαρ(ι)κό». Τις μακρές και αρκετά βαριές ξυλοδοκούς/κορμούς τις μετέφεραν με σύρσιμο καταγής μέχρι τη θέση της γέφυρας, συνήθης πρακτική τον καιρό εκείνο.

Πότε ακριβώς συνέβη η κατάρρευση¹⁸ του τόξου δεν είναι γνωστό, ούτε το ακριβές αίτιό της. Επειδή σήμερα από το εντός της κοίτης δεξιό βάθρο του τόξου δεν διασώζεται κανένα ίχνος

«Γέφυρα Ξέρμας» ή «Ξερμωτινό γεφύρι» στον Σαραντάπορο, θέση «Στόμιο»

Αναπαράσταση σε σκαρίφημα - Όψη κατάντη

Σχέδιο: Θωμάς Β. Ζιώγα, 2014

Σχέδιο. Σκαρίφημα αναπαράστασης της «γέφυρας Ξέρμας» στο Σαραντάπορο ποταμό, στη θέση «Στόμιο». Έγινε από τον Θωμά Β. Ζιώγα, το έτος 2014.

εκτιμώ λογικά ότι αυτό, ευρυμέτωπο καθώς ήταν για να μπορεί να δεχθεί τις οριζόντιες ωθήσεις του τόξου και όντας ταυτόχρονα κοντά ή σε επαφή με τη ζώνη ροής των υδάτων, μάλλον υποσκάφτηκε, αφού δεν ήταν θεμελιωμένο επί βράχου, και στη συνέχεια παρασύρθηκε από τα επιπύπτοντα σ' αυτό ορμητικά νερά του ποταμού, με αποτέλεσμα να επέλθει η κατάρρευση του τόξου, αν στο μεταξύ αυτό δεν είχε καταπέσει από άλλη αιτία (π.χ. σεισμό).

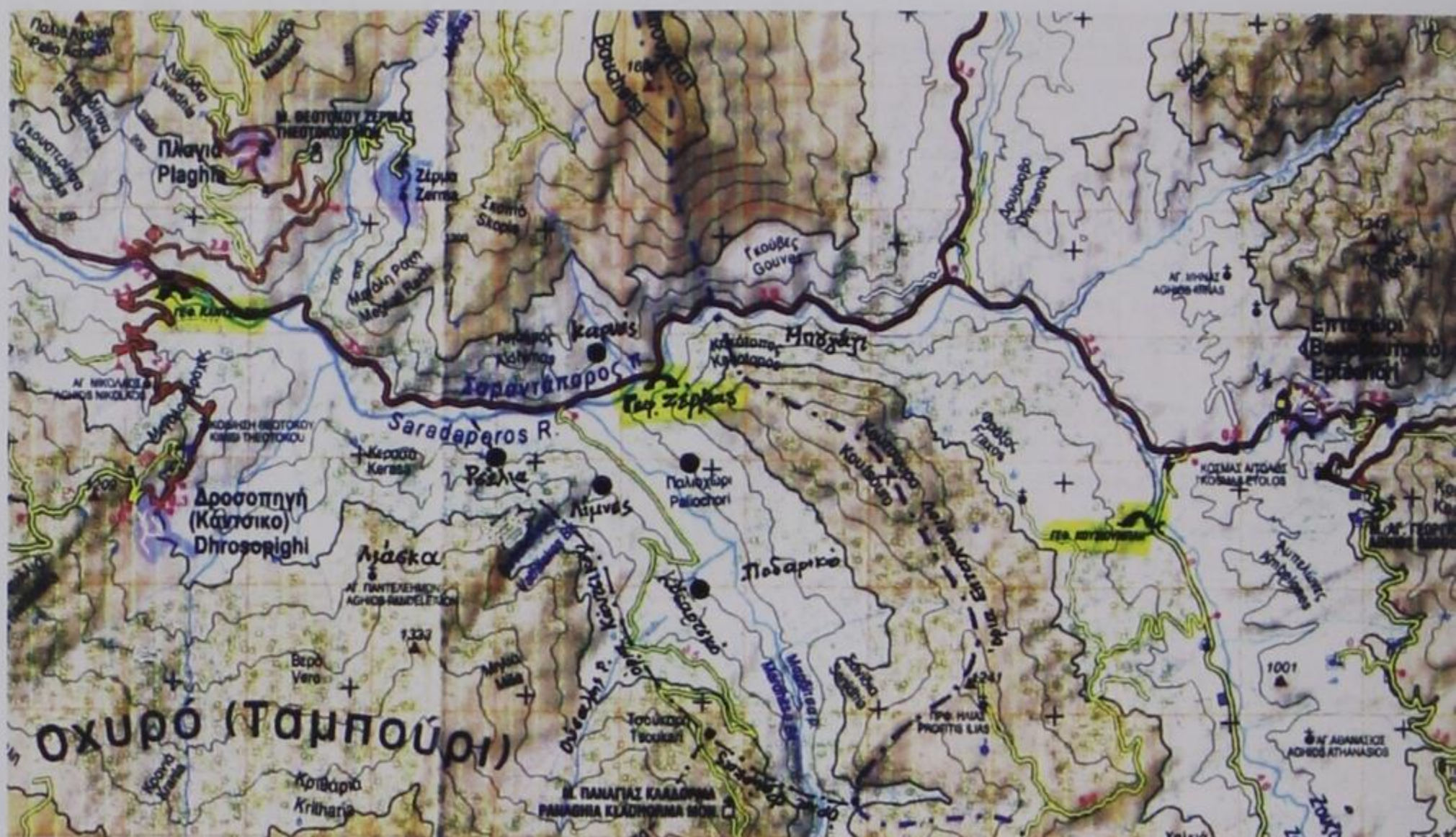
Με βάση τα παραπάνω στοιχεία και τη λογική εξεργασία τους, και ύστερα από επί τόπου αναγνώριση του χώρου και εκτίμηση των σχετικών αποστάσεων, σχεδίασα σε σκαρίφημα και δημοσιεύω εδώ, (ιδέ σχέδιο), την πιθανή εικόνα που θα παρουσίαζε η γέφυρα, όταν ήταν σε πλήρη λειτουργία, διότι «μια εικόνα, χίλιες λέξεις» έλεγαν οι σοφοί Κινέζοι. Έτσι, ο αναγνώστης θα έχει μια πλήρη εντύπωση της πιθανής μορφής που είχε η γέφυρα.

Πέραν από τις δυο γραφές που καταγράφονται στις αρχικές σελίδες του παρόντος (μια του 1859/60 και άλλη του 1862), έμμεσες και άμεσες αναφορές γι' αυτό το γεφύρι υπάρχουν, προς το παρόν, ελάχιστες, διότι οι περισσότεροι αγνοούσαν και αγνοούν την ύπαρξή του, και γι' αυτό αθέλητα το συγχέουν και εσφαλμένα το ταυτίζουν με το υπάρχον «Καντσιώτικο γεφύρι».

Το τελευταίο κείται σε ευθεία γραμμή 4,00 χλμ προς τα κατάντη, (όρα χάρτη). Τέτοιες αναφορές είναι οι εξής:

α) Η τοπογραφία και τα πραγματολογικά στοιχεία του χώρου δείχνουν σαφώς ότι αυτό είναι της «Ξέρμας το γιουφύρι», στο οποίο αναφέρεται ο στίχος του δημοτικού Επταχωρίτικου τραγουδιού¹⁹ «Μεσ' της **Ξέρμας το γιουφύρι** και στη σκάλα 'π' το Κρυμμί / βγαίνουν κλέφτες μέσ' στο δρόμου, όλοι τους αρματωμένοι /...», και **όχι** το «Καντσιώτικο γεφύρι». Και τούτο, διότι το «Καντσιώτικο γεφύρι», όντας πολύ μακριά από το Επταχώρι, [και το άλλοτε υπαρκτό «Κριμήνι», παλιό χωριό του οποίου η έκταση μερικώς εντάχθηκε στο Επταχώρι], και μη έχοντας καμιά εδαφική συνάφεια με αυτό, δεν μπορεί να είναι αντικείμενο και εγχώριο στοιχείο της Επταχωρίτικης παράδοσης. Ούτε και προσφέρεται για άντρο ληστών, λόγω του ομαλού ανοιχτού χώρου όπου είναι χτισμένο. Αντιθέτως, το «γεφύρι της Ξέρμας» στη θέση «Στόμιο» κείται σχεδόν πάνω στα όρια με το Επταχώρι, ενώ και το οικωνύμιο «Κουσαρτσό», του εγγύς ευρισκόμενου παλιού μικροοικισμού, σημαίνει²⁰ «Ληστήριο | Λημέρι κλεφτών | Άντρο ληστών».

β) Για τους ίδιους πραγματολογικούς λόγους και το λεγόμενο στη Ξέρμα τραγούδι²¹ «Μεσ' της **Ξέρμας το γιουφύρι** / και στην άγουρη τη

Φωτ. 1. Εφημ. L'illustration, 21-04-1917. Η καταραμένη «γκρημάδα» που σχηματίστηκε από το «ανάθεμα» στο Βενιζέλο, μακάβριο σύμβολο του ολέθριου διχασμού, στο πεδίο του Άρεως, με φόντο τη Σχολή Ευελπίδων.

σκάλα / ανεβαίνει ο κυρ Γιάννης / με σαράντα παλληκάρια / ...», όταν τα κορίτσια μάζευαν λουλούδια «γιαννάκια» την 24η Ιουνίου του Άι Γιάννη, στο «γεφύρι της Ξέρμας» στη θέση «Στόμιο» αναφέρεται, γιατί μόνον αυτό έχει άγρια «σκάλα» (Φωτ.1), δηλ. απότομη και κρημνώδη όχθη. Αντίθετα, το «Καντσιώτικο γεφύρι» έχει ομαλές όχθες και ανοιχτό περιβάλλοντα χώρο.

γ) Εκτός από τα δυο υπερκείμενα κείμενα, σ' αυτήν τη γέφυρα αναφέρονται με σαφήνεια, χωροθετώντας την μάλιστα, οι εξής γραφές²² του 1879:

« στ) ως προείπομεν, πηγάζει εν θέσει Ρωσσοτάρι έκτος ποταμός, ένθα τα όρια της επαρχίας της Καστορίας Ρέει δε δυτικώς και επί του βορείου άκρου της επαρχίας Κονίτσης της Ηπείρου, μεταξύ των χωρίων Μπουρμπουτσκού δεξιόθεν του ρείθρου, όπερ διαιρεί εν τω μέσω, Σλάτινα, **Ξέρμα (προ του χωρίου αυτού γεφυρούται)**, Λουπιτσκού, και Ντένιτσκου, Σέλτσης, Φωτόκου,, και καλείται υπό των εγχωρίων **μεγάλο ποτάμι** ...».

Και παρακάτω σημειώνεται: «Το ρείθρον του ποταμού αυτού, από της θέσεως Ρωσσοτάρι **μέχρι του χωρίου Ξέρμα**, ως προείπομεν, γεφυρούται.

εκείθεν δε η **εν τω χωρίω Ξέρμα γεφυρα** εστίν άχρηστος προς διάβασιν των κατοικών δια την Κόνιτσαν, διότι το έδαφος είναι **λίαν δύσβατον και απότομον**».

Μολονότι το προαναφερθέν πόνημα έχει κάποιες τοπογραφικές ατέλειες, από το συνδυασμό των γραφών του τεκμαίρεται ότι αναφέρεται στο «γεφύρι Ξέρμας/ Στομίου», το οποίο, όντως, έχει **λίαν δύσβατον και απότομον** έδαφος και κείται **μέχρι** το χωριό Ξέρμα και πάντως **πριν** από αυτό, εκεί απ' όπου αρχίζει η ευρεία κοίτη του ποταμού. Και πράγματι αυτές δείχνουν και τώρα τα επί τόπου στοιχεία. Αντιθέτως, το «Καντσιώτικο γεφύρι» είναι κτισμένο **μετά** από το χωριό Ξέρμα και δεν έχει καθόλου δύσβατο και απότομο έδαφος στις δυο όχθες του, γιατί βρίσκεται σε χώρο ομαλό. Η «γέφυρα Ξέρμας» στη θέση «Στόμιο» είχε κρημνώδες έδαφος, κυρίως στην αριστερή όχθη προς το βουνό «Κούτσουρο» (Φωτ.1), γι' αυτό η τοποθεσία εκεί ονομάζεται «Κακότοπος».

δ) Σαφή αναφορά και ακριβή γεωγραφική χωροθέτηση της υπαρκτής άλλοτε «γέφυρα Ξέρμας/Στομίου», με ταυτόχρονη ρητή, διττή αναφορά στην τελείως διάφορη «γέφυρα Καντσιώτικου», έχουμε στις παρακάτω γραφές²³ του 1886 :

« Από ταύτης [δηλ. τη Γκορούσα] δε κατωφερής και δύσβατος οδός, φέρει εις κοιλάδα, (ήτις σχηματίζεται υπό του δεξιόθεν υψουμένου συνηρεφούς όρους Αρίνας και του αριστερόθεν Μπρέζας και δι' ης ρέει το ποτάμιον Βησάνσκον ή Μιροσλάβιστα το οποίον τας πηγάς του έχει εκ του όρους Αρίνας παρά την Νικολίτσαν, ης όπισθεν κείνται τα χριστιανικά χωρία Δέντσκον και Λούπουσκον), δι' ης βαίνουσα και **διευθυνόμενη προς την γέφυραν Κάντσκου**, παρέρχεται του χωρίου Κοτέλτσι, οικουμένου υπό 150 χριστιανών ... ». Και παρακάτω σημειώνεται: « ... του χωρίου [δηλ. η Σλάτινα] κειμένου δεξιόθεν επί των υπωρειών του όρους Αρίνας και οικουμένου υπό 500 ως έγγιστα χριστιανών, έχοντος εκκλησίαν και χάνιον. Από τούτου δε βαίνουσα δια της κοιλάδος παρέρχεται του χωρίου Βουρβουσκού, οικουμένου υπό 1.400 χριστιανών, και έχοντος εκκλησίαν, σχολείον αρρένων, κρήνας και χάνια, και διερχομένη μεθ' ώραν των χωρίων **Ζιέρμα και Κάντσκου διευθύνεται προς την ομώνυμον τούτου γέφυραν**, εις ην περατούται η κοιλάς ...».

Ο αυτός συγγραφέας γράφει την ακόλουθη συμπλήρωση²⁴ στα παραπάνω:

« ... ΣΗΜ. – Από του χωρίου Σλάτινα οδός, βαίνουσα δεξιόθεν τη κατωτέρω, διέρχεται μεθ' ώραν δια της κορυφής Πριάσωπος, του όρους Αρίνας, κατέρχεται εις ετέραν ώραν προς το χωρίον **Ζέρμα** ή Ζιέρμα, αφ' ου διαδοχικώς διερχομένη δια των ώραν αλλήλων και του άνω απεχόντων χωρίων Λούπσκο, Πιστίλιαπη, Ντένισκο και Πλικάδες, φέρει από του τελευταίου μετά 2½ ώρας εις την ορεινήν διάβασιν Μπάτρα, αφ' ης κατέρχεται εις το διαμέρισμα Κολώνιας.

Η ετέρα εκ Σλάτινας προς Κόνιτσαν οδός, παρερχομένη του αριστερόθεν αυτής ¾ ώρας κειμένου χωρίου Βουρβουσκού ή Βουρβουτσικού, διαβαίνει δια της υπό των ορέων **Κούτσουρο** αριστερόθεν και **Μπουσέτσι** δεξιόθεν σχηματιζομένην πολύστροφον **κλεισώρειαν Βουρβουσκού** ή Βουρβουτσικού και ακολουθούσα την δεξιάν όχθην του δι' αυτής ρέοντος ποταμού, **παρέρχεται της επί τούτου γεφύρας της Ζέρμας**, διαβαίνει εν τη κοίτη του το εκ του χωρίου Λούπσκο κατερχόμενον ρεύμα και μετ' αυτό, παρά την θέσιν Πιστίλιαπη, το ομώνυμον ταύτη και του χωρίου Πιστίλιαπη έτερον ρεύμα. Ούτω δε προβαίνουσα φθάνει μετά 5 ώρας εις θέσιν Κλειδί, εν ή ο παρακολουθούμενος ποταμός συναντάται μετά του ποταμού του χωρίου Βούρμπιανης. Διαβαίνουσα δε τον ποταμόν Βούρμπιανης παρά την θέσιν Κλειδί ακολουθεί

την δεξιάν όχθην επί ½ ώραν, μεθ' ην διαβαίνουσα αύθις αυτόν ... ».

Με απλούστερα λόγια, ο συγγραφέας αναφέρει αρχικά τη διακριτή «γέφυρα Καντσίκου» προς την οποία κατευθύνεται, [ασφαλώς μέσω «Πρυασώπου»], η οδός Γκορούσα - Σλάτινα - Κόνιτσα, και στη συνέχεια συμπληρώνει ότι άλλη πιο χαμηλόσταθμη οδός από Σλάτινα προς Κόνιτσα περνάει μέσα από την «κλεισώρεια Μπουρμπουτσκού», [«Μπουγάζι» την ονομάζουν τώρα], στην δεξιά όχθη του ποταμού που ρέει μέσα στο φαράγγι, **παρέρχεται** (= περνάει δίπλα) από τη «γέφυρα Ζέρμας» που είναι στην μένη πάνω του, [βεβαίως στη θέση «Στόμιο» αφού για την κλεισώρεια γράφει], ακολούθως διαβαίνει μεταξύ των χωρίων Ζέρμα και Καντσικο με την ομώνυμη με αυτό γέφυρα, και συνεχίζει προς Λούψικο, Πιστίλιαπη, κ.λπ. Τα ίδια ακριβώς γράφω και εγώ σε τούτο το άρθρο, γιατί έτσι συμβαίνει να είναι τα πράγματα. Ξεκάθαρο, συνεπώς, ήταν έκτοτε το γεγονός ότι άλλη ήταν η «γέφυρα Ζέρμας» και τελείως άλλη η «γέφυρα Καντσίκου». Αργότερα, μετά την κατάρρευση της πρώτης, δημιουργήθηκε και ίσως από άγνοια καλλιεργήθηκε μια σύγχυση, η οποία οδήγησε μερικούς στην ταύτιση των δυο γεφυριών, πράγμα που αντιβαίνει την ιστορική αλήθεια.

ε) Αυτό το γεφύρι, λόγω της σύνθετης μορφής του, (λίθινο τόξο, ξύλινοι οριζόντιοι φορείς, αλουβιακή κοίτη, κρημνώδης όχθη), είχε ανάγκη από περιοδική, τακτική συντήρηση. Την ίδια ανάγκη είχε και το μονοπάτι/οδός προσπέλασης προς το γεφύρι, που ελίσσόταν στην κρημνώδη όχθη (σκάλα) του βουνού «Κούτσουρο». Επομένως, πέραν των δυο επισκευαστικών παρεμβάσεων, περί το 1860, που μνημονεύονται στις αρχικές σελίδες του παρόντος άρθρου, σ' αυτό αναφέρονται οι διάφορες γραφές σε αρθρογραφίες²⁵ για επισκευή της «γέφυρας Ζέρμας», σχεδόν ανά 20 έως 30 έτη. Τέτοια ανάγκη δεν υπήρχε για το λίθινο και στερεότατο εκ κατασκευής «Καντσιώτικο γεφύρι», γεγονός που καταδεικνύεται από το ότι, μετά τη βεβαία επισκευή το 1928/29 με κρατική δαπάνη, καμία άλλη στατική παρέμβαση δεν έγινε μέχρι τώρα, παρόλο που πέρασε σχεδόν ένας αιώνας από τότε.

Με βάση τις παραπάνω (γ) και (δ) ρητές αναφορές προκύπτει ότι περί το **1879** και **1887** η «γέφυρα Ζέρμας» υπήρχε, αλλά ήταν άχρηστη και αδιάβατη από το 1879. Ίσως να είχε καταστεί άχρηστη μερικά χρόνια πριν την παραπάνω

γραφή και απλώς τότε καταγράφηκε το γεγονός. Με το «λίαν δύσβατον και απότομον» του εδάφους μάλλον υπονοείται κάποια γεωλογική κατακρήμνιση στην απότομη (Φωτ.1) αριστερή όχθη (προς το βουνό «Κούτσουρο»), η οποία και απέκοψε κάθε προσέγγιση προς τη γέφυρα. Αποκλείεται να σημαίνει ότι είχαν καταρρεύσει οι ξύλινες ζεύξεις των μεσοβάθρων, διότι αυτές δεν είναι έδαφος. Το πόσο καιρό έμεινε σε αχρηστία και αν το αίτιο της αχρηστίας, δηλ. η κατακρήμνιση, ήταν επισκευάσιμη, με τις τότε τεχνικές και οικονομικές δυνατότητες που είχε η Ζέρμα, δεν μας είναι γνωστό. Εκτιμώ ότι έμεινε κάμποσα χρόνια αδιάβατη και άχρηστη, με συνέπεια την εγκατάλειψή της και την ακόλουθη κατάπτωση, λόγω σήψης των ξύλινων ζεύξεων των μεσοβάθρων, οπότε κατέστη ολοσχερώς άχρηστη. Το πετρόχτιστο τόξο άντεξε για κάμποσα ακόμη χρόνια. Είναι αυτό που την ύπαρξή του, έστω και αμυδρά, θυμούνται ή είχαν ακούσει οι υπερήλικες στη δεκαετία του 1950. Προϊόντος του χρόνου και αυτό κατέπεσε, (ιδέ σημείωση 18), άχρηστο και ασυντήρητο καθώς απόμεινε, αλλά κανείς δεν θυμάται πλέον πότε ακριβώς συνέβη αυτό το γεγονός.

Η αχρηστία και στη συνέχεια η κατάρρευση της γέφυρας προξένησε τεράστιες δυσκολίες στους Ζερμωτινούς. Απέραντες εκτάσεις βοσκήσιμης γης, αλλά και πολλά καλλιεργούμενα χωράφια που βρίσκονταν στην έναντη όχθη (προς το Καντσιώτικο μέρος και προς το βουνό «Κούτσουρο»), συνολικά περί τα 7.000 στέμματα, περικλειόμενα μεταξύ Σαραντάπορου και των ορίων με Κάντσικο, Φούρκα και Επταχώρι, (ιδέ χάρτη), ήτοι σχεδόν το 40% της όλης έκτασης που σήμερα διακατέχει η Ζέρμα, αποκλείονταν παντελώς και για πολύ χρόνο, όταν ο Σαραντάπορος ποταμός φούσκωνε τα νερά του. Η απρόσκοπτη διάβαση του ποταμού ήταν θέμα επιβίωσης για το χωριό, διότι εκεί, περί την τοποθεσία «Κουσαρτσκό», διαχείμαζαν συνήθως τα ποίμνια των αιγοπροβάτων τους. Γι' αυτόν το λόγο, μεταπολεμικά και προπολεμικά, όταν δεν υπήρχε πλέον το τόξο της γέφυρας, πάντα πάσχιζαν και έφτιαχναν κάποια προσωρινή ξυλογέφυρα λίγο πιο κάτω από την πεσμένη παλιά τοξωτή, με δυο συνήθως αμφιέρειστα ανοίγματα και ξύλινο φορέα, για τη διάβαση μόνον ανθρώπων, που ανέρχονταν σ' αυτήν με αναβάθρες/σκάλες. Όμως, δεν είχε καμία τους μακροβιότητα. Το ποτάμι, με τις μεγάλες χειμωνιάτικες κατεβασιές νερού, τις παρέσυρε. Ένα τέτοιο ξυλογέφυρο ακόμη και πρόσφατα διασωζόταν εκεί. Τελικά, το πρό-

βλημα της προσπέλασης προς «Κουσαρτσκό» λύθηκε την τελευταία δεκαετία, με την κατασκευή από την Πολιτεία, ελάχιστα κάταντα, σύγχρονης εκ σκυροδέματος γέφυρας, από τη οποία διέρχεται η νεοανοιγείσα οδός προς «Παναγία Κλαδόρμη» και Φούρκα.

Η ανάγκη διάβασης των Ζερμωτινών από τη γέφυρα σχετίζεται και με τη γεωγραφία της περιοχής (όρα χάρτη), αφού η Ζέρμα διακατέχεται έκταση που χωρίζεται από ποταμούς σε τρία μέρη. Η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν πολύ δύσκολη τον χειμώνα που φούσκωναν τα νερά. Το πρώτο και κύριο μέρος είναι οι πλαγιές του βουνού «Μπουχιέτσι», όπου είναι κτισμένο το χωριό οικισμός «Ζέρμα», ενώ εγγύς στη θέση «Στόμιο» βρισκόταν ο μικροοικισμός «Καρ(γ)υές». Το δεύτερο είναι το απόμακρο δυτικό πρानές του βουνού «Κούτσουρο», πέρα από τον Σαραντάπορο όπου υπήρχε ο μικροοικισμός «Παλιοχώρι», για το οποίο μέρος επί χρόνια μάλωναν με του όμορους Επταχωρίτες (Μπουρμπουτσιώτες). Το τρίτο βρίσκεται στην αντιπέρα όχθη του Σαραντάπορου, όμορο με την Καντσιώτικη έκταση το οποίο χωρίζεται από το βουνό «Κούτσουρο» με το μεγάλο «Κουσαρτσιώτικο ρέμα/ποτάμι» (στους επίσημους χάρτες ονομάζεται «Μαρδισα/Μαρίτσα»), και όπου υπήρχαν τα μικρά χωριά «Λίμνες», «Κουσαρτσκό» και «Ρσέλιο/Αρσέλιο». Για τα δυο τελευταία επί αιώνες υπήρχαν τριβές και έριδες ανάμεσα στη Ζέρμα και το Κάντσικο, ανάλογες με αυτές που προαναφέρουμε ότι είχε η Ζέρμα και με το Επταχώρι. Μαρτυρία των ερίδων αυτών έχουμε στην αντιφώνηση: «Καντσιώτες, Μπουρμπουτσιώτες / όλη μέρα πολεμάτε / στο χωριό μας δεν πατάτε», που έλεγαν οι κάτοικοι της Ζέρμας.

Για να επικοινωνούν τα τρία μέρη και να έχουν πρόσβαση σ' αυτά, οι Ζερμωτινοί μερίμνησαν να στηθεί και φρόντιζαν²⁶ να είναι διαβατό το γέφυρι πάνω από τον Σαραντάπορο στη θέση «Στόμιο», το οποίο ένωνε τις υπώρειες του βουνού «Μπουχιέτσι» με το έναντι «Κούτσουρο» ακριβώς εκεί όπου το ποτάμι, περνώντας μέσα από το άβατο κατά τον χειμώνα φαράγγι «Μπουγάζι», ανοίγει μετά την κοίτη του. Στη όχθη προς το «Κούτσουρο» και ενδιάμεσα στη κοίτη είναι ακόμη εμφανή τρία λιθόχτιστα βράθρα του. Το γεφύρι αυτό ήταν **μονότοξο** πάνω από την επισφαλή ζώνη της μόνιμης ροής των υδάτων, σε επαφή με την αριστερή όχθη, ενώ η ζεύξη των λοιπών πέτρινων βάθρων γινόταν με ξυλοδοκούς, όπως κάποιοι υπερήλικες, στη δεκαετία του 1950, έλεγαν ότι το θυμούνταν, ή ε-

χαν ακούσει γι' αυτό, καθώς προείπαμε. Είναι το πάλαι ποτέ γνωστό στους τρίτους ως «*Ζερμωτινό γεφύρι*» ή «*γέφυρα της Ζέρμας*» και στους κατοίκους της Ζέρμας ως «*γεφύρι Στομίου*», το οποίο είχε, πράγματι, κυρίως στην πλευρά του βουνού «*Κούτσουρο*» που ονομάζεται «*Κακότοπος*», κρημνώδη όχθη (**σκάλα**, στην τοπική γλώσσα). Αυτό εξυπηρετούσε την επικοινωνία των κατοίκων των πέριξ αυτού μικροοικισμών «*Καρ(γ)υές*», «*Παλιοχώρι*», «*Κουσαρτσκό*», «*Λίμνες*» και «*Ρσέλια/Αρσέλια*», από τους οποίους κάποτε στο παρελθόν συγκροτήθηκε²⁷ το «*χωριό Ζέρμα*», κατά την άποψη των *Ζερμωτινών συγγραφέων*²⁸, και την επαφή τους βέβαια με το «*μοναστήρι της Παναγίας*», το λεγόμενο και «*μοναστήρι Ζέρμας*». Είναι δεδομένο, μάλιστα, ότι, στα Δ/ΒΔ από το «*μοναστήρι της Ζέρμας*» και μέχρι τα σύνορα με το χωριό Λούψικο (Λυκόρραχη, Κεφαλοχώρι), δεν μνημονεύεται η ύπαρξη άλλων μικροοικισμών. Διευκόλυνε, επίσης, την πρόσβαση προς το όμορο Επταχώρι, [και το άλλοτε υπαρκτό «*Κριμήνι*», παλιός οικισμός ψηλά στο όρος Βόιον, του οποίου η περιοχή συγχωνεύτηκε κατά το πλείστον στο Επταχώρι], και εκείθεν προς τα παζάρια στο χώρο της Μακεδονίας [Άργος Ορεστικό, Τσοτύλι, Γρεβενά] και αντίστροφα, εξού και η υπερτοπική σημασία του.

Κάπως έτσι σκιαγραφείται η ύπαρξη, η μορφή και η λειτουργία της «*γέφυρας Ζέρμας*» ή «*Ζερμωτινό γεφύρι*» στη θέση «*Στόμιο*», την οποία πολλοί αγνοούν παντελώς. Άξιο απορίας είναι ότι αυτό το τόσο σημαντικό έργο το αποσιωπούν στις γραφές τους άπαντες οι *Ζερμωτινοί συγγραφείς*²⁸. Άραγε, γιατί; Από αυτήν την άγνοια προέκυψαν αρκετές συγχύσεις και λάθη που αλλοιώνουν την ιστορική πραγματικότητα. Χωρίς την ύπαρξή και τη συγκεκριμένη χωροθέτησή της θα ήταν δύσκολο να λειτουργήσουν οι τότε εμπορικοί και αγωγιάτικοι δρόμοι της περιοχής. Έστω και αχνά, είναι καλό που την ανασύρουμε από το έρεβος της λήθης. Ίσως, άλλοι πιο γνωστικοί να έχουν περισσότερα στοιχεία και να συμπληρώσουν ή διορθώσουν την παρούσα γραφή. Ας το πράξουν σύντομα, για να τοποθετήσουν τις ψηφίδες που λείπουν και να ολοκληρωθεί η εικόνα της γέφυρας, διότι η μνήμη χάνεται όσο περνούν τα χρόνια.

1. Δεν υπάρχει σλάβικο θέμα που να ταιριάζει στο οικωνύμιο «*Τσοτύλι/Τσοτύλιον*». Μάλλον προέκυψε, με τσιτακισμό του αρχικού Κ, από το αρχ. Ελλ. «*κοτύλιον*» (= μικρά κοτύλη) και «*κοτύλη*» (= κοιλότητα - καυκή, κοίλο σκεύος - μετρικό δοχείο ρευστών ή χύδην υλικών ίσο με 1/12 χόες) > παλ. Σλ. *kotlj* (= λέβης, χάλκινο σκεύος, καζάνι). Οπότε επιδέχεται δυο ερμηνείες: είτε «*Κοιλότητα*» εκ της μορφολογίας του εδάφους, είτε «*Κοτύλη*» εκ του αντίστοιχου σκεύους με το οποίο μετρούσαν τα γεννήματα στην αγορά του. Η δεύτερη ερμηνεία δείχνει ότι παλαιόθεν ήταν εμπορικό κέντρο και το παζάρι που γινόταν εκεί ήταν πανάρχαιο, όπως και στη «*Χρούπιστα*», [ιδε σημείωση 6]. Η νεότερη απλοποιημένη γραφή «*Τσοτίλι*» δεν δικαιολογείται. Όρα και σημείωση 7.

2. Το οικωνύμιο «*Μπουρμπουτσκό*» σημαίνει «*Κελαρυστό* | *Γαργαριστό* | *Βουϊστό*», από το ηχοποίητο θέμα *bjrboz-* του Βουλγ. *bjrbozja/bjrbozih* [= (για νερό), κελαρύζω, γαργαρίζω] + Σλ. τοπωνυμικό τέρμα *-sko/-sko* < ηχοποίητο Σλ. θέμα *buz-* (= μούγκρισμα, θόρυβος, βουητό, βρόμος ρέοντος ύδατος, βόμβος, κρότος). Ασφαλώς και αναφέρεται στο βουητό του νερού εκ του ρέματος που διασχίζει το χωριό.

3. Το παλιό όνομα «*Ζουπάνι*» του μεγάλου μαστοροχωριού «*Πεντάλοφος*» είναι καθαρά σλάβικο. Αποδίδεται ως «*Τόπαρχος*», από το παλ. Σλ. *županj* (= άρχοντας μιας περιοχής, τόπαρχος, Βυζ. «*ζουπάνος*») < παλ. Σλ. *župa* (= χώρα, περιοχή, Λατ. *regio*). Φαίνεται πως, κατά τους σλάβικους εποικισμούς των μεσαιωνικών χρόνων, κάποιος άρχοντας (*ζουπάνος*) είχε έδρα το χωριό και εξουσίαζε τη γύρω περιοχή.

4. Η τωρινή πόλη «*Γρεβενά*» δεν θυμίζει σε τίποτα το ομώνυμο χωριό που υπήρχε εκεί πολύ πριν το 1913, όταν εντάχθηκε στο νεοελληνικό κράτος, και λεγόταν τουρκιστί *Kerbene*. Η ονομασία, λόγω και του πληθυντικού, αποδίδεται ως «*Λιθοσειρά* | *Βραχογραμμή*», δηλ. πολλοί λίθοι/βράχοι διατεταγμένοι εν σειρά, όπως τα δόντια του χτενιού. Ερμηνεύεται από το παλ. Σλ. *grebenje* (= σειρά βράχων ή λίθων, ερίπνη, νέο Ελλ. «*γρέμπανος*») και *greban* (= κρημνώδης, βραχώδης, απότομος) < μεταφ. από το παλ. Σλ. *greben* (= χτένι), και είναι σλάβικη απόδοση του τοπικού «*χτένι*» (= χτένι - μεταφ. σειρά βράχων γκρεμού, βραχώδης όψη βουνού, κατσάβραχα). Φαίνεται πως η γαιομορφία του μικροχώρου στον οποίο ιδρύθηκε ο αρχικός οικισμός, με πολλούς τότε εμφανείς λίθους/βράχους εν σειρά, ήταν η αιτία της ονοματοδοσίας, πράγμα που τώρα δεν είναι ορατό. Σχετικό και το οικωνύμιο «*Γρεβενίτι*» στο Ζαγόρι Ιωαννίνων.

Ο Ι. Λαμπρίδης (1880), στο βιβλίο της σημείωσης 14, παραδίδει ως βυζαντινή, χωρίς τεκμηρίωση, την ονομασία «*Γράβινα*», η οποία από άλλους διασυνδέθηκε με το Λατ. *gravis* (= βαρύς), ερμηνεία τα μάλα αμφίβολη, λόγω των πολλών παθήσεων των φθόγγων και της ανύπαρκτης κατάληξης. Στη λατινική το *gravis* ουδέποτε παράγει λέξεις του τύπου *gravin*/*gravena*, [ιδε «*Λεξικόν Λατινοελληνικόν*» του καθ. Στέφ. Κουμανούδη, επανέκδοση Αθήνα 1993].

5. Το οικωνύμιο «*Ντουτσκό*» φέρει τη σλάβικη τοπωνυμική κατάληξη *-sko/-sko*. Αυτούσιο θέμα *duc-/duz-* δεν απαντάται στη σλάβικη ομογλωσσία. Ίσως σημαίνει «*Μυροβόλο* | *Ευωδιαστό*», λόγω της εξαισίας φύσης του, ερμηνευόμενο από το θέμα *dúz-* του Βουλγ. *dúza* (= μυρίζω - πνίγω, αγχονίζω) < παλ. Σλ. *duza/duhj* (= πνοή, ανάσα, ψυχή, πνεύμα), με προσθήκη της σλάβικης τοπωνυμικής κατάληξης *-sko/-sko* και υποβιβασμό του τόνου.

Λιγότερο πιθανή, παρά την ομοιότητά της, είναι η ερμηνεία από το τοπικό «*ντούσκο*» (= χαμόκλαδο, θάμνος, θαμνώδης βελανιδιά) < Αλβ. *dushk-u* (= η βελανιδιά, δρυς - το στεγνό κλαδί βελανιδιάς ως χειμερινή ζωοτροφή), οπότε θα σημαίνει «*Δρυμώνας* | *Δρυμός*». Χωλαίνει τούτη η εκδοχή, διότι η αλ-

βανική αυτή λέξη μεταφέρθηκε στην ελληνική, και στην επιχώρια γλώσσα, χωρίς τσιτακισμό του **sh** και χωρίς υποβιβασμό του τόνου.

6. Η ονομασία «Χρούπιστα» είναι σλάβικη και παρέφθαρται από το ορθό *Krupište*. Στους αυστριακούς χάρτες του 1910/12 και στους γαλλικούς του 1ου παγκοσμίου πολέμου 1914/18 γράφεται *Krupista*. Σημαίνει «Τόπος που έχει γεννήματα/σιτηρά», όπως και όντως είχε, εξηγούμενη από το θέμα *krup-* του παλ. Σλ. *krupa/krupica* (= χόνδρος, κόκκος, σπιρί, ψίχουλο), κυρίως δημητριακών, και *krupji* (= αλεύρι σεμιγδαλένιο) + Σλ. περιεκτικό τέρμα *-išta/-ista*. Η ερμηνεία φανερώνει ότι το εκεί παζάρι λειτουργούσε από τους μεσαιωνικούς χρόνους, όταν έγιναν οι σλάβικοι εποικισμοί, και ότι σ' αυτό πωλούσαν κυρίως γεννήματα, τα οποία προμηθεύονταν, στο παρελθόν, και στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας, αφού πάντα, ως ορεινά, ήσαν ελλειμματικά σε σιτηρά.

7. Το οικωνύμιο «Κοτέλτσι» προέρχεται από το ελληνογενές παλ. Σλ. *kotelj/kotlj/ kotljicj* (= λέβητας, χάλκινο σκεύος, καζάνι) < αρχ. Ελλ. «κοτύλη» (= κοιλότητα - καυκή, κοίλο σκεύος - μετρικό δοχείο ρευστών ή χύδην υλικών ίσο με 1/12 χόες), κατά τη συνήθεια να ονομάζουν τόπους με σκεύη προς τα οποία ομοιάζει η μορφή τους. Συνεπώς, σωστά μετονομάστηκε σε «Κοτύλη». Ιδέ και «Τσοτύλι» στη σημείωση 1. Άλλη, εξ ίσου πιθανή ερμηνεία, λόγω των δασωμένων βουνών του χώρου, είναι «Τόπος του αγριόγατου», από το θέμα *kotel-* του παλ. Σλ. *kotelj* (= αίλουρος, γαλή, γάτα, Λατ. *felis/catus*, παλ. Σλ. *kotjka/košjka*) + Σλ. επιθετική κατάληξη *-icj*. Είναι γνωστό ότι ζούσε και ζει ακόμη στα εκεί δάση το αιλουροειδές «αγριόγατος» (= *felis silvestris*), όπως και στα δάση του έναντι Γράμμου, εξού και το τοπωνύμιο «Κόσκας» στο χωριό Βούρμπιανη.

8. Το οικωνύμιο «Νεστράμι» είναι σλάβικο και ερμηνεύεται ως «Αναίσχυντο | Αναιδές | Ασεβές», από το παλ. Σλ. *nes-tramjnj/nesramjnj* (= αναιδής, αναίσχυντος) < στερητικό μόριο *ne* + παλ. Σλ. *stramj/sramj* (= αισχύνη, ντροπή, αιδώς - ευλάβεια, σέβας). Στην παλ. Σλ. τα θέματα *stram-/sram-* είναι ταυτόσημα. Δεν είναι γνωστό το αίτιο αυτής της κακόφημης ονομασίας.

9. Η ονομασία «Βίτσιστα/Βύτσιστα» φέρει την σλάβικη περιεκτική κατάληξη *-išta/-ista*. Από το θέμα *vic-* του παλ. Σλ. *vica* (= βέργα, λύγος, Λατ. *virga*) και νέο Ελλ. «βίτσα» < Λατ. *vitea virga* (= αμπέλινη βέργα) < Λατ. *vitis* (= άμπελος, κλήμα), ή ορθότερα από το αρχ. Ελλ. «(F)ίτυς» (= βεργί από ιτιά), ερμηνεύεται ως «Τόπος που έχει βέργες». Όμοια ερμηνεία προκύπτει από το θέμα *viš-* του παλ. Σλ. *višj* (= θαλλοί, τρυφερά κλωνάρια, μόσχοι, βλαστοί - μικρός δρυμώνας, Λατ. *silvula* - βρούλλο, σπάρτο), με τσιτακισμό του **š**.

Ισόκυρα ερμηνεύεται και ως «Τόπος που έχει πολλά μοσχάρια | Πορτιτρόφος», από το Αλβ. *viš* (= μοσχάρι, πόρτις) + περιεκτική κατάληξη Αλβ. *-ishta* < Σλ. *-išta*, ερμηνεία που απόλυτα ταυτίζεται με την εκφορά *Višište* της ονομασίας του χωριού.

Οι παραπάνω ερμηνείες σχετίζονται με την άφθονη βλάστηση της περιοχής, που κείται στις υπώρειες του εύβοτου όρους Βόιον (παλαιά Παλιοκριμήνι). Η γραφή «Βύτσιστα», με **Υ**, δεν δικαιολογείται.

10. Το οικωνύμιο «Σλάτινα» απαντάται αυτούσιο στη σλάβικη ομογλωσσία. Στα παλ. Σλ. *slatina* (= τόπος με νερά, έλος, τέλμα - νερό αλμυρό - άλμη) > Σερβ. *slatina* (= το πολύ αλμυρό) και Βουλγ. *slatina* (= πηγή με λιγοστή ροή). Εξ αυτών ερμηνεύεται ως «Νερότοπος», όπως και είναι, γιατί κάτι αλμυρό δεν υπάρχει εκεί. Και στο χωριό «Παλιοσέλι» της Κόνιτσας υπάρχει υγρότοπος που ονομάζεται «Σλάτινα».

Η ερμηνεία από το παλ. Σλ. *zlato* (= χρυσός) και *zlatjna/zlatna* (= χρυσή, χρυσαφένια), απ' όπου μετονοματίστηκε σε

«Χρυσή», δεν είναι σωστή και δεν αποδίδει κανένα χαρακτηριστικό του χώρου.

11. Η γέφυρα ονομάζεται από τους ντόπιους «Κουτσιουμπλή», ενώ επίσημα έχει καταγραφεί ως «Κουσιουμπλή». Το όνομα δεν είναι τούρκικο, όπως εύλογα θα νόμιζε κάποιος λόγω της πατριδωνυμικής κατάληξης *-li*, (π.χ. Βελεστινλή, Καραμανλής, κ.α.), αφού τόπος με θέμα *kušub-/kušub-* πιθανά δεν αναφέρεται. Η ονομασία μάλλον προέκυψε από Ελλ. «κουτσουμπλός/κουτσουβλός/κουτσουφλό/κουτσουμπός» (= κολοβωμένος, ακρωτηριασμένος - κορυφότητος - ακόρυφος - μικροκαμωμένος). Οι λέξεις αυτές προέρχονται είτε από το νέο Ελλ. «κουτσωπός» (= αυτός που φαίνεται κολοβός/κουτσός), είτε από κάποιο «ακόσσυμβος» (= ακόρυφος) < αρχ. Ελλ. «κοσσύμβη» (= κορυφαία τούφα μαλλιών, κορυφαία φούντα). Όλα συνηγορούν στο να ήταν ή να ονομαζόταν «κουτσουμπλός/κουτσουμπλής» ο χορηγός της γέφυρας, ή ο πρωτομάστορας, γιατί η γέφυρα δεν είναι «κουτσουμπλή».

12. Η ονομασία «Ζουζουλη» προκύπτει από το ηχοποίητο νέο Ελλ. «ζούζουλο» (= ζώυφιο, ζουζούνι, έντομο, Βλαχ. *zuzuli*) και το παρόμοιο παλ. Σλ. *žuželica* (= έντομο) και *žuželi/žuželjicj* (= κάνθαρος, σκαραβαίος), οπότε αποδίδεται ως «Περιοχή με έντομα | Τόπος με ζώυφια», γεγονός που ομολογείται από τους παλιούς αγωγιάτες, οι οποίοι δεν στάμευαν ποτέ σε τούτον τον τόπο, λόγω των πολλών μικροεπιδράσεων που ενοχλητικά τσιμπούσαν υποζύγια και ανθρώπους.

13. Όρα «Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων», του Ι. Λαμπρίδη, εν Αθήναις 1880, μέρος Β', σελ. 190 | Ιδέ Χαρί Γκούτο, περ. «Κόνιτσα», τεύχ. 159/2011, σελ. 252 έως 255.

14. Όρα βιβλίο «Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων», του Ι. Λαμπρίδη, εν Αθήναις 1880, μέρος Α', σελ. 76-77 | Ιδέ «Ιστορικά στοιχεία για το Κάντισκο» του Χαρ. Γκούτου, στο περ. «Καντιώτικα», τεύχ. 16/2011, σελ. 37.

15. Περί το 1850 και το γεφύρι της Κόνιτσας ήταν εξ ολοκλήρου κατασκευασμένο με ξυλοδοκούς. Ιδού η σχετική γραφή: «.....η οδός εισέρχεται εις την πόλιν Κόνιτζαν, αφού διαβή η ξυλίνης γεφύρας, ζευγνυούσης τον Αών, κατά την έξοδον αυτού εκ των στενών των έκπαλαι καλουμένων **Αώου στενά** κ. επακουμβώσης επί λιθίνων ακροσπηλών. Η γέφυρα αυτή έχει μήκος 40 μ, πλάτος 3 μ και σύγκειται εκ κορμών δένδρων σκληροσμένων μεταξύ των δια σιδηρών δεσμών». [«Στρατιωτική γεωγραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας, και ιδίως των ομόρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου και Αλβανίας», εν Αθήναις 1851, του λοχαγού Β. Νικολαΐδη. Ιδέ αναδημοσίευση σχετικού αποσπάσματος στο περ. «Κόνιτσα», τεύχ. 176/2014, σελ. 155, επιμελούμενη από το Θωμά Β. Ζιώγα].

16. Ένδειξη περί αυτού είναι τα παρωνύμια «Τρυπολόγηδες» και «Γιακαλιά», όπως τους αποκαλούσαν σε όλα τα πλησιέστερα χωριά. Το πρώτο ερμηνεύεται ως **Τρυπολόγηδες** (οι τρωγλοδυτές, δηλ. αυτοί που κατοικούν σε τρύπες), από το τοπικό «τρυπολόγης» (= αυτός που διαμένει σε τρύπες - τρυπούλι δρυοκολάπτης). Το δεύτερο αποδίδεται ως **Γιακαλιά** (= ταλαγάνια), δηλ. ένα είδος κάππας, επειδή, κατά τους προηγούμενους αιώνες, ήσαν κυρίως κτηνοτρόφοι και τέτοια φρούσαν, και είναι λέξη της τοπικής μαστορικής διαλέκτου προκύπτουσα από το Ιταλ. *giacca* (= σακάκι, πανωφόρι). Τα παρωνύμια αυτά δείχνουν ότι στη Ζέρμα υπήρχε τότε πολύ ανέχεια και ότι άργησε, σε σχέση με άλλα Μαστοροχώρια, να ξεπεράσει το στάδιο της κοινότητας των διάσπαρτων μικροοικισμών και να συγκροτηθεί σε ενιαίο χωριό. Όρα και σημειώσεις 27, 28.

17. Παρόμοιο κίνδυνο διατρέχει και το μεγάλο τόξο στο «Καντιώτικο γεφύρι», αφού το δεξιό ακρόβαθρο (προς Ζέρμα) θεμελιώνεται σε γαιώδες έδαφος, ενώ το έτερο βάθρο το

τόξου (μεσόβαθρο) επί βράχου. Και το μικρό μονότοξο γεφυράκι στη θέση «Κρυονέρι» της Μόλιστας, παρά την εθνική οδό, έχει ακριβώς το ίδιο πρόβλημα, γι' αυτό και παρουσιάζει εμφανή διατμητική μετατόπιση των παρά την κλείδα τοξολίθων, εξ αιτίας κάποιου παλαιού σεισμού.

18. Πιθανολογώ, με βάση τα μέχρι τώρα ελλιπή στοιχεία, ότι η πτώση του τόξου θα συνέβη γύρω στο 1895, με προσέγγιση συν πλην 5 έτη. Πάντως, στους αρκετά ακριβείς, έγχρωμους, αυστριακούς χάρτες του 1910 δεν σημειώνεται η γέφυρα, με ό,τι αυτό σημαίνει, ενώ δείχνεται ο δρόμος που περνάει μέσα από το «Μπουγάζι», δηλ. την «κλεισώρεια Μπουρμπουτσκού».

19. Όρα "Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο", 1996, σελ. 238, σημ. 55 | Επίσης Δημ. Ν. Τσίγκαλος, "Το Επταχώρι", Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 165.

20. Ερμηνεύεται από το Αλβ. kusar-i και παλ. Σλ. korjsarj (= άρπαγας, κλέφτης, ληστής, πειρατής, Ιταλ. cossaro) < Λατ. cursus (= δρόμος, φορά, πλούς) και Ελλ. «κούρσος/κουρσάρος» + Σλ. τοπωνυμικό τέρμα -sko/-sko. [Όρα "Τοπωνύμια και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας", του Θωμά Β. Ζιώγα, Αθήνα 2013, σελ. 120].

21. Όρα "Αυτές που γίναν ένα με τη γη", της Γεωργίας Σκοπούλη, 2007, σελ. 148.

22. Ιδέ πόνημα "Γεωγραφικά – Περί των κατά την Ήπειρον και Θεσσαλίαν νέων της Ελλάδος ορίων", Αθήνα 1879, σελ. 17, 18, γραμμένο εν όψει συνοριακών προσαρμογών από το συνέδριο του Βερολίνου, με υπογραφή «εις Ηπειρώτης», που ταυτοποιήθηκε με τον Αντώνη Γεωργίου από το Δελβινάκι | Όρα περ. "Κόνιτσα", τόμ. 2007, σελ. 170 | Ιδέ Χαρίλ. Γκούτο, περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 159/2011, σελ. 252 έως 253, σημ. 27.

23. Όρα "Οδοιπορικά σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας, Μακεδονίας", τεύχος Β', εν Αθήναις 1886, του Νικ. Θ. Σχινά, σελ. 224 έως 225.

24. Στα "Παροράματα και Συμπληρώσεις" του βιβλίου της σημείωσης 23, ήτοι στο τεύχος Γ', εν Αθήναις 1887, σελ. 786. Επί τη ευκαιρία ευχαριστώ τον Σπύρο Μαντά, καταξιωμένο ερευνητή των Ηπειρωτικών γεφυριών, που βρήκε και **μου έστειλε τα παραπάνω κείμενα των σημειώσεων 23 και 24.**

25. Ο Σπύρος Μαντάς στο άρθρο του "Το Καντσιώτικο γεφύρι ή της Ζέρμας", [περ. "Καντσιώτικα", τεύχ. 18/2012, σελ. 2, 3, 4], καταγράφει δυο τέτοιες πιθανές επισκευές της «γέφυρας Ζέρμας», με κατά προσέγγιση χρονολογίες (1860 έως 1870);, και 1906;.

Η πρώτη, αν δεν είναι απόρροια των γραφών των σημειώσεων 13 και 14, θα προέκυψε, (με αναγωγή της λέξης «έχτισε» σε «επισκεύασε»), από όσα έλεγε επαιρόμενος ο Πυρσογιαννίτης πρόεδρος της Ε.Η.Μ. Κώστας Φρόντζος (1904-1986), ότι «έχτισε» το γεφύρι ο πρόγονός του μάστορας Γιώργος/Ζιώγας Φρόντζος (π.1814-π.1893).

Η δεύτερη, με παρόμοια αναγωγή, από την αυθαίρετη γραφή του εκ Πεκλαρίου Ηλία Δήμου, ότι ο ευεργέτης του χωριού του Γ.Δ. Καραγιάννης (1846-1933) «έφτιαξε» το 1906 τη γέφυρα «... κάτω από το Κάντσικο ...», [περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 18 και 19/1981, άρθρο "Ευεργέτες του χωριού μας"].

Πρόσθετα, στο βιβλίο "Μαστόροι Χτίστες από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας", των Αργ. Πετρονώτη - Βασ. Παπαγεωργίου, Ιωάννινα 2008, σελ. 255, αναφέρεται τεκμαιρόμενη επισκευή περί το έτος 1885; , «... από αμυδρή ανάμνηση περιοίκων ...», την οποία «... είναι δυνατό να τη συνδέσουμε με το όνομά του ... », δηλ. του Γιώργου/Ζιώγα Φρόντζου (π.1814-π.1893). Αυτός, το 1885, είχε ηλικία 71 έτη. Ήταν κυριολεκτικά γέρος για την εποχή του, κατά την οποία το προσδόκιμο ζωής ήταν κάτω των 60 ετών, γεγονός που αποκλείει να έκανε την επισκευή. Οι παλιοί μαστόροι, λόγω της βαριάς και εξαντλητικής εργασίας τους, αποσύρονταν ως απόμαχοι

(στάρευαν, στα κουδαρίτικα) στο χωριό τους μετά το εξηκοστό έτος της ηλικίας τους.

Πληροφορικά, αναφέρω ότι έπονται χρονικώς οι μεγάλοι σεισμοί που έπληξαν την Ήπειρο (1895 στη Θεσπρωτία, και 1898 στα Ιωάννινα - Πηγή: ΟΑΣΠ), οι οποίοι πιθανώς να έβλαψαν το γεφύρι. Οι χρονολογίες, όμως, αυτές είναι πολύ κοντινές και θα διασωζόταν κάποια θύμιση από τους παροικούντες.

26. Παρόμοια μέριμνα δεν έδειχναν για το «Καντσιώτικο γεφύρι», που δεν τους ήταν και πολύ αναγκαίο, το οποίο φρόντιζε το Κάντσικο. Ιδού μια γραπτή επιβεβαίωση αυτού αφορώσα την επισκευή 1927/29, η οποία έγινε με ενέργειες των Καντσιωτών προεστών: «... (γέφυρα) **ΚΑΝΤΣΙΚΟΥ**: Είχομεν στοιχειοθετήσει τ' αναγραφόμενα εν υποσημειώσει της πρώτης σελίδος δια την **γέφυραν Καντσίκου**, οπότε είδομεν τους Μηχανικούς κ. κ. Δασκαλόπουλον και Μητσιόπουλον μεταβάντας επί τόπου. Επιστρέφων ο κ. Δασκαλόπουλος μας διεβεβαίωσεν ότι **συντόμως άρχονται** αι εργασίαι της επισκευής επί τη βάσει της χορηγηθείσης πιστώσεως εξ 150 χιλ. δραχμών. Τους κυρίους Μηχανικούς συνώδευεν ο **Πρόεδρος Καντσίκου** κ. Αθ. Βασιλούλης, επί τούτω μεταβάς εις Ιωάννινα. ...». [Εφημ. "Αώος", της 27-10-1928].

27. Σχετικώς ιδέ σημείωση 16. Μια άλλη, **πρόσθετη** νύξη περί της υστερόχρονης συγκρότησης του χωριού Ζέρμα έχουμε και στην ανωμαλία του πατριδωνυμικού «Ζερμωτινοί», όπως οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται και όπως τους ονομάζουν όλοι στα τριγύρω χωριά, [μόνον οι λόγιοι γράφουν και λέγουν «Ζερματινοί»]. Στην ελληνική γλώσσα αυτό, λόγω της κατάληξης «ινός», στην κυριολεξία σημαίνει «αυτός που αναφέρεται ή ανήκει στην κώμη Ζερμώτη (όχι Ζέρμα), ή σε κάτοικο Ζερμώτη», και πάντως όχι αυτόν καθαυτόν τον κάτοικο του χωριού Ζέρμα. Αυτός κανονικά έπρεπε να λέγεται «Ζερμινός», [κατά το ανάλογο: Πάργα → Παργινός → Παργινό], αφού το αναμενόμενο, κατά τοπική λεκτική συνήθεια, πατριδωνυμικό «Ζερμ(ι)ώτης» και το αναφορικό «Ζερμ(ι)ώτικο», [ανάλογο προς τα: Φούρκα → Φουρκιώτης → Φουρκιώτικο | Ήπειρος → Ηπειρώτης → Ηπειρώτικο], κανείς δεν τα χρησιμοποιεί και πουθενά δεν λέγονται, ούτε γράφονται. Η πάγια χρήση της πατριδωνυμικής κατάληξης «-ινός» άγει τη σκέψη στο ότι θα έπρεπε κανονικά να υπήρχε όνομα χωριού «Ζερμώτη», [αν και πουθενά δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο], απ' όπου θα προέκυπτε το σωστό και καθιερωμένο πλέον πατριδωνυμικό «Ζερμωτινός» και το αναφορικό «Ζερμωτινό», [κατά το ανάλογο: Άρτα → Αρτινός → Αρτινό], αφού από το όνομα «Ζέρμα» παράγεται στην ελληνική μόνον το σωστό πατριδωνυμικό «Ζερμινός», το οποίο όμως ουδέποτε λέγεται ή γράφεται. Ό,τι και να συμβαίνει, το της συνήθειας πατριδωνυμικό «Ζερμωτινός» εκφεύγει από τους γλωσσικούς κανόνες και είναι το μοναδικό στα Μαστοροχώρια στο οποίο παρουσιάζεται κάτι τέτοιο. Ασφαλώς, κάτι σημαίνει και κάτι υποκρύπτει αυτό, εξού και η προαναφερθείσα νύξη.

28. Όπως π.χ. ο Γρηγ. Δ. Γκατζουγιάννης στο βιβλίο του "Το χωριό Ζέρμα (Πλαγιά) Κόνιτσας Ηπείρου", Αθήνα 1982, σελ. 23, αναφέρει ότι η συγκρότηση της Ζέρμας σε χωριό έγινε γύρω στα 1810/20, ενώ ο Ιωάννης Β. Τσάγκας, στο βιβλίο του "Κονιτσιώτικα-Ζερματινά", τόμ. Α', Αθήνα 2004, προτείνει το 1750 ως καταληκτική χρονολογία συγκρότησης του χωριού, συνδυάζοντάς την με τη γραφή 1750 σε πλάκα της κεντρικής βρύσης της Ζέρμας.

Σημειώνω ότι ακόμη και το **1888** το χωριό εμφανίζεται να έχει μόνον 38 σπιτία/χανέδες, δηλ. γύρω στους 190 κατοίκους, ενώ το **1846** είχε μόνον 25 οικίες/χανέδες, δηλ. περίπου 125 κατοίκους, όπως από τις απογραφές προκύπτει. [Ιδέ "Το ύστερο Γιαννιώτικο πασαλίκι", του Μιχ. Κοκαλάκη, Αθήνα 2003].

Δικαιολογημένα ο Βουρμπιανίτης δάσκαλος Χαράλ. Ν. Ρεμπέλης (1887-1947) έγραψε σχετικώς: «...Το νυν χωριόν Ζέρμα

φαίνεται ότι δεν υπήρχε κατά την εποχήν της πρώτης κτίσεως της Μονής, διότι οι κάτοικοι αυτής κατώκουν εις παρακειμένην κώμην καλουμένην "Κωσαρτσκό", ης τα ερείπια σώζονται υπό το όνομα "Παληοχώρι", αργότερον δε οι εκ των κατοίκων του Κωσαρτσκού "Στυλαίοι", "Τσονάδες", "Παπαδαίοι", "Τσομναίοι" και "Γκοψινάδες" συνεκεντρώθησαν εις την σημερινήν θέσιν του χωριού ως καλλιεργηταί των απεράντων αγρών και αμπέλων της Μονής Ζέρμας και έκτισαν τον συνοικισμόν Ζέρμα, όστις εις το Κτηματολόγιον του Τουρκικού κώδικος εφέρετο μέχρι τινός Μοναστήρι Ζέρμας...», [όρα "Ηπειρωτικά Χρονικά", τεύχος Α' & Β', Ιωάννινα 1930, σελ. 22, άρθρο "Η ιερά μονή Ζέρμας"].

Είναι καταφανές ότι η Ζέρμα, θεωρούμενη ανεξάρτητα από τη μονή της Παναγίας, άργησε, εν σχέσει με άλλα Μαστοροχώρια, να ξεπεράσει το στάδιο της κοινότητας των διάσπαρτων μικροοικισμών, εκ των οποίων συγκροτήθηκαν κάποτε στο παρελθόν τα μεγαλύτερα χωριά. Τέτοιοι πλησιόχωροι μικροοικισμοί, παρόλο που ήσαν αυτοτελείς και επώνυμοι, συνήθιζαν να αυτοπροσδιορίζονται και να χρησιμοποιούν προς τα έξω, λόγω της σμικρότητάς τους, κοινή ονομασία, ωσάν να ήσαν μια κώμη. Η ονομασία αυτή ήταν, κατά κανόνα, η τοπωνυμία της περιοχής όπου κτίστηκε το συγκροτημένο χωριό και σώθηκε έως τις μέρες μας ως οικωνύμιο του χωριού αυτού. Εν προκειμένω, η τοπωνυμία της ευρύτερης περιοχής ήταν «Ζέρμα», [όρα "Τοπωνυμία και Οικωνύμια των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας", του Θωμά Β. Ζιώγα, Αθήνα 2013, σελ. 39]. Εξ αυτού του λόγου, ως κοινότητα δεν μπορούσε να συντηρήσει σχολείο τουλάχιστον μέχρι το 1870, το οποίο κατά περιόδους συντηρείτο από το μοναστήρι. Ιδού μια σχετική γραφή: «Ο δε ηγούμενος της Μονής Ζέρμας Σύλβεστρος διέτηρήσεν από του 1864-1867 την Σχολήν της ομωνύμου ταύτης κοινότητος.», [από το βιβλίο "Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων", του Ι. Λαμπρίδη, εν Αθήναις 1880, μέρος Α', σελ. 59].

Και οι παλιές γραφές, κυρίως σε εικόνες, που μνημονεύονται στις σελ. 50, 51 του βιβλίου "Μαστόροι Χτίστες, από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας", Ιωάννινα 2008, των Αργ. Πετρονώτη και Βασ. Παπαγεωργίου, σ' αυτή τη φάση της Ζέρμας θα αναφέρονται, ενώ έπονται χρονολογικά του έτους που κτίστηκε το μοναστήρι (1656 ή έστω και 1618). Δεν είναι βέβαιο ότι αφορούν τους «Ζερμωτινούς» από τη «Ζέρμα» της Κόνιτσας, γιατί υπήρχαν και άλλες κώμες με παρόμοιο όνομα, οι οποίες τότε χριστιανικώς λειτουργούσαν ελληνιστί, π.χ. στον χώρο της Β. Ηπείρου: η Zherma Κορυτσάς, η Xherma Δυρραχίου, η Jerma στο Βουθρωτό, η Gjërma στο Δέλβινο, καθώς και η Σουλιώτικη «Ζερμή» (τώρα ονομάζεται Βρυσούλα) με τους «Ζερμώτες» κατοίκους της (μεταξύ των οποίων και αρκετοί κτίστες) στη Λάκκα Σουλίου Πρέβεζας, κοντά στη Μπουκοβίνα/Μουκοβίνα (υπάγεται τώρα στη Μπεστιά) Λάκκας Σουλίου Ιωαννίνων. Είθε να πρόκειται για τη δική μας «Ζέρμα», γεγονός τιμητικό για όλα τα Μαστοροχώρια. Θετική προς αυτό είναι η επιγραφή, στο κοντινό χωριό Ζώνη (παλιά Ζάντσκο/Ζάντσικο) Κοζάνης, «*χρη γαρ υπάρχη Ιωάννου εκ κόμης ζέρμα έτος 1799 αυγούστου 14*», [ιδέ "Συμβολή στη μορφολογία της ελληνικής γραφής", του Ν. Κ. Μουτσόπουλου, 1977, σελ. 203].

Αθήνα, Απρίλης 2015

Εξ ουρανού το μάννα¹

του Θανάση Δ. Ζιώγα

Ο φετινός χειμώνας είναι βαρύς. Τα καιρικά φαινόμενα αρκετά έντονα. Τα χιόνια κάνουν αισθητή την παρουσία τους για πολλές μέρες. Ο βροχές διαδέχονται η μια την άλλη. Η ένταση και η διάρκεια των φαινομένων έχουν κυριαρχήσει. Θα μου πείτε χειμώνας χωρίς χιόνια και κρύο, είναι φαγητό χωρίς αλατοπίπερο. Από τη δελτία καιρού των μέσων μαζικής ενημέρωσης διαπιστώνουμε ότι ο χειμώνας φέτος έπεσε βαρύς σε Ευρώπη και Αμερική.

Θυμάμαι κάτι αντίστοιχο, όταν ήμασταν μαθητές Δημοτικού, συγκεκριμένα χειμώνα του 1958. Το χωριό είχε σκεπαστεί από μεγάλες ποσότητες χιονιού. Όλα καλυμμένα για πολύ καιρό με χιόνι. Το σχολείο όμως λειτουργούσε κανονικά. Οι μαθητές, φέρνοντας από ένα ξύλο στο χέρι κάθε μέρα, εξασφάλιζαν το καύσιμο για τη σόμπα του σχολείου, που έκαιγε ασταμάτητα. Ο δρόμος που άνοιγαν με τα φτυάρια οι μεγάλοι ήταν ένας διάδρομος που ανάμεσα περνούσαμε εμείς οι μικροί, που μετά βίας εξείχε το κεφάλι μας από το χιόνι. Η πάνινη τσάντα με τα τετράδια και τα λιγοστά βιβλία στον ώμο, το ξύλο για τη σόμπα στο χέρι και το αναμενόμενο γλαστρημα στα χιόνια ήταν η παιδική εικόνα μας. Η παρουσία του χιονιού διαρκούσε πολύ καιρό. Όταν είσαι παιδί όλα τα βλέπεις σε υπερθετικό βαθμό, άλλωστε δεν έχεις συγκρίσιμες εμπειρίες. Οφείλουμε όμως να αναγνωρίσουμε ότι και ο όγκος του χιονιού και η διάρκεια του ήταν πολύ μεγάλος. Οι μετακινήσεις, οι απαραίτητες δύσκολες. Αυτές ήταν: για να πας τροφή και νερό στα ζώα (μουλάρι, γαίδαρος, βόδι, γίδι, πρόβατα, κότες), τα παιδιά να πάνε στο σχολείο και την Κυριακή στην εκκλησία. Για να ξεχειμωλιάσεις σε τέτοιες συνθήκες έπρεπε να έχεις κόψει το κουμάντο σου από το καλοκαίρι για όλα τα αναγκαία, προμήθειες φαγητού για τους ανθρώπους αλλά και το «ζαϊρέ» (άχυρο, τριφύλλο, βρώμη, καλαμπόκι) για τα ζώα. Παρόλα αυτά εκείνη τη χρονιά κρίθηκε απαραίτητο το κράτος να εφοδιάσει από τον αέρα τα χωριά, που για μεγάλο διάστημα είχαν αποκλειστεί και δε

υπήρχε δυνατότητα μετακίνησης για προμήθειες. Μας είπαν ότι αεροπλάνο θα ρίξει στο χωριό τρόφιμα και ρούχα. Γι' αυτό οι Αρχές του χωριού στη «Σκήπ'ς», αφού εκεί ήταν ο μεγαλύτερος επίπεδος ελεύθερος χώρος, έφτιαξαν ένα μεγάλο κόκκινο σταυρό πάνω στο χιόνι, σημείο αναφοράς για το αεροπλάνο, να ρίξει τις προμήθειες του.

Ήμασταν στο σχολείο όταν ακούστηκε ο θόρυβος του αεροπλάνου και άρχισε να κάνει βόλτες πάνω από το χωριό. Ο δάσκαλος, δυστυχώς δεν θυμάμαι το όνομά του, μας έβγαλε στην αυλή του σχολείου και αρχίσαμε να τρέχουμε, να φωνάζουμε, να κουνάμε τα χέρια, να πετάμε στον αέρα ό,τι είχαμε, για να μας δούν από το αεροπλάνο. Ο ίδιος είχε μία γκλίτσα, συνεπαρμένος δε από το θέαμα και τις περιστάσεις, την πέταγε στον αέρα όσο πιο ψηλά μπορούσε, για να εκδηλώσει την χαρά του και την παρουσία μας. Μετά από λίγο, αφού ο στόχος εντοπίστηκε, άρχισαν να πέφτουν δέματα από το αεροπλάνο. Αφού τελείωσε την αποστολή του έκανε μία αποχαιρετιστήρια βόλτα και εξαφανίστηκε για άλλο προορισμό. Οι άνδρες του χωριού περισυνέλεξαν τα δέματα και τα μετέφεραν σε κοινοτικό χώρο για να γίνει η διανομή. Ήταν τρόφιμα και ρούχα. Σε μας τα παιδιά του Δημοτικού, εκείνη την εποχή, μας έδιναν να πιούμε κάθε πρωί γάλα, φτιαγμένο από γάλα σκόνη, καθώς και κίτρινο τυρί, που το είχαν συσκευασμένο σε μικρά στρογγυλά μεταλλικά δοχεία. Προσωπικά, επειδή μόνο από φέτα τυρί ήξερα, το κίτρινο τυρί με εντυπωσίασε, και από τότε η αγάπη μου για τα κίτρινα, πλούσια σε λιπαρά τυριά, είναι δεδομένη. Η προετοιμασία και η διανομή του γάλακτος γινόταν στο χώρο πάνω από το σημερινό μαγαζί «Αμπηλιακό» του Καρανικούλη Κώστα. Η από αέρος προμήθεια είχε εντυπωσιάσει εμάς τους μαθητές και το δάσκαλο, που συνεπαρμένοι από το απέραντο άσπρο και τα δώρα εξ ουρανού, κάναμε τούμπες πάνω στα χιόνια. Μετά έγινε αρκετή κουβέντα για τα αεροπλάνα και τις δυνατότητες τους να εντοπίζουν τα χαμένα κάτω από το χιόνι χωριά και να ευστοχούν στη ρίψη των απαραίτητων προμηθειών.

Νομίζω ότι η διανομή σχολικού πρωινού εκείνη την εποχή, πέρα του ότι έδινε λύση στο θέμα διατροφής που ήταν απαραίτητη για την ανάπτυξη μας, ήταν και μία σημαντική προσφορά-υπηρεσία της πολιτείας στους κατοίκους απομακρυσμένων χωριών με μειωμένες οικονομικές δυνατότητες. Αργότερα, η σχολική σίτιση

εμπλουτίστηκε και με φαγητό το μεσημέρι. Θυμάμαι πόσο νόστιμο ήταν το σπανακόρυζο, τα φασόλια και ο τηγανιτός μπακαλιάρος που μας έδιναν στο Γυμνάσιο της Κόνιτσας. Στα μετέπειτα χρόνια της οικονομικής ανάπτυξης όλα αυτά ξεθώριασαν και οι νέοι τρώνε κρουασάν και πίνουν κόκα κόλα. Βλέπετε όμως πως αλλάζουν οι καιροί και στις σημερινές δύσκολες εποχές αρχίζουν οι Δήμοι σε πολλά σχολεία να παρέχουν στα παιδιά τροφή, μια και έχουμε το φαινόμενο πολλοί γονείς να είναι άνεργοι και να μην μπορούν να εξασφαλίσουν στα παιδιά τους την απαραίτητη διατροφή.

Πόσες φορές γυρίζουν στο μυαλό μου αυτές οι εικόνες. Μπορεί τώρα να μοιάζουν αλλόκοτες, αλλά κάποιες γενιές Ελλήνων έτσι μεγαλώσαμε στα χωριά, μ' αυτές τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Τα καταφέραμε, γιατί το κίνητρο της μετέπειτα προσπάθειας-επιτυχίας, ήταν τα στερημένα παιδικά χρόνια και η ανεκτίμητης αξίας προσφορά των γονιών μας.

Αθήνα, Φεβρουάριος 2015
Οδοντίατρος

1. μάννα το (εβραϊκό man): τροφή που έριξε ο θεός στους Εβραίους όταν διάβαιναν την έρημο.

Στιγμιότυπα από τη ζωή των μαστόρων

του Νίκου Καθάριου

Ήταν Κυριακή απόγευμα του Αυγούστου. Μου είχαν τελειώσει τα τσιγάρα και πήρα τον κατήφορο για το περίπτερο. Φτάνοντας στο πηγάδι της Χώρας είδα να έρχεται από τον άλλο δρόμο ο Θόδωρος και να πηγαίνει και αυτός για το περίπτερο του μπάρμπα Λάμπρου. Πήραμε τα τσιγάρα και καθίσαμε στο πεζούλι της πλατείας. Λίγο πιο κάτω ήταν μια άλλη παρέα, με την οποία δεν τα πηγαίναμε τόσο καλά γιατί δεν ταίριαζαν τα χούγια μας· εμείς ήμασταν άνθρωποι του καλαμπουριού και της σαχλαμάρας, εκείνοι όχι.

Κι εκεί που τα λέγαμε με το Θόδωρο, βλέπουμε να έρχεται ο μπάρμπα Γιώργος ο Καρανικούλης. Μας ζύγωσε, μας κοίταξε κουνώντας με σημασία το κεφάλι του. Ύστερα γυρίζοντας προς εμένα μου λέει: «Μην τον ακούς, πατσιάδια σ' λέει». Γελάσαμε. Δεν έκατσε στην παρέα μας. Πήγε στην άλλη παρέα, που ήταν πιο ηλικιωμένοι. Αλλά του άρεσε να ακούει και τις ιστορίες του Θόδωρου και γι αυτό έριχνε και καμιά ματιά σε μας.

Μου λέει ο Θόδωρος: «Θα σου διηγηθώ Αυγέρη πώς περάσαμε φέτος στα ξένα με τον Καρανικούλη: Γίναμε από εδώ μια παρέα: Εγώ, ο Καρανικούλης, ο Αχιλλέας τ' Σιώπ, και ο Σούφλας, άντρας με δυο μέτρα μπόϊ. Συνεννοηθήκαμε και αποφασίσαμε να πάμε στον Αλμυρό Μαγνησίας.

Κυριακή ήταν όταν ξεκινήσαμε από εδώ. Φορτώσαμε τα τσουβάλια με την πραμάτεια μας στη δική μου τη φοράδα. Για κυρατζή πήραμε τον αδελφό μου το Χρήστο και ξεκινήσαμε για τα ξένα. Φτάνοντας στο Επταχώρι, ξεφορτώσαμε και το παιδί γύρισε πίσω. Από εκεί για τον Πεντάλοφο πήραμε το Γιάννη του Τσιάμη καθ' αυτού κυρατζή. Ξεκινήσαμε πάλι και το βράδυ φθάσαμε στον Πεντάλοφο. Εκεί διανυκτερεύσαμε. Την άλλη μέρα το πρωί πήραμε το λεωφορείο για Κοζάνη και από εκεί με άλλο λεωφορείο φτάσαμε κατά το μεσημέρι στον Αλμυρό. Αφήσαμε τα πράγματά μας σε μια άκρη

και πήγαμε στο διπλανό καφενείο να πιούμε κανονικώς καφέ γιατί είχαμε εξαντληθεί από το ταξίδι.

Κι εκεί που πίναμε τον καφέ βλέπουμε να έρχεται ένας κύριος: «Γεια σας ρε μαστόροι», μας λέει. «Τι είστε οικοδόμοι ή οργανοπαίχτες;». Γελάσαμε. Είχε και δίκιο ο άνθρωπος να μας ράσει για οργανοπαίχτες, γιατί ο Καρανικούλης ο Αχιλλέας κι εγώ ήμασταν ο ένας πιο μαύρος από τον άλλον.

— «Έχω», μας λέει, «μια δουλειά, μπορείτε να μου την κάνετε; Είναι μια αποθήκη;».

— «Για δουλειά ήρθαμε», του είπαμε· «να έχουμε να τη δούμε και να συμφωνήσουμε».

— «Τότε, πάμε», μας απαντάει.

Έφυγαν. Μαζί με το βλάχο Καρακατσάνο πήγε ο Καρανικούλης, που ήταν ο αρχηγός της παρέας. Είδε τη δουλειά και συμφώνησε για τη αποζημίωση της εργασίας και μισό «ξήψωμα» δηλαδή να μας ταΐζει αλλά μόνο το μεσημέρι.

Του λέει ο Καρανικούλης:

— «Μήπως έχεις και κανένα μέρος να μείνουμε;».

— «Έχω», του λέει, «μια τουρλούκα, σας βάζω να μείνετε, αλλά θέλει λίγο καθάρισμα».

— «Δική μας δουλειά το καθάρισμα», του λέει ο Καρανικούλης.

Δώσανε τα χέρια και ο Καρανικούλης γύρισε στο καφενείο. Μας ανακοίνωσε τη συμφωνία. Πήραμε τα «πλιάτσκα» μας και πήγαμε στο τόπο όπου θα γινόταν η αποθήκη. Καθαρίσαμε την τουρλούκα και ο καθένας πήρε τη θέση του.

Το πρωί αρχίσαμε τη δουλειά. Την πέτρα και το χώμα για τη λάσπη την είχε κουβαλήσει ο βλάχος. Τη λάσπη την φτιάχναμε μόνοι μας.

Ήρθε το μεσημέρι και καθίσαμε για φαγητό. Μας περιποιήθηκε η βλάχα, αλλά είδε πως τα φαΐ δεν μας έφτανε. Την άλλη μέρα μας έφτιαξε φασολάδα. Μόνο έτσι, θα σκέφθηκε, μπορούσε να χορτάσει τους μαστόρους. Αλλά και με τη φασολάδα τα πράγματα δεν πήγαιναν και τόσο καλά. Αλλά η βλάχα είχε προνοήσει και γι αυτό· έβαλε στη φωτιά και δεύτερη κατσαρόλα, στην οποία έβραζε νερό. Σέρβιρε κανονικά την πρώτη φορά και στη συνέχεια συμπλήρωνε όσο φαγητό έμεινε στην κατσαρόλα με ζεστό νερό και στη συνέχεια το έβαζε στα πιάτα των μαστόρων μέχρι που να τους δ

να σταματήσουν να τρώνε.

Σε κάποια στιγμή έρχεται και το βλαχάκι από το σχολείο και «συνάγκαζε» να φάει. Του λέει η βλάχα: «Να φάνε πρώτα οι μαστόροι και μετά θα σου βάλω κι εσένα». Το βλαχάκι επέμενε κλαίγοντας. Τότε η βλάχα του λέει νευριασμένη: «Βούλωσέ το γιατί θα σε ρίξω στους μαστόρους να σε φάνε...».

Δουλεύοντας «ήλιο με ήλιο», τελειώσαμε κάποτε τη δουλειά. Πληρωθήκαμε κανονικά και το αφεντικό μας έκανε το τελευταίο τραπέζι. Αυτή τη φορά μας περιποιήθηκαν καλά. Μας φέρανε πολύ και καλό φαγητό και μια νταμιτζάνα κρασί.

Φάγαμε καλά, ήπιαμε και μπόλικο κρασί και είπαμε να φέρουμε και καμιά «γύρα». Το λοιπόν, το στήσαμε στο χορό: Μπροστά ο Καρανικούλης, ύστερα ο Αχιλλέας, μετά εγώ και τελευταίος ο Σούφλας. Ο Σούφλας από τον ενθουσιασμό του και στο «τσακίρ κέφι» χτυπούσε την τουρλούκα και το χέρι του έβγαινε επάνω από τα άχυρα, ενώ συγχρόνως φώναζε: «Γκάρνταλος να μανέψει τον κουρνούτη». Η βλάχα κάτι πήρε χαμπάρι· δεν της άρεσε η λέξη «κουρνούτης» και το είπε στο βλάχο. Εκείνος κάλεσε τον Καρανικούλη να του δώσει εξηγήσεις. Του λέει ο καρανικούλης: «Τι λες αφεντικό, εμείς μείναμε πολύ ευχαριστημένοι από σένα. Να ζήσει το αφεντικό έλεγε ο μάστορας στα μαστόρικά!». Και έτσι κατάφερε ο Καρανικούλης να κάνει το βλάχο να πιστέψει πως έτσι έχουν τα πράγματα!

Στο σημείο αυτό επεμβαίνει Ο Καρανικούλης, που, όπως είπαμε, καθόταν στην άλλη παρέα, αλλά αυτιά και μάτια τα είχε σε μας. Άκουσε το Θόδωρο να λέει για το διάλογο που είχε με το βλάχο και έλαβε το λόγο: «Αν δεν του έλεγα αυτά, δεν το είχε σε τίποτα ο βλάχος, να φωνάξει και τους άλλους βλάχους και να μας «γκαβιάσουν».

Την άλλη μέρα το «μάσαμε» (ξεκινήσαμε) για το πρακτορείο. Ήταν είκοσι πέντε Μαρτίου. Είχε μαζευτεί κόσμος στο δρόμο να δει την παρέλαση. Πάμε να περάσουμε, μα μας σταμάτησε ο χωροφύλακας: «Άκρα!», μας λέει. Πιάσαμε την άκρη. Έγινε η παρέλαση. Μετά το στρατό ξεκινήσαμε κι εμείς. Μπροστά ο Σούφλας και πίσω εμείς με τα «σγούρια» στον ώμο. Του Σούφλα το σακί με τα πράγματά του και τα εργαλεία της δουλειάς ήταν τρύπιο και το «ζύγι» είχε βγει και κρεμόταν έξω από το σακί και με το περπάτημα πήγαινε πέρα-δώθε. Τα γέλια που έκανε ο κό-

σμος και τα χειροκροτήματα που λάβαμε, ήταν περισσότερα και από αυτά του στρατού. Φτάσαμε στο σταθμό και φύγαμε για το ΒΟΛΟ. Έτσι τέλειωσε αυτή η ιστορία.

Σημείωση: Στους αναγνώστες θα πω τα εξής: Όσοι γνωρίζουν τα πρόσωπα που αναφέρω θα ευχαριστηθούν γιατί θα θυμηθούν τα πρόσωπα αυτά που τώρα δεν είναι μαζί μας, αλλά παραμένουν ζωντανά στη μνήμη μας, ενώ όσοι δεν τα γνωρίζουν ζήτημα να ολοκληρώσουν το διάβασμα.

Με την ευκαιρία αυτή θέλω να δώσω τα συγχαρητήριά μου στη γυναίκα του Θόδωρου - τη ΣΕΒΑΣΤΗ- που στη μνήμη του δίνει ένα χρηματικό ποσό στην Αδελφότητα.

Γλωσσάρι:

«ξήψωμα» = λέξη πανάρχαια, που σημαίνει: εργασία, κατά την οποία το αφεντικό δεν είναι υποχρεωμένο να παρέχει στον εργαζόμενο και τροφή. (βλ. Στο Σοφοκλή: Οιδίπους Τύρρανος, στίχοι 1110-1222).

τουρλούκα, η= αχυρένια τουρλωτή καλύβα, φαρδιά κάτω και στενή επάνω, απ' όπου πήρε και τ' όνομά της.

«γκάνταλος» = λύκος, «μανέβω»= τρώω, «Καρνούτης» = βλάχος. Εδώ ολόκληρη η φράση σημαίνει: = «Λύκος να φάει το βλάχο!».

«γκαβιάζω» = ξυλοφορτώνω κάποιον μέχρι θανάτου.

«σγούρι» = σακί, μπόγος με τα πράγματα και τα εργαλεία του μάστορα.

«ζύγι»= εδώ εννοείται το βαρίδι στο κάτω μέρος του νήματος της στάθμης.

Νικόλαος Καθάριος

Μόρφωση και αυτομόρφωση

του Κώστα Κατσιαμάνη

1. Πολλές φορές ακούμε να λέγεται για κάποιον πως είναι άνθρωπος μορφωμένος, σπουδαγμένος, πως έχει πλατιές και βαθιές γνώσεις για τη φύση, την κοινωνία, τον άνθρωπο, τη ζωή. Αυτό σημαίνει πως αυτός έχει σπουδάσει, απόκτησε επιστημονική κατάρτιση, μόρφωση.

Η μόρφωση παρουσιάζεται ως σχέση του ανθρώπου προς την επιστήμη, τη γνώση, την ανακάλυψη και αφομοίωση της αντικειμενικής αλήθειας των πραγμάτων, των φαινομένων, ως σχέση με τον κόσμο, τον πολιτισμό, των πνευματικών δημιουργικών αξιών. Η μόρφωση αποχτιέται, συγκεντρώνεται με την εκ μέρους του ανθρώπου μεγάλου αριθμού γνώσεων που συμβάλλουν στη σύμμετρη ανάπτυξη, εναρμόνιση όλων των πνευματικών δυνατοτήτων του, ώστε να προκύψει ένα, κατά το δυνατόν, τέλει σύνολο, να διαμορφώσει την προσωπικότητά του, την ικανότητά του να συμβάλλει στην επίτευξη του τελικού σκοπού της αγωγής του, να αναδειχθεί σε έναν άνθρωπο ευρυμαθή και καλλιεργημένο.

Η ευρυμάθεια και η καλλιέργεια είναι δυο βασικά γνωρίσματα της μόρφωσης. Μόρφωση και αγωγή αποτελούν τις δυο πλευρές του παιδαγωγικού φαινομένου. Η αγωγή είναι η συνειδητή επιδίωξη της μόρφωσης και η μόρφωση (οι γνώσεις) κεντρίζει, κινητοποιεί και αναπτύσσει τον εσωτερικό του κόσμο. Γι' αυτό ο χωρισμός της μόρφωσης από την αγωγή είναι αδιανόητος, ασύμφορος, έχουν το στοιχείο της αλληλεξάρτησης και συμπληρωματικότητας. Αυτά οδηγούν στην αφομοίωση, τη συστηματοποίηση, την κατάταξη και την αξιοποίηση των γνώσεων και την εφαρμογή τους στη ζωή, στην πράξη.

Η μόρφωση είναι κοινωνικό φαινόμενο, στόχος της δεν είναι η στενή ειδίκευση, ο επαγγελματισμός, αλλά η πλατιά και βαθιά γνώση που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες κάθε ειδικότητας, στο μέλλον της ίδιας της κοινωνίας. Μόνο ο άνθρωπος μορφώνεται. Μόρφωση χωρίς τη συνειδητή συμμετοχή του ανθρώπου, του υπο-

κειμενικού παράγοντα, δεν είναι δυνατή, νοητή. Ως κοινωνικό φαινόμενο, ως αγαθό, η μόρφωση, ιδιαιτέρως των παιδιών, των νέων ως μορισμένη ηλικία τους, είναι υποχρέωση της κοινωνίας, της πολιτείας, του κράτους. Το κράτος πρέπει να εξασφαλίσει μία σωστή παιδεία, η οποία θα περιλαμβάνει και τη μόρφωση και τη αγωγή και την ειδίκευση των νέων ανθρώπων. Στα πλαίσια της παιδείας, της εκπαίδευσης, η μόρφωση, η επιστήμη, η γνώση, η αγωγή, η ειδίκευση γίνονται αντικείμενα της μάθησης.

2. Η μάθηση. Είναι η ενέργεια που καταβάλλει ο μαθητής, ο σπουδαστής, ένα άτομο, για να αποκτήσει και βελτιώσει τις γνώσεις, τις δεξιότητες, να αναπτύξει τις σωματικές, ψυχικές και πνευματικές του ικανότητες. Αυτή η ενέργεια απαιτεί κόπηση, κόπους, ιδρώτα, θυσίες. Η μάθηση δεν είναι η απλή αποστήθιση, απομνημόνευση της γνώσης. Η αποστηθισμένη γνώση δεν είναι ορθή γνώση. Η σωστή, αληθινή, αντικειμενική γνώση υποθέτει πνευματική κατανόηση, κατανόηση του αντικειμένου της μάθησης, απόκτηση και αποταμίευση γνώσεων και σωστή εφαρμογή και αξιοποίησή τους. Ο άνθρωπος μαθαίνει σ' όλη του τη ζωή με την μάθηση, την πράξη και για την πράξη. Πραγματική μάθηση είναι το αποτέλεσμα μιας «έλλογης» πρακτικής. Μαθαίνει κανείς όταν καταλαβαίνει κάτι. Ο νους συνειδητώνει, πρέπει να θέλει, να ενδιαφέρεται για το αντικείμενο της μάθησης.

Με την μάθηση επιδιώκουμε συνειδητά να κατευθύνουμε και να δραστηριοποιούμε τις δυνατότητες μας για να προσαρμοστούμε όσο γίνεται καλύτερα, στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μας, να αποκτήσουμε τις ικανότητες και τα μέσα για να αλλάξουμε, να τροποποιήσουμε, να αναμορφώσουμε και να πλουτίσουμε το περιβάλλον μας. Στο πλήρωμά της όμως η μάθηση φτάνει όταν μεταβάλουμε τον εαυτό μας και τη σχέση μας με το φυσικό ιστορικό περιβάλλον. Για να γίνει αυτό χρειάζεται πάλη, αγώνας για μία παιδεία σωστή, ισότιμη για όλους, ωφέλιμη, χρήσιμη για μία ολόκληρη ζωή.

Το κατώτερο στάδιο της μάθησης είναι η μνήμη, όπου η μάθηση είναι περιορισμένη και ανεπάρκεια. Σ' αυτό το στάδιο βρίσκονται οι ρίζες των προλήψεων, οι δεισιδαιμονίες. Πρέπει όμως να αποσκοπούμε το ανώτερο στάδιο της επιστημονικής γνώσης διότι η μόρφωση είναι διαρκής, ατέρμονη και συνεχής. Είναι ανάγκη η μόρφωση να μην διακοπεί, να συνεχιστεί. Είναι αδιανοήτα η ανάγκη να ανανεώνουμε και να πλου-

ζουμε τις γνώσεις μας, διότι η γνώση είναι δύναμη και η δύναμη γνώση. Γνωρίζουμε μόνο όσα μπορούμε να κάνουμε και κάνουμε όσα μπορούμε. Πρέπει να βρισκόμαστε πάντοτε με την ενημέρωση στις πρώτες γραμμές της ζωής. Τα σχολεία και τα πανεπιστήμια μας δίνουν γνώσεις, μαθαίνουμε πολλά όχι όμως όλα. Γι' αυτό είναι ανάγκη και η αυτομόρφωση.

3. Η αυτομόρφωση. Είναι η ανώτερη μορφή μόρφωσης, η αυτόνομη και υπεύθυνη μελέτη, μάθηση, η άμεση αντίληψη των πραγμάτων, η λογική προσωπική επεξεργασία των δεδομένων, ο αυστηρός προσωπικός έλεγχος των αποφάσεων, ο κριτικός στοχασμός. Είναι δηλαδή άλλο πράγμα η μόρφωση κι άλλο η αυτομόρφωση. Η μόρφωση πραγματοποιείται στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, σε μία ηλικία που κρατάει έναν ορισμένο χρόνο και αυτά που μαθαίνουμε είναι τα βασικά, τα στοιχειώδη που τα εξασφαλίζει η κοινωνική εκπαίδευση.

Η αυτομόρφωση είναι προσωπική υπόθεση, την επιδιώκουμε όλοι είτε τελειώσαμε τις σπουδές μας που θέλαμε και αποκτήσαμε μία ειδίκευση, ένα επάγγελμα και εξασφαλίζουμε τις ζωτικές μας ανάγκες, είτε δεν πήγαμε καθόλου σχολείο. Η αυτομόρφωση δηλαδή δεν είναι η απόκτηση των τυχαίων πρώτων γνώσεων, είναι η υψηλότερη και καλύτερη μορφή γνώσης, μετά την επιστημονική έρευνα, είναι πράξη επιλογής, δεν επιβάλλεται από κάποια αναγκαστική κατάσταση ή κοινωνική δύναμη. Αυτομόρφωση σημαίνει ελεύθερη απάντηση του ανθρώπου μπροστά σε ένα πρόβλημα που τον απασχολεί. Έτσι στην αυτομόρφωση διαπιστώνουμε δύο θετικά στοιχεία :

A) την ελευθερία της βούλησης, τη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της γνώσης και την αναγκαιότητα αυτή να την ικανοποιήσουμε με προσωπική μας θυσία χρόνου, χρημάτων, ανάλυση δυνάμεων κ.λπ.

B) το ιδεολογικό κίνητρο, μια ιδεολογία και κάποια ιδανικά που εξυπηρετούνται μ' αυτή την πράξη.

Η προσπάθεια της αυτομόρφωσης μπορεί να πάρει πολλές μορφές : ατομική, ομαδική, ομίλους, επιτροπές μελέτης κ.α. Ανεξάρτητα από τη μορφή της υπάρχουν απαραίτητοι όροι, προϋποθέσεις για να είναι αποτελεσματική, όπως :

a) η αυτομόρφωση δεν γίνεται χωρίς να ξέρω τι θέλω να μάθω, ποιο είναι δηλαδή το αντικείμενό

της. Γνωρίζοντας το τι θέλω να μάθω, προγραμματίζω ορισμένες ενέργειες-μελέτες, βρίσκω τα βιβλία που πρέπει να διαβάσω, να μελετήσω. Συνεπώς πρώτος όρος, πρώτη προϋπόθεση είναι η επιλογή αντικειμένου και προγράμματος.

β) το πρόγραμμα που επιλέχτηκε απαιτεί από αυτόν, που με τη θέλησή του αναλαμβάνει το έργο, υπομονή, επιμονή και εφαρμογή. Το πρόβλημα της απασχόλησης και του χρόνου θα το λύσει ο ίδιος. Η αυτομόρφωση έχει δυσκολίες, θέλει όμως κατανόηση. Υπάρχουν πράγματα κατανοητά με την πρώτη ματιά κι άλλα που απαιτούν να τα βασανίσεις, να τα σκεφτείς καλά, να τα συνδυάσεις με άλλα, για να τα αφομοιώσουμε, να φτάσουμε στην πραγματική ουσία τους. Χρειάζεται δηλαδή να βρίσκουμε πίσω από τα πράγματα, τα φαινόμενα, τα δεδομένα, τις αιτίες και τις νομοτέλειές τους.

γ) η αυτομόρφωση είναι η μεθοδικότητα. Ούτε μόρφωση, ούτε αυτομόρφωση δεν γίνεται εάν δεν υπάρξει συστηματικότητα, η οποία καθορίζεται από τη σωστή χρήση του χρόνου, την κανονικότητα της εργασίας, της συμμετρικότητας των ενεργειών μας. Στην αυτομόρφωση δεν χωράνε το άγχος, το στρες, η απογοήτευση. Η διαδικασία της αυτομόρφωσης δεν πρέπει να μας διακόπτει με κανέναν τρόπο τις άλλες απασχολήσεις μας.

δ) η αυτομόρφωση προϋποθέτει βαθιά συνείδηση της αξίας της πληροφόρησης, της επικοινωνίας, της επιστημονικής γνώσης. Η αυτομόρφωση δεν έχει καμία σχέση με την «δια βίου εκπαίδευση».

4. Μετά τον καθορισμό του προγράμματος, του σχεδίου ψάχνουμε τα απαραίτητα βιβλία, τα αγαθά πρώτης ανάγκης για τον κάθε άνθρωπο. Μετά την εξασφάλισή τους αρχίζουμε τη μελέτη, το διάβασμά τους.

Γιατί διαβάζουν οι άνθρωποι; Σημαντικό ερώτημα. Ορισμένοι διαβάζουν βιβλία και άλλα υλικά για να περάσει η ώρα, κάποιοι άλλοι από περιέργεια, άλλοι από αισθητική απόλαυση. Θεωρούμε το διάβασμα ως την πιο ευχάριστη απασχόληση. Υπάρχουν βιβλία καλά κι άλλα λιγότερο καλά. Η κρίση «καλά ή λιγότερο καλά»

είναι υποκειμενική. Εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Ότι βιβλίο όμως και να διαβάσουμε είναι για το καλό μας, πρωτίστως αυξάνει την επιθυμία και την αγάπη μας για το διάβασμα.

Το διάβασμα όμως δεν ταυτίζεται με τη μελέτη, την έρευνα. Μελέτη είναι το διάβασμα – η ανάγνωση – που πηγάζει από την ανάγκη να κατανοήσουμε τον κόσμο, να τον βλέπουμε όπως είναι στην πραγματικότητα, είναι η εργασία μέσω της οποίας ψάχνουμε να φτάσουμε στην σωστή, αληθινή, επιστημονική γνώση, στην απόλυτη αλήθεια, στο είναι των φαινομένων.

Πώς όμως διαβάζουμε και μελετάμε ένα επιστημονικό βιβλίο; Αυτή η πράξη δεν είναι εύκολη, δεν είναι εύκολα τα επιστημονικά περιεχόμενα των βιβλίων. Δεν είναι όλα ίδια, διαφέρουν από το επιστημονικό τους περιεχόμενο, το θέμα μελέτης, από την ανάλυση και ερμηνεία, έχουν διαφορετικούς συγγραφείς, διαφορετικούς εκδοτικούς οίκους κ.λπ. Παρ' όλες όμως τις διαφορές τους έχουν και κάποια κοινά γνωρίσματα που τα κάνουν να μοιάζουν μεταξύ τους. Τέτοια στοιχεία είναι ο πρόλογος γραμμένος από τον συγγραφέα ή τον εκδότη, ένας αριθμός κεφαλαίων ανάλογα με το θέμα, το περιεχόμενο, τον προβληματισμό τους, μία βιβλιογραφία στην οποία στηρίχτηκε ο συγγραφέας τους κ.λπ. Τα αναφέρουμε αυτά γιατί έχουν τη σημασία τους στη μελέτη μας.

Διαβάζουμε το βιβλίο κεφάλαιο-κεφάλαιο και κρατούμε σημειώσεις, δημιουργούμε ένα αναγκαίο αρχείο σημειώσεων, προβλημάτων. Οι σημειώσεις μας στο αρχείο μπορεί να είναι βιογραφικές, ένα είδος περίληψης του περιεχομένου, του θέματος κάθε κεφαλαίου, ο γενικός προβληματισμός του βιβλίου στο σύνολό του, αποσπάσματα από διάφορες χαρακτηριστικές σελίδες του βιβλίου κ.α. Οι σημαντικότερες σημειώσεις είναι δύο ειδών :

A) σημειώσεις απορίας για τα πράγματα που δεν καταλάβαμε, γι' αυτά που έχουμε αμφιβολίες και θα θέλαμε να τα ξαναδιαβάσουμε ή να συμβουλευτούμε κάποιον ειδικό που μπορεί να μας βοηθήσει στη διαλεύκανσή τους. Μπορούμε ακόμη να διαβάσουμε και ένα δεύτερο, παρόμοιο, παραπλήσιο βιβλίο, όπου μπορεί να βρούμε τις αναγκαίες μας διευκρινήσεις.

B) σημειώσεις για ότι νέο μάθαμε, που νομίζουμε πως είναι σημαντικό και θα μας χρειαστεί στο μέλλον. Στα βιβλία που διαβάσαμε, μελετήσαμε με προσοχή μία φορά, επανερχόμαστε

πολλές φορές όταν το απαιτούν οι περιστάσεις. Κλείνοντας, θέλω να υπογραμμίσω πως οι νέοι να μην ξεχνούν ότι το διάβασμα και η μελέτη αποτελούν μία από τις καλύτερες απασχολήσεις. Διαβάζοντας, μελετώντας, ο άνθρωπος ο νέος ιδιαιτέρως – μορφώνεται, αποχτά επιστημονικές γνώσεις, κοινωνικές, φιλοσοφικές κ.α. απόψεις και αντιλήψεις. Αυτές αποτελούν την προίκα, την αξία, το πνευματικό – ιδεολογικό του είναι, εκφράζουν την προσωπικότητά του.

Υπάρχει όμως μία σημαντική κοινωνική ανάγκη. Αυτήν την προίκα, τις γνώσεις του να τις συσχετίσει και με τον γραπτό λόγο, όχι μόνο με τον προφορικό, να επικοινωνήσει γραπτά με τους άλλους ανθρώπους, είτε είναι κοντά είτε μακριά του. Ο γραπτός λόγος είναι ο καλύτερος δρόμος επικοινωνίας. Φυσικά ο γραπτός λόγος είναι πιο δύσκολος από τον προφορικό.

Γενικώς όλοι οι άνθρωποι μπορούν να γράψουν ότι θέλουν κι ότι ξέρουν. Επιστημονικά βιβλία γράφουν οι ειδικοί επιστήμονες. Τι μπορούν να γράψουν, για ποια πράγματα και πώς τα γράφουν είναι άλλη ιστορία, συνδέεται με την ανάλυση της διαδικασίας απόκτησης της επιστημονικής γνώσης.

20/01/201

Αναμνήσεις αξέχαστες

του Κώστα Κατσιαμάνη

I. Ανάμνηση είναι η αναπόληση, η ενθύμηση, η ανάκληση στη μνήμη μας των αποτυπώσεων, καταστάσεων, γεγονότων, συμβάντων κ.λπ. που ζήσαμε στο παρελθόν. Σχετίζεται με όλους τους τομείς της ατομικής και κοινωνικής μας ζωής. Είναι αποτυπώσεις ευχάριστες αλλά και δυσάρεστες που επηρέασαν τη ζωή μας, τη συμπεριφορά μας, την ένταξή μας στο κοινωνικό μας περιβάλλον και γι' αυτό δεν ξεχνιούνται, δεν σβήνουν και επανέρχονται στη μνήμη μας όταν το απαιτούν διάφορες περιστάσεις της ζωής μας.

Οι αναμνήσεις, ανεξάρτητα από το ρόλο τους, την επιρροή τους, εκφράζουν τ συναισθήματά μας, είναι αναπόφευκτα, αναγκαία ψυχολογικά φαινόμενα.

II. Στην ζωή μου γνώρισα πολλούς ανθρώπους, έζησα πολλές ευχάριστες και δυσάρεστες καταστάσεις, γεγονότα σημαντικά, ιστορικά. Έχω αναμνήσεις από την παιδική ηλικία, από την οικογένειά μου, τους συγγενείς μου, τους φίλους μου, από την μαθητική, φοιτητική και διδασκαλική μου εμπειρία, κ.α.

Στο παρόν κείμενό μου θα αναφερθώ μόνο στις αναμνήσεις μου, ευχάριστες κι αξέχαστες, που σχετίζονται με την οικογένεια Λέκκα, με τις αναμεταξύ μας σχέσεις και τον κοινό βίο μας, με απλούς ανθρώπους.

Τα σπίτια μας τα χωρίζει, όπως είναι γνωστό, ένα στενό σοκάκι, ούτε δύο μέτρων, οι αυλές μας μικρές. Βγαίνοντας έξω από την πόρτα του κάθε σπιτιού, ο ένας έβλεπε κι άκουγε τον άλλον. Οι σχέσεις των δύο οικογενειών ήταν πάντα φιλικές, σωστές, αληθινές. Όταν ήμουν μικρός ήρθε από την Αθήνα στο χωριό η γιαγιά Αλέξινά, μάλλον το 1941 υποθέτω, λόγω της πείνας που γνώρισαν οι Αθηναίοι. Η γιαγιά, για μένα, μιλούσε μια άλλη γλώσσα με άλλη προφορά, άλλη χροιά, με άγνωστες λέξεις. Για μία απaráδεκτη συνεχόμενη πράξη μου στον κήπο μας, με μάλωσε λέγοντάς μου «να ουράς στον απόπατο κι όχι στον φράχτη». Δεν είναι το ίδιο πράγμα τα «ούρα» κι ο «απόπατος» με τα δικά

μας «κάτουρο» και «χαλές». Ο όρος «τουαλέτα» είναι γέννημα άλλης εποχής.

Θυμάμαι τον μπάρμπα – Γιάννη Λέκκα, έναν άνθρωπο ήσυχο, γλυκομίλητο, που όσες φορές πήγαινα στο σπίτι του, με χάρεινε στο κεφαλάκι μου. Σημαντική εντύπωση, θαυμασμό μου προκαλούσε η τριάδα Πέτρος, Στέργιος και Νίκος, όταν στην αυλή του σπιτιού τους είχαν στήσει το εργαστήρι τους και με ένα μεγάλο, παράξενο για μένα, πριόνι μετέτρεπαν τους κορμούς οξιάς σε σανίδια. Ένας ήταν από μία μεριά (την πάνω) και ο άλλος από την άλλη (την κάτω), ενώ ο τρίτος φρόντιζε να φέρνει τους κορμούς. Τους κοίταζα και θαύμαζα πως έκαναν την εναλλαγή θέσεων, με τον ιδρώτα τους να πέφτει ποτάμι.

Από τους τρεις γάμους που γίνανε στο χωριό μέχρι το 1948 που φύγαμε, ο πρώτος που θυμάμαι είναι του Πέτρου, με νύφη την πανέμορφη ψηλή Κατερίνα «στ' Τζιώρ τ' αλών». Τη θεία Αγαθή τη θυμάμαι να μιλάει με την μάνα μου, την φώναζε πάντα Όλγα ή Γιάννινα, δεν θυμάμαι να την είπε μία φορά «Κατσιαμάνινα» όπως ήταν η συνήθεια. Εκτιμούσα αυτό όπως μπορούσε να εκτιμήσει τότε μία τέτοια συμπεριφορά ένα παιδί.

III. Με τον Μιχάλη και άλλα παιδιά του χωριού μας, στα τέλη Μαρτίου του 1948, φύγαμε στις τότε Λαϊκές Δημοκρατίες, πρώτα στην Αλβανία και μετά στη Ρουμανία. Ο Μιχάλης κι εγώ ήμασταν στην ίδια ομάδα, με ομαδάρχισσα την Αγαθή Σπέλλα (Τζιάλα). Στο Φιέρ της Αλβανίας είχα ένα σοβαρό ατύχημα στο πόδι, έμεινα κουτσός για ένα μήνα και μισό, σε δύσκολη κατάσταση. Ο Μιχάλης τότε έγινε ο μικρότερος αδελφός μου, ο τροφοδότης μου με φρούτα, που τα «έκλεβε» με ένα «μηχάνημα» προσωπικής του «εφεύρεσης», έγινε ο σωτήρας μου. Αυτό δεν το ξέχασα ούτε μία μέρα.

Στη Ρουμανία, στον παιδικό σταθμό της Σινάιας, μετά από ένα χρόνο, με το Μιχάλη χωριστήκαμε. Αυτός, με άλλα παιδιά, πήγε σε επαγγελματική, τεχνική σχολή. Εγώ έμεινα στο σταθμό. Ο χωρισμός μας με στεναχώρησε πολύ, έκλαψα και διαμαρτυρήθηκα στον δάσκαλο Θανάση Ηλιόπουλο γιατί δεν με στείλανε κι εμένα. Μου είπε πως τα παιδιά που φύγανε πάνε σε δύσκολες φυσικές – τεχνικές εργασίες, εσύ θα συνεχίσεις τις σπουδές στο Λύκειο. Έτσι κι έγινε. Ο χωρισμός μου με τον Μιχάλη διήρκησε πάνω από ενάμιση χρόνο.

Το καλοκαίρι του 1951, μαζί με έναν συμμαθητή

Φωτ. του 1951. Φλωρίκα Ρουμανίας. Παρέα γυναικών από το Κάντισκο. Από αριστερά: Αγαθή Λέκκα, Ελευθερία Τζιμούλη, Βασιλική Κουτρομπίνα, Ουρανία Ντακουβάνου (κόρη της Αγαθής) και η Ανθή Κοτσίνα. Φωτογραφία του Γιώργου Τζιμούλη (οικογενειακό αρχείο).

μου, σταλθήκαμε στην κοινότητα Ελλήνων προσφύγων Φλωρίκα. Όταν φτάσαμε στα γραφεία της, μετά από κάμποσα λεπτά ακούμε από το μεγάφωνο της κοινότητας μια ανακοίνωση : «Προσοχή! Προσοχή! Στο γραφείο μας έφτασαν, από τον παιδικό σταθμό της Σινάιας, δύο αγόρια». Ανακοίνωσαν τα ονόματά μας, τα χωριά καταγωγής μας και πως «όσοι τα γνωρίζουν και θέλουν να τα δουν ας έρθουν να τα συναντήσουν». Δεν ξέρω πόσα λεπτά πέρασαν.

Πρώτη που ήρθε ήταν η θεία Αγαθή Λέκκα, μετά κι άλλοι συγχωριανοί. Η χαρά της συνάντησης, για όλους μας, ήταν αφάνταστη, τα φιλιό αμέτρητα, οι ερωτήσεις για τα παιδιά του χωριού και την ζωή μας στη Σινάια ατέλειωτες. Είχα την αίσθηση ότι έφτασα στο χωριό μου και συνάντησα τη μάνα και τους συγγενείς μου.

Ως μαθητής Λυκείου στο Βουκουρέστι, αργότερα, συνάντησα το Μιχάλη. Μαζί μια φορά πήγαμε στη Φλωρίκα και ξανασυναντήθηκα με τη θεία Αγαθή και τους άλλους χωριανούς μας. Η χαρά και τα φιλιό ήταν όπως και πριν.

Το 1954 ήρθε από την Τσεχοσλοβακία στη Ρουμανία και ο πατέρας μου και για λίγο καιρό εγκαταστάθηκε κι αυτός στη Φλωρίκα. Πήγα και τον συνάντησα. Από τις πρώτες του ερωτήσεις ήταν αυτή εάν πέτυχα στο Πανεπιστήμιο. Όταν άκουσε το «Ναι» δάκρυσε από τη χαρά του. Πα-

ρούσα ήταν και η θεία Αγαθή. Την άκουσα να λέει δυνατά: «Που 'σαι Όλγα να τον δεις! Έμεινα μόνο ένα βράδυ, την επόμενη μέρα τ' μεσημέρι έφυγα.

Μετά από λίγο καιρό η θεία Αγαθή με την κόρη της Ουρανία, ο πατέρας μου και άλλοι χωριανοί μας και άλλοι Έλληνες πρόσφυγες μεταφέρθηκαν στην πόλη Οράντσα. Εκεί πήγα τα επόμενα χρόνια στις χειμωνιάτικες και καλοκαιρινές διακοπές μου. Είναι η εποχή που τη θεία Αγαθή την αισθάνθηκα ως αληθινή μου μάνα. Καθημερινά βλεπόμασταν, μιλούσαμε και τι δεν λέγαμε. Κάμποσες φορές την πήγα, με το τραμ, στο κέντρο της πόλης, στα μαγαζιά και πάντα έκανε το σταυρό της. Όλα αυτά τα χρόνια, κάπου-κάπου μαγείρευε και κανένα «κουρκούτι» και για μένα. Αυτά τα καλοκαίρια, συχνά κεντρικό θέμα των συζητήσεών μας, ήταν η παντρεία. Η κεντρική ερώτησή της ήταν : «Τι κάθεσαι, πότε θα παντρευτείς;» Στην αρνητική μου απάντηση πω πρώτα πρέπει να τελειώσω τις σπουδές μου, να διοριστώ, να βρω δουλειά και μετά βλέπουμε. Θύμωνε λιγάκι και στενοχωριόταν.

Πάντα μου έλεγε «τόσα κορίτσια θ' κά μα έχουμε εδώ» χωρίς όμως, ούτε μία φορά, να υποδείξει κάποιο απ' αυτά, είτε του χωριού μας είτε ξένο. Όταν της έλεγα πως θα πάρω μια ρουμάνια γινότανε αγρίμι, δεν ήθελε ούτε να τ' ακούσει!

Ένα πρωί πήγα για τσιγάρα στο κοντινό περίπτερο. Γυρίζοντας, πριν φτάσω στην είσοδο της κοινότητας, με πλησιάζει ένας ταχυδρόμος. Με ρωτάει εάν γνωρίζω την Αγαθή Λέκκα. Του λέω ναι! Τότε βγάζει έναν φάκελο και με ρωτάει εάν μπορώ να τον πάρω και να μία απόδειξη παραλαβής. Πήρα το φάκελο, υπέγραψα, με ευχαρίστησε κι έφυγε. Μπήκα μέσα στην μεγάλη αυλή, κάθισα σ' ένα παγκάκι και μετά από λίγη σκέψη, άνοιξα τον φάκελο. Ήταν η ανακοίνωση ότι η θεία Αγαθή, μέσα σε δυο-τρεις μέρες πρέπει να βρίσκεται στο Βουκουρέστι, διότι εγκρίθηκε ο επαναπατρισμός της.

Ανέβηκα στον όροφο όπου έμεναν η θεία Αγαθή και η κόρη της Ουρανία. Απευθυνόμενος προς τη θεία, της είπα πως της φέρνω τη μεγαλύτερη ευχάριστη είδηση: «Θα φύγεις για την Ελλάδα». Ξέσπασαν χαρές, γέλια, φιλιά, άρχισε χορός και τραγούδια, τουλάχιστον για 10-15 λεπτά. Μια στιγμή η θεία σταματάει και με ρωτάει: «μαζί με την Ουρανία και τα παιδιά θα φύγω ή μόνη μου;» Στην αρνητική μου απάντηση, ξέσπασαν τα κλάματα και τι κλάματα. Είδαμε και πάθαμε όσο να την ησυχάσουμε.

Την βεβαίωσα πως μέχρι το Βουκουρέστι θα την πάω εγώ. Καθορίσαμε το πρόγραμμα, αυτή θα προετοιμαστεί, την άλλη μέρα το μεσημέρι θα φάμε το «κουρκουτάκι μας» και το βραδάκι με το τρένο θα φύγουμε για να είμαστε στο Βουκουρέστι την επόμενη μέρα το πρωί. Κι αυτό έγινε. Στο Βουκουρέστι έμεινε στα γραφεία του συλλόγου μας. Εγώ συναντήθηκα με τον χωριανό, φίλο, συμφοιτητή Παύλο Μουκούλη. Βγάλαμε μαζί φωτογραφίες με τη θεία, η οποία ήταν όλο χαρά, μας φιλούσε και μας ευχαριστούσε. Όταν αναχώρησε για την Ελλάδα, της ευχηθήκαμε καλό ταξίδι, υγεία και να δώσει πολλά φιλιά στους δικούς μας, όταν φτάσει με το καλό στο χωριό μας.

Ήταν ένας χωρισμός αναγκαίος, ευχάριστος και αξέχαστος! Μετά τον επαναπατρισμό μου συναντήθηκα με τα παιδιά της θείας Αγαθής και ιδιαιτέρως με τον Μιχάλη. Ένοιωσα μεγάλη χαρά που σύζυγος του Μιχάλη είναι η Ευγενία, συμμαθήτριά μου από το σταθμό της Σινάιας.

3/11/2013

Στον οντά με τα κυδώνια

του Χρήστου Τσιγκούλη

Οι κυδωνιές στον τόπο μας ήταν και είναι η οπισθοφυλακή της ομορφιάς που αντιστέκεται στην ψυχρή και ανελέητη βαρβαρότητα του χειμώνα. Σε ένα τοπίο γυμνό, γκρίζο, μες στις χαμηλής ζωής τα ψιθυρίσματα, οι κυδωνιές είτε ξαρματωμένες από φυλλωσιά, που σκότωσαν ο βοριάς και οι βροχές, είτε σκεπασμένες με το λευκό σεντόνι του χιονιού, κρύβουν σαν στοργική μάνα τους χρυσοκίτρινους καρπούς, έχοντας φευγάτες συντροφιάς των πουλιών στα κλαριά τους.

Η κυδωνιά με τους καρπούς της στον κήπο ή στην αυλή είναι συμπλήρωμα της χειμωνιάτικης διακόσμησης του σπιτιού. Τα κυδώνια, σαν φωτεινά, γιορτινά λαμπιόνια, ζεσταίνουν τα βλέμματα και όταν θα έχουν ωριμάσει σε μέγεθος, χρώμα και χυμό, γίνονται πραγματικά δώρα σαν γευστική τροφή ή σαν στολίδια στα χέρια κάθε νοικοκυράς που τα λαχταράει.

Τα κυδώνια τοποθετούνταν με ανείπωτη χαρά σε διάφορα σημεία του επίσημου δωματίου που λέγεται οντάς, με αδήλωτο στόχο μια ονειρική επιθυμία για άλλη ποιότητα ζωής. Μια παρένθεση αρωματισμένη στη μακρινή πορεία της χειμωνιάτικης καθημερινότητας.

Στους οντάδες του χωριού μας, κάθε φορά που ζούσες για λίγες ώρες εκεί μέσα, έμοιαζε ο καιρός ν'αλλάζει ρυθμό και φτερά, νόμιζες πως έπαιρνε η ζωή μια λεπτόχαρη τακτοποίηση, απ'τη μεθυστική ωρίμανση που έστελναν τα κυδώνια. Τα κυδώνια είτε πάνω στο τραπέζι, είτε κρυμμένα στο σεντούκι, ή πάνω στο τζάκι, συνόδευαν – νόμιζες- σαν μουσική επένδυση τα ψιθυρίσματα που έστελναν τα πράγματα τριγύρω, που γέμιζαν τον οντά, όπως σκεπάσματα, βελέντζες, κιλίμια, σαϊσματα, φωτογραφίες. Μια χαρούμενη, ανοιχτόκαρδη γωνιά, με ησυχία ιερού χώρου, σαν καταφύγιο ειδωλολατρίας.

Έξω απ'τα μικρά παράθυρα, κάποτε μια γάτα ή ένα σπουργίτι να κοιτάζουν με αναπάντητες περιέργειες τις ανάγκες του ανθρώπινου γούστου, της τάξης και της αρμονίας.

Πάντοτε στους Καντιώτικους οντάδες ο κάθε επισκέπτης αισθανόταν επίσημος. Το ίδιο αίσθημα αισθάνονται και οι νοικοκυραίοι, μέσα σ'εκείνον τον εκθεσιακό χώρο της αρχοντιάς τους. Στον οντά κάθε σπιτιού, ανάμεσα στην πολυμορφία των πραγμάτων από ντόπιο ή φερόμενο γούστο, έμοιαζε να λιγοστεύουν τα βάζα και η σκλαβιά των μαστόρων, σε γιορτινές συναντήσεις. Μαζί με το κρασί ή το τσίπουρο μεθούσαν τα ρουθούνια και η ψυχή και από τα αρωματισμένα κυδωνιά. Κι ας είχε έξω στο χειμωνιάτικο περιβάλλον έναν ήλιο σκληρό σαν εξουσιαστή και έναν αγέρα φορτωμένο με απειλητικά μηνύματα για τη ματαιότητα των ανθρωπίνων.

Έξω απ'το παράθυρο η γυμνόκλαδη κυδωνιά λίκνιζε τα κλωνάρια της σαν χαιρετισμό με διάφορους ρυθμούς στις παρουσίες των ανθρώπων στον οντά, ευχαριστημένη κι αυτή για τα δώρα της στην ανάγκη για ευτυχία, για όλες εκείνες της ηλικιωμένες φυσιογνωμίες ή τις παιδιές αθωότητες των συγχωριανών της.

Η κυδωνιά και τα δώρα της είναι πιο κοντά στη σύνθετη αναζήτηση της βουνίσιας ύπαρξής μας, σε σύγκριση με άλλα καρποφόρα δέντρα, γιατί είχε μέσα της τη σκληράδα του δύσκολου ορεινού τοπίου.

Άραγε πόσο πιο φτωχή μπορεί να γίνεται η ζωή χωρίς την παρουσία μιας κυδωνιάς σε κάθε αυλή.... !

Σωκράτους 12 Περισσός

Καντιώτικες αυλόπορτες του παλιού καιρού.

του Θωμά Αθ. Μουκούλη

«Τσιακ - τσιακ τις πόρτες και τις πορτοπούλες / Ποιος είναι όξω τώρα το βράδυ / Εγώ ειμ' ο Γιάννος κι ο Καλογιάννος / Κι άει τι γυρεύεις τώρα το βράδυ / Πόρον γυρεύω για να περάσω / Πόρον δεν έχει για να περάσεις / Κούφιο καρύδι σ'αυτήν πιο ρόιδο μέσσο»

Δημοτικό της Δροσοπηγής που λεγόταν τις αποκριές το βράδυ, την ώρα που καίγανε τα κέδρα

Εισαγωγή: Φαίνεται, πως στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας και ανάμεσά τους το Κάντσι (νυν Δροσοπηγή) οι πέτρες που έριχναν πίσω τους ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα, δεν έγιναν όλες άνθρωποι (άντρες και γυναίκες), δηλαδή «λαός» [από τα αρχαία ελληνικά: **λας**=πέτρα αλλά παρέμειναν πέτρες, τις οποίες χρησιμοποίησαν στη συνέχεια οι κουδαράιοι μας και δημιούργησαν τα σημερινά πέτρινα οικοδομικά αριστουργήματα:

Πέτρινες βρύσες ξεδιψούν τους περαστικούς, πέτρινα γεφύρια ανταμώνουν τους ανθρώπους, πέτρινα ξωκλήσια και εικονοστάσια σε ξαφνικά ζουν ευλαβικά όλα ριγμένα στην αγκαλιά του Θεού.

Πετρόχτιστες εκκλησιές, πετρόχτιστα σχολεία, μεσοχώρια, καλοβαλμένα γκαλντερίμια και πετρόχτις ρίτεχνα σαν παλάτια σπίτια που τα περικλείουν καλοφτιαγμένοι αυλόγυροι σαν πέτρινα ζωνάρια καταλήγουν στα πέτρινα πεζούλια που ανακαλιάζουν τις εξώπορτες.

Μια μικρή βόλτα στα καλντερίμια των χωριών μας και λίγη παραπάνω παρατηρητικότητα είναι αρκετά για ν' αποκαλύψουν σε κάθε βήμα και μια αυλόπορτα, κάθε αυλόπορτα και μιαν άλλη ιστορία για τον τόπο, μία ιστορία ειπωμένη από τα σιδηρικά, δηλαδή τα: ρόπτρα, τσιατάλια, μάσκουλα, σύρτες, μπάρες, σιδεριές και «ξελοσποτήρες» παπουτσιών, που μπορεί να δει ο επισκέπτης σχεδόν σε κάθε εξώπορτα, πόρτα παράθυρο, που θα συναντήσει στον περίπατό του. Κυρίως, στα παλιά και εγκαταλελειμμένα σπίτια και σπανιότερα σε νεώτερα όπου κάποιο μερακλής τα έχει αφήσει να συνεχίσουν τη ιστορία τους μέσα στο χρόνο.

Καντιώτικες αυλόπορτες: Ας μιλήσουμε σήμερα για τις εξώπορτες (ή αυλόπορτες ή εξώθυρες, ή οξώπορτες. Όποια ορολογία και αν χρησιμοποιήσουμε θεωρείται σωστή) του χωριού μας.

Εξώπορτες, πόρτες και πορτούλες θεωρούνταν από την αρχαιότητα ακόμη, το σύνορο του μέσα και του έξω κόσμου που άνοιγαν πόρον (πέρασμα), -όπως μας λέει και το παραπάνω δημοτικό τραγούδι- για την είσοδο και έξοδο από το σπίτι.

Οι εξώπορτες ανέκαθεν είχαν ιδιαίτερη σημασία για τα Καντιώτικα σπίτια. Σήμερα λίγες από αυτές έχουν μείνει σε καλή κατάσταση ενώ κάποιες άλλες έχουν ανακαινιστεί στο ίδιο στυλ [χαρακτηριστικό παράδειγμα στον πέρα Μαχαλά η παλιά αυλόπορτα του Βασίλη Καπλάνη (Μάρη) και δίπλα, «αγκαζέ», η ανακαινισμένη αυλόπορτα του Σταύρου Καπλάνη, οικοδομικά αριστουργήματα και οι δυο].

Έτσι η εξώπορτα γίνεται στολίδι του σπιτιού που κλείνει σαν πολύτιμη πόρπη τον οβροό, ομορφοδένοντας ξύλινη και πέτρινη ομορφιά και δημιουργώντας πραγματικά έργα τέχνης.

Η κατασκευή τους: Με προσοχή διάλεγε ο μάστορας τις πέτρες για να χτίσει την εξώθυρα, τις πελεκούσε με υπομονή και τέχνη και τις τοποθετούσε δεξιά κι αριστερά, σχηματίζοντας πέτρινες κολώνες -τα «λαμπαδιά»- τοποθετώντας ανάμεσά τους δύο ή τρία ζευγάρια σιδερένια, διχαλωτά διακοσμητικά -έτοιμα να δεχτούν την εξώπορτα αλλά και τα δίδυμα πεζούλια στη βάση τους.

Ψηλές επιβλητικές αυστηρές μαζί και καλόγνωμες: «... Και στο παλάτι του τρανού και στου φτωχού την τρούπα, / Κι' όποιος περάσει κι όποιος μπει, γιορτή-καθημερινή, / Θα βρει στρωμένο καναπέ, θα βρει γλυκό στην κούπα» [Γ. Αθάνας]. Άλλες από αυτές ήταν ταμπλαδωτές και άλλες με πλατιές κατακόρυφες βαριές δρύινες σανίδες, δεμένες με μεγαλοκέφαλα γυφτόκαρφα, στολισμένες με κλάπες σιδερένιες, με περίτεχνα χερούλια σε διάφορες μορφές, αλλά και καλοδουλεμένα τσιατάλια (παλαιός σιδερένιος μηχανισμός ανοίγματος/κλεισίματος ξύλινης πόρτας) για το άνοιγμα, μολογούσαν το μεράκι του μάστορα (το μεράκι που δεν είχε ακόμα ... συνδικαλιστεί!) και το κομπόδεμα του ταξιδεμένου Καντιώτη.

Κρατιόνταν με χειροποίητες χοντρούς «ρεζέδες» (κρίκους) από τα γερά «θυροστόμια» και

έκλειναν απ' έξω με μεγάλη σιδερένια κλειδωνιά με τεράστιο βαρύ κλειδί, κι από μέσα με δύο σιδεριές (σπάνια και με μονοκόμματο «περάτι»), ριζωμένες στον τοίχο που φώλιαζαν σ' ένα χοντρό κρίκο (θηλιά) πάνω στην πόρτα κάνοντας αδύνατο το άνοιγμα.

Η εξώπορτα ήταν δίφυλλη ψηλή και πλατιά, με άνοιγμα πάνω από ένα μέτρο το κάθε φύλλο, κι αυτό για να μπορούν να μπαίνουν τα ζώα φορτωμένα με τα δεμάτια το κλαδί, τα τσάκνα για τη γάστρα, τα ξύλα για το τζάκι και το φούρνο ή το άλεσμα της χρονιάς γυρνώντας απ' το μύλο και να ξεφορτώνουν στην αυλή.

Το ένα φύλλο της πόρτας ήταν σταθερά κλειστό με τη σιδεριά από πίσω και την μεγάλη κλειδωνιά με την κλάπα. Για να μπει ή πατούσες το σιδερένιο τσιατάλι ή σήκωνες με σιδερένια ή ξύλινη βέργα το ξύλινο μάνταλο στην κορυφή της, όπως για παράδειγμα σώζεται ατόφιο μέχρι σήμερα στις αυλόπορτες του Βασίλη Καπλάνη (Μάρη), του Αγγελή Σούφλα και του «Κατσκά», μπροστά από το κατώφλι της τελευταίας υπάρχει και «ξελασπωτήρας», των παπουτσιών.

Όταν το σπίτι ήταν κλειστό περνούσε απ' τις δυο κρικέλες η αλυσίδα με την κλειδωνιά, κι αν έλειπε για λίγο η νοικοκυρά περνούσε τη σιδερένια ή ξύλινη βέργα ανάμεσα στα δυο χερούλια.

Στην κορυφή την αυλόπορτα την στεφάνωνε σκεπή αρκετά μεγάλη μέσα κι έξω και την προφύλαγε απ' του καιρού τ' ανεμοβρόχια. Μπροστά σ' όλο το μήκος του ανοίγματος, σαν κορνίζα, το πέτρινο κατώφλι, ιδιαίτερη έγνοια της νοικοκυράς καθώς φρόντιζε να είναι πάντα καλοσκουπισμένο, ασβεστωμένο, καθαρό και να λάμπει: «Γάλα νάχυνες θα το μάζεues».

Το κατώφλι όριζε το μέσα και το έξω του σπιτιού. Καθώς το διάβαινες έμπαινες στην πλακιασμένη αυλή. Όμορφο γκαλντερίμι με σχιστόπετρες οδηγούσε απ' την οξώπορτα στην πόρτα του κυρίως σπιτιού σαν πέτρινος κεντημένος διάδρομος.

Το σοκάκι έξω απ' το κατώφλι κι ανάμεσα στα πεζούλια μπροστά στην πόρτα ήταν κι αυτό με μερακλίδικο γκαλντερίμι φτιαγμένο.

Δυο ζωές: Οι εξώπορτες αυτές είχαν δυο ζωές: Τη μία από μέσα και την άλλη απέξω. Το «σινιάλο» για το ποια κατάσταση επικρατούσε μέσα στο σπίτι, το έδινε η αυλόπορτα που στολιζόταν ανάλογα με τα σημαδιακά γεγονότα των ανθρώπων του!

(α). Η μέσα ζωή: Η από μέσα ζωή ήταν μυστική κι επτασφράγιστη. Έκρυβε τη χαρά και τη λύπη, τον πλούτο ή τη φτώχεια και την αρρώστια καμιά φορά της οικογένειας που ζούσε περήφανα!. Τη ζωή αυτή την όριζε το εθιμικό δίκαιο του τόπου, ο αφέντης, κι αν έλειπε αυτός το κουμάντο αναλάμβανε η Μάνα η Τρανή, η «Μανίτσα», όπως την αποκαλούσαμε εμείς τα παιδιά. Αυτή έκλεινε από μέσα όταν έπρεπε: «Καθένας ξερ' τι κλιάει η πόρτα τ'» έλεγαν οι παλιοί. Κι ήταν κυριολεκτικά και μεταφορικά έτσι, γιατί στις κλειστές κοινωνίες των χωριών μας η ιδιωτική ζωή ήταν αυστηρά μυστική και προφυλαγμένη καλά με τους δικούς της κανόνες.

Στη χαρά: Ανοιχτή και ανθοστολισμένη αυλόπορτα, ευτυχία, χαρά και πανηγύρι μέσα στο σπίτι: Στο γάμο, να δεχτεί τα νιόγαμπρα, τα προικιά της νύφης, τους συμπεθέρους, τους μουσαφिरαίους, τους χωριανούς στις μεγάλες γιορτές. Και στις ονομαστικές για τα «χρόνια πολλά», τον παππά τα Φώτα με το βασιλικό στο κακαβούλι να ραντίσει το σπίτι με αγιασμένο νερό και την πρωτομηνιά ν' αγιάσει το σπίτι και τα παιδόπουλα να πουν τα κάλαντα ή το Λάζαρο.

Στη λύπη: Κλειστή κι αμπαρωμένη η εξώπορτα έμενε σχεδόν πάντα σφαιλισμένη. «Αργά που φεύγει ο καιρός, όταν περνά με λύπες!» (Σαίξπηρ). Βαρύς έπεφτε ο ίσκιος του πένθους όταν η μαύρη φτερούγα του αρχάγγελου (μαύρο μαντήλι) ακουμπούσε στην εξώπορτα. Ούτε στο κατώφλι δεν έβγαινε η γυναίκα. Αλλά και όταν ήταν να φάνε, να ησυχάσουν ή όταν είχαν να κουβεντιάσουν σοβαρό θέμα: προξενιό, γάμο, μοιρασιές, διαφορές, αρρώστιες: «βάλτε τη σιδεριά στην αυλόπορτα, να μην μας ακούσει η γειτονιά και το μάθει το χωριό», συμβούλευε και διέταζε ο αφέντης του σπιτιού. Δηλαδή, «τα εν οίκω μη εν δήμω», όπως το διατύπωναν οι αρχαίοι Έλληνες για να προστατεύσουν την ιδιωτική τους ζωή.

Με τον ερχομό της νύχτας Με τον ερχομό της νύχτας, η εξώπορτα αμπαρωνόταν. Κάστρο απόρθητο γινόταν το σπίτι. Δύσκολα άνοιγαν στον ξένο, όσο και αν «τσιάκ, τσιάκ» δυνατά - «ως κενταυρικώς ενήλασθ' όστις;» (Αισχύλου, ΒΑΤΡΑΧΟΙ.), δηλαδή σαν Κένταυρος - χτυπούσε την εξώθυρα ο διαβάτης, «να βρει πόρο για να περάσει».

Έκλειναν όμως και την πρωτοχρονιά, καρτερώντας κάποιο παιδί να έρθει για «καλό ποδαρικό» μη μπει «κάνας διαστραμμένος» και δεν

πάει καλά η χρονιά. Για τον ίδιο λόγο και τη πρωτομηνιά αργούσαν ν' ανοίξουν αποφεύγοντας τους ανεπιθύμητους.

(β) Η έξω ζωή: Η άλλη ζωή άρχιζε και ήταν έξω από την αυλόπορτα στο πεζούλι μπροστά στο σοκάκι: «Ο νους πετάει και στέκεται σε γνώριμο σοκάκι στέκει σ' εξώπορτες βαριές σε γελαστού πεζούλια». Από εδώ ξεκινούσε η επαφή των ανθρώπων του σπιτιού με τον υπόλοιπο κόσμο. Γιατί η εξώπορτα ήταν όχι μόνο πόρτα και παράθυρο στην μικρή κοινωνία του χωριού, αλλά και πέρασμα για τη γάτα του σπιτιού που μπόλ νόβγαινε από μια κομμένη επίτηδες σανίδα στο κάτω μέρος.

Η μέρα άρχιζε κάπως έτσι: Πρωί-πρωί έβγαζε τη σιδεριά κι άνοιγε την εξώπορτα η μάνα η Τρανή καλημερίζοντας τους γειτόνους. «Καλημέρα καλοτύχτωμα! Πώς ξημέρωσέ τ' απόψε;».

Θα ξεπροβοδούσε ύστερα τα παιδιά για το σχολειό, ενώ οι νύφες ή τα κορίτσια θα' βγαζαν τη ζώα απ' το κατώι να τα «βαρέσουν» στο τζιορπάνο, ή το γελαδάρη. Οι μεγάλοι είχαν έτοιμα τα σύνεργα από το βράδυ και ξεκινούσαν για τη δουλειά που τους καρτερούσε.

Πίσω έμειναν οι ηλικιωμένοι, οι ανήμποροι και οι γυναίκες. Σε κάθε μια η Μανίτσα είχε αναθέσει από το προηγούμενο βράδυ το ποια δουλειά θα έκανε την επομένη. Πρώτη φροντίδα να σκουπίσουν την αυλή και ν' ασβεστώσουν το κατώφλι και τα πεζούλια. «Να' ναι παστρικά, να μην μας γελάει ο κόσμος».

Η Μανίτσα στη συνέχεια θα' πιανε το γνέσιμο με τη ρόκα («ο αργαλειός είναι σκλαβιά κι η ρόκα είναι σεργιάνι», έλεγαν.) ή με την πατούνα στο λαιμό να πλέκει.

Οι νιές πηγαινοέρχονταν σαν μέλισσες στην κυψέλη, ακουμπούσαν στα πεζούλια τις μπούκλες (τσότρες) με το νερό, το ζαλίκι με τα τσάκνα για τη γάστρα, τα ξύλα για το τζάκι, το άχυρο για τα ζώα, το κλαδί για τα γίδια κτλ. Αλλά και στο κούλια και «δισάκια» με ψώνια απ' την Κόνιτσα, τη Χρούπστια (Άργος Ορεστικό) ξεφόρτωναν και σακιά με γεννήματα απ' τ' αλώνι και το άλεσμα απ' το μύλο και βελέντζες απ' τη νεροτριβή του μύλου του «βακούφκου» στο ποτάμι στράγγισαν στα πεζούλια της αυλόπορτας. Όλα με σειρά και τάξη. Προγραμματισμένα μέχρι τη τελευταία τους λεπτομέρεια.

Με τη δύση του ήλιου: Αλλά η πραγματική κοινωνική ζωή τους άρχιζε με τη δύση του ήλιου.

Τότε οι εξώπορτες ήταν στις δόξες τους, και περισσότερο αυτές που ήταν σε πέραςμα. Εκεί ξαπόσταιναν από τον κάματο της μέρας κορμιά και ψυχές. Ήταν η φυσική κι ανέξοδη ψυχαγωγία και κοσμαντάμωση τόσο απαραίτητη για τη ζωή τους.

Σε όποιον μαχαλά και αν σεργιανούσες τα βράδια εκείνου του καιρού, θα συναντούσες στις αυλόπορτες των σοκακιών μικρές ... «εκκλησίες του δήμου» να συζητούν την επικαιρότητα και όχι μόνο.

Μερικές απ' αυτές τις αυλόπορτες με τα πεζούλια τους ήταν πιο προνομιούχες, γιατί εκεί μαζεύονταν πολλές γυναίκες, λίγοι ή καθόλου άντρες και πολλά παιδιά. Οι άντρες προτιμούσαν τα μαγαζιά του χωριού. Η περιποιητική νοικοκυρά συνήθως έστρωνε ένα κομμάτι κουρελού στο πεζούλι, όπως κάνουν για παράδειγμα τα Καλοκαίρια μέχρι σήμερα οι γυναίκες του Δημόκα, οι «Μουζούλες» για να κάθονται «να μην τους σκώνει η πλάκα και τους πονάει η κλιά», όπως έλεγαν.

Θα μας έπαιρνε πολύ χώρο- απαγορευτικό για άρθρο στο περιοδικό μας- και χρόνο, αν επιχειρούσαμε να περιγράψουμε όλα τα ανταμώματα με τις ιστορίες που ακούγοντας σε όλες αυτές τις συναντήσεις. Γι αυτό θα περιοριστούμε εδώ σε τρεις που βρίσκονταν στον άξονα του κεντρικού δρόμου του χωριού και είχαν κάποιες ιδιαιτερότητες: Οι δύο πρώτες γιατί ήταν κοντά τους τα δυο μαγαζιά και η Τρίτη γιατί στο μαχαλά κατοικούσαν και οι οργανοπαίχτες (οι γύφτοι) με τα μουσικά τους όργανα.

Η εξώπορτα στα Κουτρουνιέϊκα. Η εξώπορτα δίπλα στο μεσοχώρι, στα Κουτρουνιέϊκα, {φ.30} στον Κάτω Μαχαλά ήταν η πιο ξακουστή γιατί από εδώ περνούσε σχεδόν όλο το χωριό. Θολά στο νου μου, σαν σε όνειρο, έρχεται μια τέτοια μάζωξη¹: Η Μίχαινα η Κουτρουνιέϊσσι, η Δόσαινα, η Σπανέσσι, η Κούλη, η Στέργαινα τ' Αναγνώστ', η Μπατσέσσι, η Λώλαινα, η Τσιράπο, η Γόλαινα, η Νάσαινα τσ' Μαλάμωσ και πολλές

άλλες ακόμα, κάθονταν και κουβέντιαζαν και «ξόμπλιαζαν» για τούτο και για τ' άλλο. Όποιος περνούσε τον σταματούσαν για κουβέντα, ενώ συγχρόνως παρακολουθούσαν και ποιοι μπινοβγαίνουν και τι κάνουν οι άντρες στο απέναντι μαγαζί του Βασιλούλη.

Το σοκάκι στ' Γουλέσιους: Η αυλόπορτα αυτή ήταν τότε του Κώστα Τσιλογιάννη (Γούλα)- σήμερα είναι, νομίζω, του Κύρκα Σπέλλα βρίσκεται σε τρίστρατο απέναντι από το Πηγαδούλι και μαζευε πολλές μπάμπες: Η Μίχαινα τσ' Καραγγέ, η Σπύραινα τσ' Καθαριέ, η Σιούταινα, η Ζούραινα, η μπάμπω η Μούζο, η Δέσπω τσ' Κουτουλέ η Γούτσιου Μακρή και πολλές άλλες που αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να θυμηθώ. Θυμάμαι όμως δυο μικρές ιστορίες που ακούστηκαν σε τούτη την αυλόπορτα: Η μία προκαλεί το γέλιο η άλλη σκεπτικισμό: Είναι βραδάκι. Μπροστά στην πόρτα τσ' Γουλέσιους οι γιαγιούλες -ανάμεσά τους και η μικρή Αγγέλα (Σιούτη τότε, Ζιώγα σήμερα)- έχουν στήσει απογευματινό κουβεντολόι. Σε κάποια στιγμή ακούγεται ένας περίεργος «θόρυβος», από εκείνους που συνήθως τους ... ξεπροβοδούμε με γέλια. Ξαφνιάζεται η μικρή Αγγέλα και ρωτάει επίμονα: «Ποια το έκανε; Ποια το έκανε;». Κοιτάζει η μια την άλλη και κρυφογελούν: «Όχι, δεν το έκανα εγώ», η μία, «όχι το έκανες εσύ» η άλλη ... Μα τη λύση τη δίνει η μικρή, η οποία προτείνει με θάρρος και αποφασιστικότητα: «Σταθείτε, σταθείτε, να δούμε ποια θα κοκκινίσει περισσότερο, αυτή το έκανε...». «Ε, κουρτσούλ' μ', για ιγώ ήμαν έκαμα έτσ' να γυρίσω και μό' φκει», απάντησε η ... ένοχη και μετά την «ομολογία», όπως ήταν φυσικό, ακολούθησαν γέλια τρανταχτά.

Άλλο απογευματάκι πάλι στην ίδια αυλόπορτα και με τη συνηθισμένη σύνθεση η βραδινή μάζωξη: Ζαλικωμένη, και αποκαμωμένη από την κούραση πλησιάζει η θεία μου η Κατερίνα Καρανικούλη, βλέπει τις γιαγιούλες να κάθονται στον ίσκιο της αυλόπορτας και λέει: «Ωραία κάθεστε εσείς εδώ στον ίσκιο και στο δροσιό και κουβεντιάζετε, τί ανάγκ' έχει...». Και η απάντηση έρχεται από την πάντα ετοιμόλογη πεθερά της τη μπάμπω τη Μίχαινα: «Άσε να γεράσεις κι εσύ και τότε θα καταλάβεις τί σημαίνει να κάθεσαι σαν γριά!». Ανάθεμά σας γηρατειά! «Νάταν τα νιάτα δυο φορές, τα γηρατειά καμιά!».

Το σοκάκι στα Μουκάδικα: Μικρό το σοκάκι, μεγάλη μάζωξη γινόταν στα Μουκάδικα στον Πέρα Μαχαλά, στο πεζούλι της εξώπορτας του Αντρέα Μουκούλη (Σκάρκας, το παρατσούκλι

1. Αν κάπου λαθεύω στα ονόματα και στα γεγονότα, και όπου όχι ηθελημένα εκφραστικά σφάλλω, ζητώ εκ των προτέρων συγγνώμη και πιστεύω πως θα με διορθώσουν καλοπροαίρετα οι της συντακτικής ομάδας του περιοδικού και θα δείξουν κατανόηση και επιείκεια οι καλοί μου αναγνώστες και οι συγχωριανοί μου, που, πιστεύω, έχουν κι αυτοί ακούσει παρόμοιες ιστορίες.

του). Εκεί μαζευόταν μεγάλη παρέα: Η Θύμια, η Αντρέα, η Γιάννα, η Χρήσινα, η Νάσα, η Γιώργα, η Κουρκούμπια, η Καζάκο, η Σιώμα, τσ' Μπζικάδες, η Μάρα, νύφες κι ανύπαντρες κοπέλες, αν και οι τελευταίες τις περισσότερες φορές προτιμούσαν να ανέβουν στους γύφτους και να χορέψουν «συρτό στα τρία» και «Πωγωνήσιο», ακολουθώντας το ρυθμό που έδινε το κλαρίνο του Μουστακλή, το βιολί του Χρήστου και το ντέφι της Καλλιόπης Χαλκιά (του γύφτου). Έτυχα πριν μερικά αρκετά χρόνια σε μια τέτοια σύναξη σ' αυτή την παλιά αυλόπορτα και λίγο πιο μέσα. Ανάμεσα στα άλλα ήρθε και η κουβέντα για τον πάππο τον Αθανάση που έβγαине, έλεγαν, και κυνηγούσε τα παιδιά από το προαύλιο της εκκλησίας, όταν με τις φωνές και τα παιχνίδια τους τον παραενοχλούσαν. Και τότε κάποια έθεσε το ερώτημα: «Μα είναι αλήθεια όσα ακούγονται; Παρουσιάζονταν οι Άγιοι μπροστά στους ανθρώπους;». Η απάντηση θυμοσοφική και αποστομωτική από την Όλγα Σούφλα (Αγγελάκαινα): «Ναι, είναι αλήθεια γιατί τότε η θρησκεία ήταν ζωντανή!». **Η θρησκεία ήταν ζωντανή!** Τί μεγάλη και σοφή κουβέντα ειπωμένη από τα χείλη μιας αγράμματης γυναίκας... Την ευγνωμονώ γι αυτήν της την επισήμανση, γιατί πολλές φορές μέχρι σήμερα αναρωτήθηκα κι εγώ: «Είναι ζωντανή η θρησκεία μας σήμερα;». Απάντηση αναντίρρητη κανείς δεν μπόρεσε ακόμα να μου δώσει. Γι αυτό και κάθε φορά που τη θυμάμαι τη γιαγιά Αγγελάκαινα, νοερά ανάβω ένα κερί στη μνήμη της!

Γενικεύοντας: Συζητήσεις, μασλάτια (κουβέντες) και ξομπλιάσματα σ' αυτές τις συγκεντρώσεις-ιδίως τα Σαββατόβραδα- κρατούσανε έως τη νύχτα.

Τί λόγια, τί ιστορίες, τί παραμύθια είχαν ακούσει αυτά τα πέτρινα σοκάκια με τα πεζούλια μπροστά στις εξώπορτες. Εκεί όλα τα νέα της ημέρας για τον παππά, το δάσκαλο, το σκολειό τα παιδιά, τη σοδιά, τα νέα για τους ξενιτεμένους.

Οι γυναίκες πάλι ανάμεσα στ' άλλα έκαναν και τις προξενιές, «απαγάγια να μην πάρουν πρέφα» οι άντρες». Τα παιδιά άκουγαν μαγεμένα και μάθαιναν στο ανοιχτό αυτό σχολείο της φύσης, έπαιζαν, την κολοκυθιά, τα σκλαβάκια, το «κλέφτες και αστυνόμοι». Και σαν ερχότανε το μούργκεμα κρυφτό στις εξώπορτες τριγύρω. Όταν έβγαίναν οι κωλοφωτιές: «Κωλοφωτιά γραμμάτω, έλα παρακάτω, να σου

δώσω μέλι...» και δώστου με τα «βούζια» (κλαδιά κουφοξυλιάς) να τις κυνηγούν, να τις μαζεύουν και να στολίζουν μ' αυτές τις μπλούζες τους και τα μαλλιά τους που έλαμπαν. (Αντί για κωλοφωτιές, με πολύχρωμα κινέζικα led στολίζουν τα παπούτσια και τα πουκάμισά τους τα παιδιά σήμερα...). Τρόμαζαν οι μανάδες να τα μαζέψουν για ύπνο. Αστεία, γέλια, σιακάδες, μελολούσαν και γελούσαν με πράγματα απλά, με κρά, καθημερινά του τόπου τους, του κόσμου τους και του καιρού τους: «Πίσω από τα απλά πράγματα κρύβομαι, για να με βρείτε, / αν δε με βρείτε, θα βρείτε τα πράγματα, / θ' αγγίξετε εκείνα που άγγιξε το χέρι μου, / θα σμίξουν τα χνάρια των χεριών μας» [Γ. Ρίτσος].

«Βούιζε ο δρόμος από χαρούμενες φωνές, φωνές καλωσυνάτες σαν τα κρυστάλινα νερά το δρόσιζαν τα γέλια κι οι νιες κρυφοκουβέντιαζαν τα ντέρτια της αγάπης». Κι ύστερα «καληνύχτα και κι αύριο μη γεια».

Χιλιотραγουδισμένες οι εξώπορτες. Βαλαντομένος ο νιος τραγουδά: «Το φεγγάρι κάνει βόλτα στην αγάπη μου την πόρτα» ή «Ρίξε νερό στην πόρτα σου να μπω να ξεγλιστρίσω». Άλλος πάλι απελπισμένος κι αποκαμωμένος κλαψουρίζει: «Παένω κι έρχομαι μα δε σε βρίσκω / βρίσκω την πόρτα σου μανταλωμένη».

Οι ζαβοί καιροί: Κι ύστερα ήρθαν οι ζαβοί καιροί και οι μαύρες μέρες του εμφυλίου που οι αυλόπορτες βουβαθήκαν μονομιάς από παιδικές φωνές... Σχεδόν όλα τα παιδιά του χωριού «έφυγαν» για τις Ανατολικές Χώρες. —«Παιδομάζωμα» το είπαν από δω, «παιδοσώσιμο» το είπαν από κει... Και το ένα κακό και το άλλο χειρότερο! Σημασία είχε ότι το χωριό άδειασε. Και μήτε μια παιδική φωνή την επομένη «νυχουιάξ τα σαΐνια να μη μας πάρουν τις κότρες» όπως είπε χαρακτηριστικά με το θυμοσοφικό του ύφος ο πάππος ο Σκάρκας, (Ανδρέας Μουκούλης), Θεός σχωρέστον. Αλλά τι να γίνει, φανεται πως έτσι ήταν γραμμένο το πεπρωμένο της γενιάς μας. Γιατί «το πεπρωμένο είναι ένα ιστός ορατών και αόρατων νημάτων που διασταυρώνονται σε σχήματα που εμείς σπάνι ανακαλύπτουμε πριν να είναι πολύ αργά».

Μετά τη λήξη του εμφυλίου σκόρπισε ο κόσμος στις μεγάλες πόλεις της χώρας. Χορτάρισαν τα σοκάκια, μαράγκιασε η ζωή μαζί με τα λουλούδια. Στράβωσαν οι μεγάλες κλειδωνιές στις αυλόπορτες και σκούριασαν οι ρεζέδες. Στα πεζούλια τους αφρόντιστα φυτρώνανε σκυλάκια και τσουκνίδες κι οι γκουστερίτσες μπαινόβγα

ναν -ακόμα μπεινοβγαίνουν σε μερικά- και στις τρύπες τους μοναδικές νοικοκυρές!

Οι εξώπορτες σκέβρωσαν, φύραναν κι έρεψαν οι σανίδες, κι άφησαν χαραγματιές από πάνω μέχρι κάτω. Τ' ανεμοβρόχια τις έκαναν αγνώριστες. Μόνον ο χρόνος τις σεβάστηκε, τις άφησε ορθές, έστω και σακατεμένες, να μολογούν στους περαστικούς την ιστορία του σπιτιού.

Οι καιροί περνούν και ξανάρχονται κι εμείς, όπως είμαστε πάντα δεμένοι στον φλεγόμενο τροχό του Ιξίωνα, ξαναγυρίζουμε σιγά-σιγά στα χωριά μας και ανακαινίζουμε τα πατρικά και τις αυλόπορτές μας. Αυτό το λέμε ανάπτυξη.

Ανάπτυξη: Σήμερα μιλάμε για ανάπτυξη και κάθε φορά που ένα παλιό σπίτι γκρεμίζεται για να ξαναγίνει καινούργιο ή ξενώνας. Οι παλιές αυλόπορτες εξαφανίζονται σιγά-σιγά. Το λυπηρό είναι ότι, φεύγοντας μία-μία, φεύγει μαζί τους κι ένα κομμάτι γνήσιου, παλιού ανθρωπισμού, ένα κομμάτι ανθρωπιάς και καλοσύνης που δεν μπορεί να το συλλάβει η σημερινή μας εποχή παρά ως φαιδρότητα και ανοησία.

Τα καινούργια υλικά, η καινούργια νοοτροπία, η έλλειψη πληροφόρησης κι ευαισθητοποίησης, σκοτώνουν και τα τελευταία λείψανα. Σε λίγο θα γίνουν ανάμνηση.

Καινούργιες εξώπορτες «ασφαλείας» με φωτοκύτταρα αντί για μάνταλα και ρόπτρα, σύγχρονες με καινούργια πεζούλια φτιαγμένα απ' την αρχή μ' άλλη πέτρα τετραγωνισμένη ή ακανόνιστη, αρμολοϊμένη με τσιμέντο, απρόσωπη, άψυχη ανακατασκευή από ξένους μαστόρους γι' άλλους ξένους ανθρώπους. Όμως δεν είναι τα πράγματα αυτά του τόπου μας. Δεν ξαπόστασαν σ' αυτές τις εξώπορτες, σ' αυτά τα πεζούλια, δικοί μας άνθρωποι. Δεν περπάτησαν στο σοκάκι γνώριμα πόδια. Δεν υπάρχουν στα ρόπτρα, στα χερούλια, στα κλειδιά, στις σιδερίες πουθενά τα χνάρια των χεριών των προγόνων μας.

Ανατριχιάζω κάθε φορά που πατώ το «τσιατάλι» της εξώπορτάς μου, γιατί αισθάνομαι πως πιάνω το χέρι του προπάππου μου και της προγιαγιάς μου εδώ στο σπίτι μας, επάνω στα χνάρια του δικού τους χεριού ακουμπώ. Πόσες φορές, αλήθεια, οι γυναίκες τόσων γενιών από το 1915 που γράφει το λιθανάγλυφο με το σταυρό στην απάνω δεξιά γωνία του σπιτιού μου γύρισαν τα κλειδιά και φουκάλσαν (σκούπισαν) το κατώφλι! Δεν σε ζώνουν γνώριμες φωνές και γέλια σήμερα. Γιατί, δεν ακούς πουθενά

την αυστηρή φωνή του πατέρα, της μάνας τη γλυκιά λαλιά και το γλυκό το μάλωμα!

Είναι παράξενο, αλλά έτσι είναι στον τόπο μας, οι εξώπορτες όπως και τα σπίτια- το είπαμε πολλές φορές- έχουν ζωή και μιλιά! Μιλούν στην ψυχή μας βαθιά μέσα στο χρόνο. Όποιος δεν ξέρει και δεν τις νιώθει τις προσπερνά. Όποιος τις αγαπά, πιάνει εύκολα κουβέντα μαζί τους! Περνώ και τις χαιρετώ! Με καλωσορίζουν όταν έρχομαι στο χωριό ανοίγουν διάπλατο «πόρο» για να περάσω και να μπω και με ξεπροβοδίζουν φεύγοντας!

Επίλογος: Όλες τις ώρες που έγραφα ετούτες τις αράδες για τις παλιές εξώπορτες, οι δρόμοι και τ' αυλάκια του μυαλού μου γέμισαν αναμνήσεις. «Το νοσταλγικό βλέμμα της μνήμης μου» τριγυρνούσε συνεχώς στους μαχαλάδες και στα στενά σοκάκια του χωριού μου. Γιατί άραγε μ' αγγίζουν τόσο στην καρδιά! Γιατί δίπλα τους βλέπω νοικοκυρές και νοικοκυραίους;

Είναι γιατί κουβαλάμε μέσα μας, προίκα πολύτιμη, την εικόνα του πατρικού μας σπιτιού, του λίκνου μας, τα πρώτα παιδικά μας βιώματα, τα λυρικά σκιρτήματα. Και ώρες-ώρες ο πόθος αυτός, να επιστρέψουμε με τη μνήμη μας, νοσταλγικά, στα παλιά πράγματα ή στη γενέθλια γη, γίνεται εντονότατος. Είναι ένας πόθος γλυκός, στο βάθος υπαρξιακός, που, τελικά, μεταστοιχειώνεται σε πόνο και πίκρα. Είναι γιατί σήμερα, «...από την κορυφή της ζωής, γυρίζω τα μάτια μου προς τα περασμένα, αγναντεύω τους αλλοτινούς ανθρώπους που έφυγαν, ανιστορώ τα πρόσωπα, τις κουβέντες και τα διανέματα. Μια ανάσα ζεστή και γλυκιά, έτσι σαν από ζεστό ψωμί, έρχεται από κει, γλείφει το πρόσωπο, ψιλή φλόγα».Φ

Άνω Χαραυγή, 20/3/2015
23/3/2015 1:57 PM

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ:
ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, λήμμα, Δευκαλίων
Σ. ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ, «Βασίλης ο Αρβανίτης»
ΠΡΩΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ, ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δεύτερη βυζαντινή βρεφοκρατούσα Παναγία

του Θωμά Β. Ζιώγα

Ο ναός της πολιούχου αγίας Παρασκευής (1763;,) στη Δροσοπηγή, που είναι και η κεντρική εκκλησία του χωριού, αποδείχτηκε ακέκρωτο χρυσωρυχείο πληροφοριών. Σε κάποιες παμπάλαιες εικόνες, αναρτημένες στους τοίχους, υπάρχουν γραμμένες χρονολογήσεις που μας πάνε πολύ πίσω, στους υστεροβυζαντινούς αιώνες. Αυτές οι χρονολογήσεις δείχνουν την έκτοτε ύπαρξη ναού και οικισμού στο χώρο της σημερινής Δροσοπηγής, όπου οι εικόνες αφιερώθηκαν, διασωθείσες μέχρι τώρα, χάρη στην ευλάβεια και τη μακροχρόνια φροντίδα των κατοίκων του χωριού.

Ήδη, στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού "Καντιιώτικα" αρ. 21/2014, σελ. 26 έως 28, παρουσίασα πρώτη φορά μια βυζαντινή εικόνα βρεφοκρατούσας Παναγίας, από τον ίδιο χώρο, που φέρει γραπτή χρονολόγηση **1309** μ.Χ. Στο ίδιο τεύχος, σε διαφορετικό άρθρο, στη σελίδα 30, παρουσίασα στη (Φωτ. Β) μια δεύτερη «Ελληνική εικόνα από το ναό της αγίας Παρασκευής Δροσοπηγής», κατά τη λεζάντα της. Και είχα γράψει, στην υποσημείωση 4 της αυτής σελίδας, ότι φέρει δυσανάγνωστη χρονολόγηση, την οποία «... μελλοντικά ίσως κατορθώσουμε να τη διαβάσουμε».

Ευτυχώς, η ηλεκτρονική τεχνολογία, με τα ειδικά και ποικίλα προγράμματα επεξεργασίας και διαχείρισης εικόνων που ανέπτυξε, είναι με το μέρος μας. Με τη σάρωση υψηλής ανάλυσης και την τεράστια μεγέθυνση, μπορεί κάποιος να ενδοσκοπήσει τα έντερα στοιχεία του σχετικού πεδίου, οπότε βλέπει καλύτερα, χρωματικά και σχηματικά, τη χρονολογική γραφή που υπάρχει πάνω του. Το αποτέλεσμα αυτής της επισκόπησης, σχεδόν μικροσκοπικής, το παρουσιάζω τώρα εδώ, για να γίνει κτήμα όλων των Δροσοπηγιωτών, αλλά και των αρμοδίων ερευνητών.

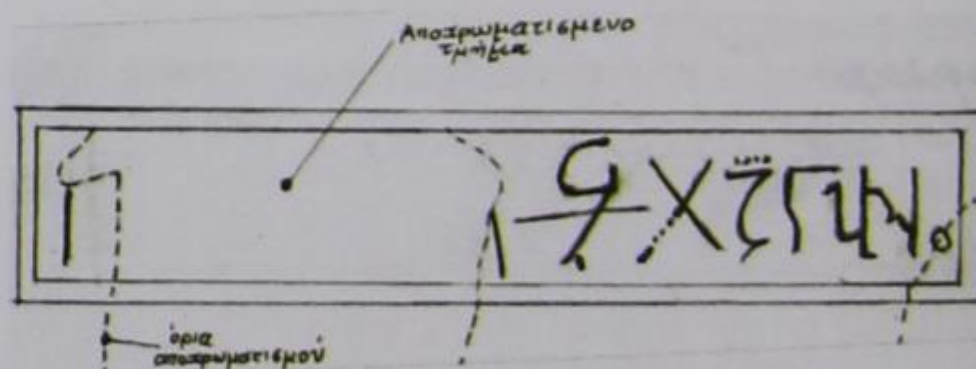
Προς διευκόλυνση των αναγνωστών, δημοσιεύω εδώ τη φωτογραφία (Φωτ. 1) όλης της εικόνας, την οποία είχα στο αρχείο μου από το 1994. Στη συνέχεια, δημοσιεύω, σε μεγέθυνση, τη λεπτομέρεια (Φωτ. 2) της θέσης όπου είναι η χρονολογική γραφή, για να έχει και ο αναγνώστης οπτική εντύπωση της πραγματικής γραφής. Ακολούθως, καταχωρώ τη μεταγραφή της

Φωτ. 1. Η βυζαντινή εικόνα της βρεφοκρατούσας Παναγίας του έτους 1155, φωτογραφημένη από τον Θωμά Β. Ζιώγα το Αύγουστο του 1994, στο ναό της αγίας Παρασκευής Δροσοπηγής.

Φωτ. 2. Η λεπτομέρεια της χρονολογίας, σε μεγέθυνση.

Φωτ. 3. Μεταγραφή της μεγεθυσμένης λεπτομέρειας, από τον Θωμά Β. Ζιώγα.

λεπτομέρειας (Φωτ. 3), προκειμένου να είναι πιο αναγνώσιμη. Αναλυτικότερα:

α) Θέση της γραφής: Βρίσκεται μέσα σε ένα ταινιόσχημο, παραλληλόγραμμο πεδίο, με πορφυρό φόντο της αυτής απόχρωσης με τα ιμάτια της Παναγίας, ακριβώς πάνω από τον δεξιό ώμο της. Το πεδίο αυτό φέρει περιμετρικά ζωγραφιστό πλαίσιο, μέσα στο οποίο, με ανοιχτό κίτρινο χρώμα για να υπάρχει αντίθεση με τον πορφυρό φόντο, είναι γραμμένα γράμματα ελληνικά, με τη μορφή που έγραφαν κατά τα μεσαιωνικά χρόνια οι Βυζαντινοί και κυρίως οι εκκλησιαστικοί. Σημειώνω ότι, εκείνη την εποχή, και οι αριθμοί γράφονταν με γράμματα, κατά την αρχαία ελληνική αρίθμηση. Το μισό αριστερό τμήμα είναι άσπρο, γιατί έχει αποχρωματιστεί από τη φθορά της πολυκαιρίας και αποκαλύφθηκε η λευκή, βασική επίστρωση του ξύλου. Το έτερο δεξιό μισό έχει διασωθεί αρκετά καλά και τα εκεί γραφόμενα αναγνωρίζονται πλήρως.

β) Ανάγνωση λέξης: Στο αριστερό, αποχρωματισμένο μέρος του πεδίου δεν μπορούμε να διαβάσουμε τίποτε. Τα δυο υπολείμματα ιχνών γραφής, που ξεχωρίζουν από τον κίτρινο χρωματισμό τους, το ένα αριστερά και το άλλο στο μέσο του όλου πλαισίου, δείχνουν πως κάτι έγραφε εκεί. Και ασφαλώς, αυτό που ήταν γραμμένο σχετίζεται με ό,τι γράφεται στο δεξιό τμήμα του πεδίου, κατά πως συνηθιζόταν από τους εικογράφους της τότε εποχής.

γ) Ανάγνωση αριθμού: Στο δεξιό μέρος του πεδίου φαίνονται αρκετά γράμματα, που ξεχωρίζουν από την κίτρινη απόχρωσή τους. Ακολουθώντας, από αριστερά προς τα δεξιά, αυτά τα κίτρινα ίχνη αναγνωρίζουμε την εξής γραφή:

ςχζΓυΝο

Το πρώτο κεφαλαίο γράμμα **ς** είναι το γνωστό **στ** ή **στίγμα**, που, στην αρχαιοελληνική αρίθμηση, συμβολίζει τον αριθμό **6**. Το κεφαλαίο δείχνεται με την οριζόντια γραμμή που έχει στο μέσον. Αυτό, με την κάτω στιγμή που φέρει και είναι διακριτή εδώ, δηλώνει τον αριθμό **6000**.

Το **δεύτερο** κεφαλαίο γράμμα είναι το ελληνικό **Χ**. Από το κάτω αριστερά σκέλος του λιγοστά κίτρινα ίχνη διακρίνονται, τόσα που μας πείθουν ότι, όντως, πρόκειται για **Χ** και όχι για **Υ**, γι' αυτό η μεταγραφή του έγινε με εστιγμένη γραμμή. Το γράμμα **Χ** αντιστοιχεί, στην αρχαιοελληνική αρίθμηση, στον αριθμό **600**. [Και **Υ** να ήταν το γράμμα αυτό, που δεν είναι, η απόκλιση της

χρονολογίας θα ήταν μόλις εκατό χρόνια, αφού το **Υ** αντιστοιχεί στον αριθμό 700].

Το **τρίτο** γράμμα **ζ** είναι το κεφαλαίο **Ξ**, το οποίο έτσι γραφόταν τότε, με μια παύλα από πάνω, η οποία τώρα δεν φαίνεται, γιατί έσβησε από τον επαπτόμενο εκεί σημειακό αποχρωματισμό. Εξ αυτού του λόγου, η παύλα αποδόθηκε στη μεταγραφή με εστιγμένη γραμμή. Το γράμμα **Ξ** αντιστοιχεί, στην αρχαία ελληνική αρίθμηση, στον αριθμό **60**.

Το **τέταρτο** γράμμα, αρκετά ευδιάκριτο, είναι το κεφαλαίο ελληνικό **Γ**, το οποίο αντιστοιχεί στον αριθμό 3.

Εδώ τελειώνει η μεγαλογράμματη γραφή, που αναφέρεται στη χρονολογία, και αρχίζει η μικρογράμματη, που σχετίζεται με την ημερομηνία. Η διαφοροποίηση στη γραφή αυτόν τον διαχωρισμό θέλει να πετύχει και αυτό δηλώνει.

Το **πέμπτο** γράμμα **υ** είναι το μικρό ελληνικό **κ**, που έτσι το έγραφαν τότε. Αυτό είναι ενωμένο σε ένα σύμπλεγμα με το επόμενο κεφαλαίο **Ν**, όπως το συνήθιζαν οι εκκλησιαστικοί βυζαντινοί γραφείς. Το μικρό ελληνικό **κ** αντιστοιχεί στον αριθμό **20**.

Το **έκτο** γράμμα είναι το κεφαλαίο ελληνικό **Ν**. Και είναι κεφαλαίο, όπως και έπρεπε, γιατί είναι το αρχικό γράμμα ονόματος μηνός, εν προκειμένω του Νοέμβρη. Όπως προείπα, αυτό εφάπτεται με το προηγούμενο γράμμα **υ**, σχηματίζοντας ενιαίο σύμπλεγμα.

Το **έβδομο** και τελευταίο γράμμα είναι το μικρό ελληνικό **ο**, το οποίο έτσι μικροσκοπικό γραφόταν κατά τα μεσαιωνικά χρόνια. Αυτό μερικώς μόνο διακρίνεται εδώ, γιατί βρίσκεται πάνω στο όριο αποχρωματισμού.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η γραφή αυτή σημαίνει 6663 20 Νο, δηλ. 20 Νοεμβρίου του έτους **6663**, από κοσμογονίας βέβαια.

δ) Αναγωγή χρονολογίας: Η «κοσμογονία», άλλως η «κτίσις του κόσμου», έχει οριστεί με πατριαρχική εγκύκλιο το έτος **5508** π.Χ.. Αφαιρώντας από το 6663 το 5508 προκύπτει η χρονολογία, με βάση το τωρινό ημερολόγιο, ήτοι (6663 - 5508) = **1155** μ.Χ..

Άρα, η εικόνα ζωγραφίστηκε το έτος **1155** μ.Χ, την εποχή των βυζαντινών αυτοκρατόρων της δυναστείας των Κομνηνών.

Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι η παρούσα «βρεφοκρατούσα» του **1155** μ.Χ., συν-

δυναζόμενη με την άλλη «βρεφοκρατούσα» του **1309** μ.Χ. και το δερματόφυλλο χειρόγραφο ευαγγέλιο του **13ου** αιώνα μ.Χ., τα οποία παρουσίασα στο προηγούμενο τεύχος αρ. 21/2014 του περιοδικού «Καντσιώτικα», προερχόμενα όλα από τον ίδιο χώρο, αποτελούν ατράνταχτα γραπτά τεκμήρια για τη μεσαιωνική ύπαρξη του οικισμού Κάντσικο, με ναό, στον οποίο και αφιερώθηκαν. Υπάρχουν τουλάχιστον δυο ακόμη παμπάλαιες εικόνες στον ναό της αγίας Παρασκευής, με παρόμοια τεχνοτροπία. Η μια είναι της «αγίας Παρασκευής», η οποία δεν φέρει καμία γραφή χρονολόγησης, ενώ η δεύτερη, του «ευλογούντος Χριστού», έχει καλυφθεί, στο κάτω μισό της, από τον μαύρο πίνο της πολυκαιρίας και του καπνού των κεριών. Πιστεύω πως, αν κάποτε καθαριστεί, θα μας αποκαλύψει και άλλη χρονολογική γραφή, παραπλήσια με τις προηγούμενες.

Μολονότι όλα τα παραπάνω τεκμήρια είναι κινητά αντικείμενα, η παρουσία τους και μόνον στο χωριό, σε συνάρτηση με το πλήθος τους, τις διαφορετικές εποχές που δημιουργήθηκαν, τα ελληνικά γράμματα και την ελληνική αρίθμηση, δείχνουν ότι δεν μπορεί να είναι λάθος το παραπάνω συμπέρασμα της μεσαιωνικής ύπαρξης του χωριού, και μάλιστα ελληνόφωνου και εκχριστιανισμένου. Το ιστορικό αυτό συμπέρασμα διαχέεται και σ' όλα τα Μαστοροχώρια.

Αθήνα, 15-12-2014

Παλιές γραφές για τη Δροσοπηγή

Επιμέλεια Θωμά Β. Ζιώγα

Ο εκλεκτός εκ Γαναδιού φίλος και ενδεδειγμένος ερευνητής Χαρίλαος Γκούτος βρήκε (στα Αρχεία του Κράτους) παλιές γραφές στις οποίες αναφέρεται και το Κάντσικο. Μας τις έστειλε για να λάβουμε γνώση. Για πολλοστή φορά τον ευχαριστούμε. Εξ αυτών, δημοσιεύουμε αμέσως παρακάτω μόνον τα αποσπάσματα που αφορούν τη Δροσοπηγή (Κάντσικο), μονοτονικά πλέον γραμμένα, και είναι τα ακόλουθα:

Εποπτικό Συμβούλιο της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κονίτσης

Πράξις 14η

Εν Κονίτση σήμερον την **3ην** του μηνός **Οκτωβρίου** του χιλιοστού ενεακοσιοστού δεκάτου έκτου (**1916**) έτους και συνεσκέφθη των δύο υπό του κ. εισηγητού εισαχθεισών υποθέσεων, ως εξής:

1ον) Ο κ. Επιθεωρητής προτείνει, όπως απολυθεί ο υποδιδάσκαλος **Καντσίκου** Ναούμ Ιατρού, διότι ούτος αυτογνωμόνως και άνευ αδείας κατέλιπεν από 1ης Σ/βρίου ε.ε. μέχρι σήμερος (3η 8/βρίου) την θέσιν του και ανεχώρησε κατ'αποφασίαν των εφοροεπιτρόπων της Σχολ. Επιτροπής, του ιερέως και του παρέδρου της κοινότητας εις Θεσσαλίαν προς εύρεσιν εργασίας. Το Συμβούλιον ομοφώνως αποδέχεται τούτο.

2ον)

Πράξις 15η

Εν Κονίτση σήμερον την **5ην** του μηνός **Οκτωβρίου** του χιλιοστού ενεακοσιοστού δεκάτου έκτου (**1916**) έτους και συνεσκέφθη των υπό του κ. εισηγητού εισαχθεισών υποθέσεων, ως εξής:

1ον)

2ον) Ο κ. Επιθεωρητής προτείνει, όπως εις την κενήν θέσιν του εν **Καντσίκω** κοινού δημ. Σχολείου διορισθή ο εκτός θέσεως και έχων τα νηπια προσόντα δευτεροβάθμιος υποδιδάσκαλος **Αντώνιος Φρόντζος¹**, επί αποδοχαίς του βαθμού του.

Το Συμβούλιον ομοφώνως αποδέχεται τούτο.

.....

Πράξις 18η

Εν Κονίτση σήμερον την **1ην** του μηνός **Νοεμβρίου** του **1916** έτους και συνεσκέφθη των υπό του κ. εισηγητού εισαχθεισών υποθέσεων, ως εξής:

1ον)

2ον)

3ον)

4ον) Ο κ. Επιθεωρητής έχειν υπ' όψει, ότι η Κοινότης **Μπλίσδιανης** αριθμούσα περί τους 18 κατοίκους **στερείται εντελώς σχολείου**, οι δ μαθηταί, οίτινες δύνανται κατά τους μετρωτούς υπολογισμούς να ανέλθωσι μέχρι των 2 ετών, είναι αδύνατον να φοιτήσωσιν εις τα σχολεία των πλησιοχώρων Κοινοτήτων **Καστάνιανης** κ.

Καντσίκου, καθόσον αύται απέχουσι περί την 1½ ώραν και η συγκοινωνία ιδία τον χειμώνα είναι αδύνατος δια μικρούς παίδας λόγω των ανωμαλιών του εδάφους και των χειμάρρων, δια τούτο προτείνει όπως ιδρυθή εις το ως άνω χωρίον Μπλίσδιανη κοινόν δημοτικόν σχολείον, ίνα και του χωρίου τούτου οι κάτοικοι απολαύωσι των αγαθών της εκπαιδεύσεως.

Το Συμβούλιον ομοφώνως αποδέχεται τούτο.

5ον) Ο κ. Επιθεωρητής προτείνει, όπως οι αποτελούντες την σχολικήν επιτροπήν **Καντσίκου** Μιχ. Οικονόμου, πρόεδρος, Δημ. Σίμος, ταμίας και Δημ. Κοτρομπίνας, απλούν μέλος, απαλλαγώσι των καθηκόντων των ως σχολικών επιτρόπων, καθόσον ως και προφορικώς εδήλωσαν εις τον κ. Επιθεωρητήν, δεν δύνανται ένεκα των πολλαπλών οικογενειακών των ασχολιών να εκτελέσωσι δεόντως τα ανατιθειμένα αυτοίς καθήκοντα υπό του Νόμου. Εις αντικατάστασιν δε τούτων προτείνει, όπως διορισθώσιν οι εξής: Νικ. Κοτσίνας, πρόεδρος, Χρίστος Σίμος, ταμίας και Παπαγεώργιος Κωστούλας, απλούν μέλος, άπαντες δια μίαν τριετίαν.

Το Συμνούλιον ομοφώνως αποδέχεται τούτο.

Ο αυτός ερευνητής Χαρ. Γκούτος μας έστειλε και το ακόλουθο απόκομμα από την εφημερίδα ΑΩΟΣ, φύλλο της 27-10-1928:

Ο εκ των κατοίκων της Κοινότητος Καντσίκου Δημήτριος Ευαγγέλου Καθάριος, χειροτονηθείς την παρελθούσαν Κυριακήν εις Ιερέα, ετοποθετήθη εις την ιδίαν Κοινότητα Καντσίκου. Συγχαίροντες τον νεοχειροτονηθέντα, ευχόμεθα να φανή άξιος του υψηλού της ιερωσύνης αξιώματος.

Σημείωση επιμελητή

1. Ο Πυρσογιαννίτης δάσκαλος Αντώνιος Φρόντζος ήταν ο πατέρας του Κώστα Φρόντζου (1904-1986), δικηγόρου, βουλευτή, δημάρχου Ιωαννίνων και προέδρου της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ.).

Αθήνα, Μάιος 2015

Σχεδίαση εθνικής οδού στην κοιλάδα του Σαραντάπορου, το 1928

του Χαρίλαου Γ. Γκούτου

1) Κατά το έτος 1928, με ενέργειες του σωματείου «Ένωσις» που ίδρυσαν τότε στην Αθήνα οι καταγόμενοι από την επαρχία Κόνιτσας, αποφασίστηκε από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων να κατασκευασθεί εθνική αμαξιτή οδός για την επικοινωνία της Ηπείρου με την Δ. Μακεδονία, η οποία οδός να διέρχεται από την επαρχία Κόνιτσας, όχι από το Ζαγόρι, και να καταλήγει στο χωριό Μαγέρι της Ανασελίτσας. Ο νομομηχανικός, μετά από επιτόπια μελέτη, περιέγραψε το 1929 σε σχετική έκθεσή του τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της διέλευσης της εν λόγω οδού από εκάστη των τριών κοιλάδων της επαρχίας (του Αώου, του Σαραντάπορου και του Βουρκοπόταμου) και πρότεινε ως προτιμητέα την διέλευσή της από την κοιλάδα του Βουρκοπόταμου. Για την προτίμηση αυτή διαμαρτυρήθηκαν οι κάτοικοι της κοιλάδας του Σαραντάπορου με συλλαλητήριό τους στην Πυρσόγιαννη, γι' αυτό αποφασίστηκε να κατασκευασθεί και άλλη οδός, επαρχιακή αυτή, προς εξυπηρέτηση των χωριών της κοιλάδας αυτής.

Το 1930 έγινε στην Κόνιτσα επίσημη τελετή για την έναρξη κατασκευής της ως άνω εθνικής οδού και κατασκευάστηκαν τα πρώτα 7 χιλιόμετρά της μέχρι την τοποθεσία Πλάκα. Το 1932 αποφασίστηκε να συνεχισθεί το έργο μέχρι τον Βουρκοπόταμο, με χρήματα του Δημοσίου και των Κοινοτήτων της επαρχίας και με εργολάβο τον Καστανιανίτη Κ. Δούκα. Το έργο ολοκληρώθηκε το 1935, μολονότι οι Μολιστινοί, με συλλαλητήριό τους και με ψήφισμά τους διαμαρτυρήθηκαν το 1934 επειδή εξ αιτίας του καταστράφηκαν 50 στρέμματα καλλιεργειών τους.

[Για τα προεκτεθέντα βλ: Χ. Γκάσιος, "Ιστορία της Καστανιανης", 1971, σελ. 163 επ. | Γεώργιος Γκούτος, Κείμενά μου, 1900, σελ. 293].

2) Στην εφημερίδα «Αώος», φύλλο της 7-9-1929, δημοσιεύτηκε η έκθεση, την οποία υπέβαλε στο Υπουργείο Συγκοινωνιών (μαζί με τοπικό γεω-

γραφικό χάρτη) ο νομομηχανικός που μελέτησε τις εφικτές διαδρομές διέλευσης της εν λόγω εθνικής οδού. Στην έκθεση περιγράφηκαν και αξιολογήθηκαν οι ακόλουθες τρεις τέτοιες διαδρομές:

(I) Δια της κοιλάδας του Αώου.

(II) Δια της κοιλάδας του Βουρκοπόταμου, μέσω του Κεράσοβου, η οποία προτάθηκε ως προτιμητέα.

(III) Δια της κοιλάδας του Σαραντάπορου, με της εξής εκδοχές:

(IIIa) Τόπος συνάντησης Σαραντάπορου και Βουρκοπόταμου, Ταμπακόμυλος Μόλιστας, περιοχή εγγύς της γέφυρας Στράτσιανης, Καστάνιανη, Μπίσδιανη, Κάντσικο, μονή Κλαδόρμης.

(IIIβ) Η ίδια διαδρομή μέχρι τη γέφυρα Στράτσιανης, έπειτα Ντέρτι, Πυρσόγιαννη, Φυτόκο, γέφυρα Κάντσικου, μονή Κλαδόρμης.

(IIIγ) Βράνιστα, περιοχή Εγγύς της Στράτσιανης, Πυρσόγιαννη, κλπ ως υπό IIIβ.

Αναδημοσιεύουμε εδώ το τμήμα της έκθεσης που αναφέρεται στην ως άνω Τρίτη (III) διαδρομή, με τις τρεις εκδοχές της.

ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ

Δια να καταλήξωμεν από Κονίτσης εις Μαγέρι (εις το οποίον ως ανωτέρω έχομεν εκθέσει συγκλίνουσι πάσαι αι οδεύσεις), πρέπει να διέλθωμεν την κοιλάδα Σαραντάπορου ως λωρίδα διαβάσεως, παρά την τοποθεσίαν «Κλειδί», δηλαδή παρά την εκβολήν του εκ Τουρνόβου και Βούρμπιανης παραποτάμου εις τον Σαραντάπορον, οπότε η γραμμή ή θα διέλθη εκ Καστάνιανης (αριστερά όχθη) ή δια Πυρσόγιαννης (δεξιά).

Αρχίζοντες από την διάβασιν IIIa δια Καστάνιανης (υψ. 850), βλέπομεν ότι μετά της λύσεως II έχομεν κοινόν τμήμα το από Κονίτσης μέχρι Βουρκοποτάμου. Τον Βουρκοπόταμον η λύσις IIIa (καθώς και η επομένη IIIβ) δέον να διέλθη δια γεφυρώσεως εις την θέσιν Ταμπακόμυλος (χιλμ. 18, υψ. 585), αρκετά ανάντι της συμβολής, δια να επιτευχθή μία γεφύρωσις οπωσδήποτε εξησφαλισμένη και οικονομική. Διότι προς τα κατάντι της αναφερόμενης θέσεως ο χείμαρρος έχει λίαν ασταθή δίαιταν, μεταφερόμενος επί πλάτους 200 μέτρων κατά τας περιστάσεις, διανοίγων εκάστοτε νέας κοίτας και συναποκομίζων φερτάς ύλας εκ κροκαλών, ων το πλείστον εναποθέτει προ της εις τον Σαραντάπορον εκβολής.

Δια της γεφυρώσεως ταύτης (μήκος 110 μ), δια περαιούμεθα εις την δεξιάν του Βουρκοποτάμου όχθην, ελισσόμεθα επί της αριστεράς του Σαραντάπορου όχθης, αντιπαρερχόμενοι την γέφυραν Στράτσιανης και ανερχόμενοι εις Καστάνιανην δι' εδαφών ολισθαινόντων και δυσλυομένων.

Και μέχρι μεν Καστάνιανης δύναται να παραδεχθή τις την γνώμην ότι η διάβασις αύτη είναι κατορθωτή. Πέραν όμως της Καστάνιανης, ύπο φθάση τις εις Μπίσδιανην και εκείθεν εις Κάντσικον, πρέπει να διέλθη δι' εδαφών μη επιτροπόντων την διάνοξιν οδού αμαξιτής. Εις αρκετά σημεία γυμνοί σχιστόλιθοι βράχοι, με εγκάρσιες κλίσεις και μέχρι 120% εξαιρετικώς κολπώμενοι καθώς και αι συχνότατα συναντώμεναι χαλαρά αποσαθρώσεις, αποκλείουσιν την λύσιν IIIa.

Απομένει ούτω η δια Πυρσόγιαννης διάβασις προς εξέτασιν.

Δια να φθάσωμεν εις Πυρσόγιαννην και να διέλθωμεν δια Σαραντάπορου, υπάρχουν δυο διάβασεις η IIIβ και IIIγ. Εκ τούτων η IIIβ έχει κοινόν τμήμα μετά της II μεν μέχρι Βουρκοποτάμου μετά της IIIa δε μέχρι της σημερινής γέφυρας Στράτσιανης (χιλ. 21, υψ. 600). Η γεφύρωσις εν ταύθα του Σαραντάπορου είναι δυσχερής, διότι όλη η δεξιά όχθη του ποταμού επί αρκετόν μίλον και εκεί όπου παρουσιάζονται στενώσεις διατομής και κοίτης κατολισθαίνει. Απόδειξις του γεγονότος τούτου είναι και η ύπαρξις των αερίων βάθρων [σωστότερα ακροβάθρων] δυο θολωτών λιθίνων γεφυρών εις την θέσιν της σημερινής αμφοτερείστου γεφύρας, αι οποίαι κατεστράφησαν ο δε λόγος της πτώσεώς των τόξων οφείλεται ασφαλώς εις την εμφανή εκ διολισθήσεως μετακίνησιν όλου του δεξιού ερείσματος, εφ' ου τινος προς Πυρσόγιαννην ακρόβαθρον.

Μετά την γέφυραν οδεύομεν χαμηλά πλησίον της κοίτης του Σαραντάπορου με μερικάς μετακινήσεις προς τα άνω ή κάτω δια να αποφύγωμεν τα χαλαρά εξ αποσαθρώσεως εδάφη, ίνα φθάσωμεν εις Πυρσόγιαννην (υψ. 820, χιλμ. 33).

Θα συναντήσωμεν ενιαχού και κατολισθήσεις αλλά εις την θέσιν «Ντέρτι» επί ικανά χιλ/τρ προβληματική θα είναι η στερέωσις οδού, διότι πρόκειται ενταύθα περί σχίστου ευκολώτατα καταστρεφόμενου και καταρρέοντος και περί χαλαρών αργίλλων. Θα φθάσωμεν εις Πυρσόγιαννην με βαρύνουσαν πάντοτε την θέσιν «Ντέρτι». Εξ Πυρσόγιαννης, του εμπορικού κέντρου όλης της περιόδου περί τον Σαραντάπορον περιοχής, άνευ δυσκολίας

λιών κατερχόμεθα προς τον εκ Βουρμπιάνης παραπόταμον, ον γεφυρούντες κάτωθεν ταύτης διαβαίνομεν προς Φυτόκο. Εντεύθεν αι δυσχέραι επιβαρύνουσι έτι πλέον την σχηματισθείσαν αρχικήν δια την λύσιν ΙΙΙβ δυσμενή εντύπωσιν, μέχρις ότου, δι' αλληπαλήλων και συνεχών δυσκολιών, φθάσομεν κάτωθεν της Ζέρμας και Καντσικου (ένθα και η υφισταμένη ήδη γέφυρα της βατής οδού, υψ. 640, χιλμ. 75), χάσωμεν ολοτελώς την ελπίδα της δυνατότητος της διαβάσεως ΙΙΙβ, ήτις θα ήτο μάλλον ενδεδειγμένη, διότι εξυπηρετεί τους πυκνούς οπωσδήποτε εκπολιτισμένους πληθυσμούς της επαρχίας Σαρανταπόρου.

Κόλποι βαθείς, χαράδραι, εδάφη ασταθή ή βραχώδη, γυμνά και απότομα (κροκαλοπαγή μεταξύ Λούψικου και Ζέρμας), διήκοντα από Σαρανταπόρου εις ικανόν ύψος από της κοίτης του ποταμού, καθιστώσι προβληματικήν την δίοδον.

Θα προστεθή ακόμη εις το παθητικόν της διόδου ταύτης, ως και της κατωτέρω εξεταζομένης ΙΙΙγ μεθ' ης συμπίπτει, οδεύουσαι αμφότεραι προς το Μοναστήριον της Φούρκας μέχρι του αυχένος της Πίνδου 1258 (το σύνορον προς την Μακεδονίαν), και η δυσχέρεια της διαβάσεως δι' εδαφών κατολισθαινόντων ομαδικώς.

Χαρακτηριστικό των δυσκολιών είναι και η έλλειψις συστηματικής βατής οδού εις την δεξιάν του Σαρανταπόρου όχθην.

Μέχρι Ζούζουλι το μήκος της ΙΙΙβ φθάνει τα 83 χιλμ., μέχρι δε του Μαγέρι τα 115.

Αφίνομεν την ΙΙΙβ δια να προσπαθήσωμεν να ελαττώσωμεν τα ασταθή χώματα δια υψηλοτέρας κατά το δυνατόν της περιβαλλούσης την ΙΙΙβ οδεύσεως. Αυτή, χωριζομένη παρά την Ζέλισταν του κοινού τμήματος ΙΙ και ΙΙΙα, ΙΙΙβ, και ΙΙΙγ, κάμπτει αριστερά, διέρχεται παρά την Βράνισταν, γεφυρώνει τον Σαραντάπορον εις ανοικτήν κοίτην (αλλά την στενωτέραν της περιοχής, περίπου 180 μ), ανέρχεται ελίσσομένη δια να αποφύγη τας δυσχερείας των χαμηλών κλιτύων δια να διέλθη παρά την Στράτσιανην εις ύψος υπέρ τα 100, αλλά αι συναντώμεναι εδαφικαί ανωμαλίας δεν είναι ευμενέστεραι της διαβάσεως ΙΙΙβ. Εάν εις ταύτα προστεθή και η μεγάλη επιμήκυνσις της χαράξεως, η πλάστιγξ θα βαρύνη οριστικώς υπέρ της ΙΙΙβ. Σημειοτέον ότι παρά το Λούψικο αι αυταί συναντώνται δυσκολίαι δι' αμφοτέρας τας συγκλινούσας προς την γεφύρωσιν Ζέρμας και Καντσίκου οδεύσεις.

Κατά τα έτη 1913-55, επισκεπτόταν τα χωριά Σταρίτσιανη, Κεράσοβα, Καντσικο, Λαγκάδα, και

Καστάνιανη ταχυδρόμος του ταχυδρομείου της Μόλιστας. Σε αυτό μετέφερε τα ταχυδρομικά είδη από την Κόνιτσα ταχυδρομικός εργολάβος, όπως ήταν το 1935 ο Ι. Μανθάς, Γαναδιώτης, πεθερός του Καντσιώτη Ν. Βελλά. Παρουσιάζομε παρακάτω την απολογία του Ι. Μανθά, γραμμένη από τον Γ. Γκούτο και απευθυνόμενη στον προϊστάμενο του Τ.Τ.Τ. γραφείου Μόλιστας, με την οποία εξήγησε γιατί καθυστέρησε την εκτέλεση της διαδρομής Κόνιτσα-Μόλιστα. Η αφήγησή του έχει ενδιαφέρον επειδή συν τοις άλλοις αναφέρεται και σε περιοχές από τις οποίες διερχόταν και η ως άνω εθνική οδός.

«Απολογούμενος επί της υπ' αριθ. 897/11-12-1935 υμετέρας προσκλήσεως δι' ης με καλείτε να σας υποβάλω εντός 24 ωρών απολογίαν μου δια την καθυστέρησιν της ταχ. Αποστολής του Γραφείου Κονίτσης προς το υμέτερον Γραφείον, σαν αναφέρω τα εξής:

Η καθυστέρησις αυτή οφείλεται εις την μεγάλην κακοκαιρίαν. Είχον ανοίξει οι καταρράκται του ουρανού και είχον κατακλυσθεί όλοι οι ρύακες, μικροί και μεγάλοι, καθώς και οι δρόμοι. Αγωνίστηκα επί μίαν ώραν να διέλθω την γέφυραν Μπούσης, διότι ο ημίονός μου παρεσύρετο υπό της θυέλλης και ηρνείτο να αναβή εις την γέφυραν. Περαιτέρω εβαδίζαμεν εν μέσω λασπών και υδάτων. Το δυστυχές ζώνον ενίστε δεν έβλεπε τον δρόμον. Εις τον χείμαρρον Σκάλας ηναγκάσθην να αναμείνω επί τρεις ώρας μέχρι να ολιγοστεύσουν τα ύδατα, κατά δε την διέλευσίν μας ο ημίονος εκινδύνευσε να πνιγή. Καθ' όλην την διαδρομήν δεν συνήντησα ψυχήν ζώσαν. Η τάλαιπορία μου είναι ανεκδιήγητος. Κατά την άφιξίν εις Μόλισταν, όσοι με είδον εξεπλάγησαν δια την τόλμην μου και με συνεχάρησαν δια την διάσωσίν μου.

Όμως, παρά τον ζήλον μου προς το καθήκον μου και τους 9 μήνας της εργολαβίας μου, δια την οποίαν λαμβάνω γλίσχαν αμοιβήν, και αντί να επαινεθώ, προς ηθικήν τουλάχιστον αμοιβήν μου, μοι δίδετε μομφήν, δια προσωπικούς λόγους: διότι σας εζήτησα να μοι καταβάλητε το ποσόν των 1.300 δρχ. δια τας εκδουλεύσεις τας οποίας σας έκαμα. Επί πλέον με συκοφαντείτε ότι "επέδειξα αναξιοπρεπή συμπεριφορά", θίγοντες ούτω την υπόληψίν μου. Παρακαλώ όπως διαβιβάσητε την παρούσαν εις την ΙΙΙ Περιφερειακήν Διεύθυνσιν Τ.Τ.Τ. Ηπείρου, ίνα λάβη γνώσιν των γενομένων εις βάρος μου αδικιών και με καλέση να υποβάλω εις αυτήν εκτενεστέραν απολογίαν μου».

Μοναστήρι/Μπιτόλια 1830 Η σφαγή των Αλβανών μπέηδων

Επιμέλεια Θωμά Β. Ζιώγα

Εισαγωγή επιμελητή

Η πόλη Μοναστήρι/Μπιτόλια, στη βορειοδυτική κόγχη της Μακεδονίας, αριθμούσε περί τους 40.000 κατοίκους το έτος 1850 και ήταν μεγάλο διοικητικό κέντρο του οθωμανικού κράτους στο κέντρο της Βαλκανικής. Κατασκοπευτικά δρώντας, πέρασε τότε απ' αυτήν ο Βασ. Νικολαΐδης, λοχαγός Μηχανικού, με αποστολή από το ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών, υπό τον στρατηγό Σπύρο Μήλιο. Μεταξύ των όσων έγραψε¹, από εκείνα που είδε και άκουσε εκεί, είναι και το θλιβερό γεγονός της δόλιας σφαγής των Αλβανών μπέηδων από τους Τούρκους, που είχε συμβεί 20 χρόνια πιο πριν και η θύμησή του ήταν ακόμη νωπή στους κατοίκους της.

Οι Αλβανοί μπέηδες, μουσουλμάνοι το θρήσκευμα, κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης 1821-1827 είχαν βοηθήσει παντοiotρόπως τους Τούρκους στην καταστολή της, αφού είχαν λάβει από την οθωμανική κυβέρνηση υποσχέσεις ότι θα ανταμειφθούν δεόντως. Οι υποσχέσεις δεν τηρήθηκαν και οι Αλβανοί μπέηδες με τις ένοπλες συμμορίες τους άρχισαν να ληστεύουν όλες τις πέριξ περιοχές, προξενώντας τεράστιες καταστροφές, ακόμη και στους Τούρκους κατοίκους. Δεν ήθελαν και πολύ, αφού το ληστικό ήταν στο αίμα τους. Το πρόβλημα έλυσε ύπουλα η οθωμανική κυβέρνηση. Το θέμα μας ενδιαφέρει ιστορικά, γιατί ησύχασαν τότε και οι κάτοικοι της επαρχίας μας. Το σχετικό κείμενο του Β. Νικολαΐδη που την περιγράφει καταχωρείται αμέσως πιο κάτω, γραμμένο μονοτονικά πλέον. Αν και είναι σε καθαρεύουσα της τότε εποχής, είναι πλήρως κατανοητό.

(σελ. 555 έως 561) § 81.

Η πόλις Βετολίων² είναι περιώνυμος δια την εν αυτή γενομένην σφαγήν των Τουρκαλβανών αποστατών υπό των τακτικών στρατευμάτων της Κυβερνήσεως.

Κατά το 1828, ότε οι Τουρκαλβανοί έχοντες ε κεφαλής τον Ασλάν-Βέην και άλλους της Αλβανίας διασήμους αρχηγούς, επαναστάτησαν κατά της Κυβερνήσεως των απαιτούντες υπερόγκον χρηματικάς ποσότητας, απέναντι των οφειλόμενων αυτοίς δια τας κατά της Ελλάδος εκδιδόμενους λεύσεις των, είχαν ήδη κυριεύσει πολλά τμήματα της Μακεδονίας μέρη και απήρχοντο εις Αχρίδα δυνάμει να ενωθώσι μετά των Γκέκηδων και λοιπών στασιαστών, ένθεν να ορμήσωσι προς την πρωτεύουσαν του Κράτους.

Η οθωμανική Κυβέρνησις απηυδισμένη τότε των πολέμων της τε Ελλάδος και Ρωσσίας, κινημένη να αντιτάξη κραταιάν κατά των στασιαστών δύναμιν, εταράχθη σφόδρα εκ τούτου κινήματος τούτου, και κατέφυγεν εις τον διορισμόν κυρίου πληρεξουσίου προς κατάπαυσιν του κακού, εκλέξασα ως τοιούτον τον αλωπίτη του Μεσολογγίου Βεζύρην Κιουταχίν, και διορίσασα αυτόν να κατασβέση την στάσιν οίοις ηδυνάτο μέσοις.

Ο ικανός μεν άνευ όμως αρχήν και τιμής στρατηγός ούτος άμα φθάσας εις Κοζάνην μεταβόησεν μετά μικράς τινος συνοδείας και δια νυκτός εις Σιάτισταν, και συνεννοηθείς μετά του επιτελείου και πολλάκις σώσαντος την πατρίδα του Σιατιστέως Γεωργίου Νεοπούλου³, εμπιστεύεται εις την συνδρομήν τεσσάρων μόνον Ελλήνων, και δια νυκτός εν μεγίστω της ζωής του κινδύνω, διαβαίνει ποταμούς εξωγκωμένους κινδύνω, έλη δυσδιάβατα, και περί την πρωΐαν ευρίσκειται εις Βετόλια ένθα είχαν φθάσει και οι Αλβανοί στασιασταί ολίγας προ αυτού ημέρας.

Συνοδευόμενος υπό τριών μόνον σωματοφύλακων παρουσιάζεται και δημοσιεύει φηρμάν του δυνάμει του οποίου διορίζεται ηγεμών της Ρούμελης. Ο τόπος τον δέχεται ασμένως, οι

2. Η πόλη Βετόλια/Μπιτόλια (Σλ. Bitolj/Bitola) ονομαζόταν παλαιά από τους Σλάβους και με το ελληνογενές όνομα Monastirj/Μοναστήρι, επειδή νότια και πολύ κοντά στην πόλη, στις ανατολικές υπώρειες του όρους Περιστέρι, υπάρχει το παμπάλαιο μοναστήρι Μπούκοβο. Τα δυο αυτά της πόλης οικωνύμια σημαίνουν εν και το αυτό, δηλ. Μοναστήρι, αφού το παλ. Σλ. Bjtolj, ως όνομα οικισμών, παρέφθαρται από το παλ. Σλ. obitjelj (= μονή, καλύμα - μοναστήρι). Και η παραδοθείσα από τους βυζαντινούς ονομασία «Βουτέλιον/Βυτέλιον», πριν τον 9ο μ.Χ. αιώνα, φαίνεται να είναι εξελληνισμένη μεταφορά της σλαβικής Obitjeli/Bjtolj. Λογικά, ως χριστιανικό κέντρο, αρχαιότερο πρέπει να είναι το ελληνικό «Μοναστήριον», το οποίο αποδόθηκε, κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, στη γλώσσα των επήλυδων Σλάβων ως Bjtolj/Bitolj. Εν τούτοις, γράφεται, χωρίς ιδιαίτερη πειθώ, ότι το οικωνύμιο «Μοναστήριον» καθιερώθηκε μετά το 1382/83, όταν η πόλη κατακτήθηκε από τους Τούρκους.

1. Στο σπάνιο χειρόγραφο βιβλίο "Στρατιωτική Γεωγραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας, και ιδίως των ομόρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου και Αλβανίας, συντεταγμένη επί τη βάσει περιηγήσεων και διαφόρων άλλων πληροφοριών - εν Αθήναις 1851", του λοχαγού μηχανικού Βασ. Νικολαΐδη.

Αλβανοί αποτείνουνσι προς αυτόν τας απαιτήσεις των, τας οποίας δέχεται μετ' ευμενείας, διαδηλών αυτοίς ότι η θέλησις του Αυτοκράτορος και κυρίου του είναι να ανταμοιφθώσι και αποζημιωθώσι οι ανδρείοι ούτοι στρατιωτικοί. Διορίζει αμέσως τον δεφτερδάρην (λογιστικόν υπάλληλον) να θεωρήσῃ αμέσως τους λογαριαμούς των, και κοινοποιεί ότι οι βασιλικοί θησαυροί ηνεώχθησαν δια να ενεργήσωσι πρώτην πληρωμήν των εις τους Αλβανούς οφειλομένων.

Οι Αλβανοί ήρχισαν να καταπραΰνονται και πολλοί τούτων συνεβούλευσαν την κατάπαυσιν των εχθροπραξιών και την καθησύχασιν της στάσεως. Ούτος δε διατάσσει να ετοιμασθῇ λαμπρόν συμπόσιον, κατά τα μεσημβρινά υψώματα της πόλεως περί το νυν κανονοστάσιον, μετά μουσικής, χορευτριών και διαφόρων άλλων συνήθων παρά τοις Οθωμανοίς διασκεδάσεων, εις το οποίον προσκαλεί τους αρχηγούς, τους αξιωματικούς και τους Βέηδες του επαναστατικού στρατού, έκαστος των οποίων συνωδεύετο υπό δύο μέχρι δέκα απόμων. Επειδή δε ως συμβαίνει εις τους ατάκτους στρατούς και εξαιρέτως εις τους Αλβανούς, οι αρχηγοί και οι αξιωματικοί πλεονάζουσι μέχρις υπερβολής, ο αριθμός των εις το γεύμα παρευρεθέντων ανέβαινε μέχρι 3.000.

Η μουσική ήρχισε να ηχή, αι χορεύτριαι εχόρευον, αι τράπεζαι ετοιμάζοντο και τα διάφορα φαγητά προ πάντων δε τα συνήθη αρνία εψήνοντο εν πλησμονή. Δια να μη λείψῃ δε τίποτε εκ της λαμπράς ταύτης εορτής, την οποίαν υπεδείκνυν ως μέσον συνδιαλλάξεως μεταξύ του Κυριάρχου και των στασιαστών, ο Κιουταχής διατάσσει τα εκείσε ευρισκόμενα δυο τακτικά

του πεζικού τάγματα να εκτελέσωσι οπλασκίας και ελιγμούς τινας κατά το παρακείμενον τη πανηγύρει ισόπεδον. Μη φαινομένου δε του στρατεύματος τούτου εκ της θέσεως εν η εκάθηντο οι Αλβανοί, εγερθέντες προσέδραμον εις τα έπακρα του υψώματος σωρηδόν, και τοποθετημένοι ο εις επί του άλλου εθεώρουν μετά προσοχής τα γυμνάσια του τακτικού.

Τα δυο ταύτα τάγματα διοικούμενα υπό ενός και μόνον ταγματάρχου, εξετέλουν διαφόρους κινήσεις και προ πασών τα πυρά άνευ πυρίτιδος. Επειδή δε οι Αλβανοί εξέφρασαν την επιθυμίαν του να ίδωσι τους τακτικούς πυροβολούντας συνάμα, ο Κιουταχής πλησιάζει τον διοικητήν του συντάγματος και διατάσσει την εκτέλεσιν πυρών.

Το πρώτον πρόσταγμα **ατέσχ!!** (πυρ) ολοκλήρου της γραμμής εξετελέσθη επιτηδείως και οι Αλβανοί έμενον κεχηνότες· το δεύτερον ήτο πυρ στοίχων. Το τρίτον πρόσταγμα **Χατέσχ!!** έρριξε χαμαί υπέρ τους 1.500 Αλβανούς. Ο διοικητής του συντάγματος προστάζει **προτείνετε άρμ!!**, ορμά κατ' αυτών δια της λόγχης, και τρεις λόχοι αναπτυχθέντες ευζωνικώς, περιζωνύουσι τους φυγάδας, φονεύοντες αυτούς ανηλεώς πυρί και λόγχη, ων ολίγιστοι διασώζονται δια φυγής.

Τον εκ της δολίας ταύτης σφαγής διασωθέντα Ασλάν-Βέην, συλλαβών ο κιορ_βεζύρης περί το **μοναστήριον** Μπούκοβον⁴, κείμενον ¼ ώρ. μεσημβρινώς της πόλεως, εκαρατόμησεν.

Το μέρος εκείνο της επιβούλου και αισχράς σφαγής, μετά φρίκης δεικνύουσιν οι κάτοικοι των Βετολίων.

Μην ευχαριστηθείς ο Κιουταχής εις την δολίαν ταύτην νίκην, ορμά δια νυκτός εις Περλεπέν μετά δυο ταγμάτων του και επιπίπτει αίφνης κατά των ησυχάζόντων εις τας θέρμας, τα λουτρά και τα καφφενεία Αλβανών και σφάζει αυτούς ανηλεώς.

Οι λοιποί Οθωμανοί, ουχί μόνον εις Βετόλια και Περλεπέν, αλλ' εις άπασαν την Μακεδονίαν, επιπεσόντες κατά των αόπλων και ακεφάλων Αλβανών, τους κατέσφαζον, μετά μεγάλης καταισχύνης διηγούνται δε ότι και αι γυναίκες ακόμη συνελάμβανον Αλβανούς, και ότι δεκαοκταετής τις νέος συνέλαβε και έφερεν εις την πόλιν τρεις Αλβανούς δεσμίους.

§ 82.

Αθήνα, 20-02-2015

Θωμάς Β. Ζιώγας

Email: thovaziogas@gmail.com

3. Ο θαρραλέος προεστός της Σιάτιστας Γεώργιος Νεόπουλος επικεφαλής των συμπατριωτών του τρεις φορές το 1827 απέκρουσε τις στρατιές των Τουρκαλβανών ληστών που ήθελαν να πατήσουν την πόλη του, φράσσοντας, για να τους εμποδίσει, και τη «γέφυρα του Πασά» (Πασιά-κιοπρισί) του Αλιάκμονα. [σελ. 629-633 στο βιβλίο της σημείωσης 1].

4. Το μοναστήρι **Μπούκοβο** ήταν πνευματικό και θρησκευτικό κέντρο της περιοχής, έδρα άλλοτε του μητροπολίτη Πελαγονίας, όπου καλλιεργήθηκαν και τα γράμματα. Το οικωνύμιο αυτό στη σλάβικη ομογλωσσία συνήθως σημαίνει «τόπο με οξιές», ερμηνευόμενο από το παλ. Σλ. bukji/bukjne (= φηγός, οξιά, Σερβ. bukva, Βουλγ. buk – γράμμα, Βουλγ. bukva – βίβλος). Εδώ δεν μπορεί να σημαίνει «τόπο με οξιές», γιατί βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού όπου δεν φυτρώνουν τέτοια δένδρα. Μάλλον σημαίνει «τόπο γραμμάτων» ή «τόπο βιβλίων», γιατί τέτοιο ήταν επί αιώνες.

Σημειώνω ότι και το **καυτερό κόκκινο πιπέρι**, γνωστό ως Μπούκοβο, εδώ έχει την αφετηρία του, διότι στην ευρύτερη περιοχή, από Μοναστήρι μέχρι Φλώρινα, καλλιεργούσαν κόκκινες καψικές πιπεριές από τις οποίες παράγεται αυτό το πιπέρι.

Αγγίγματα μνήμης Χρήστου Τσιγκούλη του Γιάννη Κανναβού

Ξαφνικά και ως απίστευτα σίγησε η μεγάλη καρδιά ενός διαλεχτού συγχωριανού μας, του Χρήστου Τσιγκούλη.

Θα μπορούσα να πω και να γράψω πολλά για την πολυτάραχη και δημιουργική ζωή του ως και για την συνέπειά του σε αγώνες διαχρονικών ιδεών και αξιών της Αριστεράς που ενστερνίστηκε κι αυτοστρατεύτηκε στην υπεράσπισή τους.

Στην κατοχή, η οικογένειά του, και με το Χρήστο μωρό, για ν' αποφύγει μεγαλύτερη πείνα και δυστυχία έφυγε απ' το χωριό κι εγκαταστάθηκε στο Μαύροβο Καστοριάς, απ' όπου επέστρεψε μετά τον εμφύλιο πόλεμο κι ο Χρήστος τέλειωσε το Δημοτικό σχολείο.

Μ' αυτές τις γνώσεις και τα όνειρά του αποτόλμησε τη δραπετεύσή του στο λαβύρινθο της Αθήνας, να δώσει νόημα και προοπτική στη νιότη και στο μέλλον του, να εκπληρώσει φόβους και καημούς.

Πέρασε επώδυνες δυσκολίες και στερήσεις δουλεύοντας σε εργοστάσια και οικοδομές κι ένιωσε στο πετσί του την εκμετάλλευση και την αδικία και ως χρέος του να παλέψει για δικαιότερη κοινωνία, πιο ανθρώπινη ζωή.

Με το κοφτερό του μυαλό, που συνεχώς άνοιγε ο ορίζοντάς του διαβάζοντας βιβλία, συνειδητοποίησε πως η όποια κοινωνική αλλαγή ή ανατροπή έρχεται απ' την οργανωμένη πάλη και με ενθουσιασμό εντάχθηκε στη Νεολαία της Ε.Δ.Α. και στο Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα συμμετέχοντας σε όλες τις ιστορικές απεργίες των οικοδόμων για δικαιώματα που τους στερούσαν και νικηφόρα κατέκτησαν.

Στις εκλογές 1961 σε κλίμα άγριας τρομοκρατίας και «Επιτηρούμενης Ζώνης» έφτασε στο χωριό ως εκλογικός αντιπρόσωπος της Ε.Δ.Α. όπου τον συλλάβανε τον κακοποίησαν για εκφοβισμό όλων. Αυτό ήταν κι ως «βάφτισμα» που τον γιγάντωσε σε πείσμα και τον απσάλωσε σε

δύναμη και πίστη να μένει ανυποχώρητος αφοσιωμένος στις πεποιθήσεις του.

Αργότερα ως ένθερμο μέλος της Νεολαίας Λαοκρατικής Πράξης τον συνέλαβε η χούντα την πρώτη νύχτα και υπέστη την ανείπωτη ταλαιπωρία της εδρεύουσας στη Γυάρο και στο Λακκί της Λέρου, όπου τον αντάμωσα κι ύστερα άρρωστος κι από νοσοκομείο αφέθηκε ελεύθερος.

Ήταν η σκληρότερη δοκιμασία για το Χρήστο η πιο ηρωική του αγωνιστική φάση, όταν για την υπεράσπιση των ιδανικών, της τιμής κι αξιοπρέπειάς του, προτίμησε το βαρύτατο κόστος των συνεπειών της εκτόπισης κι ας ήταν νιόπαντρο παλικάρι κι άφηνε μόνη, άνεργη, αβοήθητη κι σε ενοίκιο την ως παιδούλα και λεβέντισσα γυναίκα του, τη Λευθερία μας, που πριν γεννηθεί ο πατέρας της ήταν φυλακισμένος και η μάνα της στην αγκαλιά την είχε κουβαλήσει, στην Αλβανία, και μετά στη Ρουμανία, κι άμαθη ήταν στις δυσκολίες τόσο τραγικών διαστάσεων.

Στη Μεταπολίτευση ο Χρήστος ακολούθησε τον δρόμο του, τον Ηλία Ηλιού στην Ε.Δ.Α. και ως μέλος της Δ.Ε. της (επί ΠΑΣΟΚ) χωρίς ανταλλάγματα και εξαργύρωση των ΑΡΧΩΝ και ΓΕΝΕΩΝ του, είχε διοριστεί στο Δημόσιο χώρο του Αθλητισμού απ' όπου και συνταξιοδοτήθηκε. Με τη διάλυση της Ε.Δ.Α. εντάχθηκε στην Ε.Α.Ρ., μετά στο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ και στο ΣΥΡΙΖΑ της οργάνωσης Νέας Ιωνίας Αττικής όπου στις εκλογές στις 25 Γενάρη, παρά τα προβλήματα υγείας του, αγωνίστηκε με πάθος για τη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ. Ήταν χαρισματικός χορευταράς καλλίφωνος τραγουδιστής, με έμφυτο, αστεί-

ρευτο χιούμορ. Διέθετε οξυδέρκεια πνεύματος και ευρηματικότητα δραστηριοτήτων που κατόρθωσε να ξεφύγει απ' το «μεροδούλι – μεροφαί» και να γίνει πετυχημένος επιχειρηματίας οικοδομών πιάνοντας όνειρα χρυσά κι αλλάζοντας αξιοζήλευτα τη μοίρα και της υπέροχης οικογένειάς του.

Πέρα απ' την ενεργή του δράση υπήρξε φλογερός λάτρης του χωριού μας και για πολλά χρόνια πρόεδρος της Αδελφότητάς μας που σε αρμονικότητα με τους συνεργάτες του στο Δ.Σ. εργάστηκε φιλότιμα κι επίπονα σε έργα ανάδειξης του κι ως βασικός συγγραφέας της ιστορίας του στο βιβλίο «ΤΟ ΚΑΝΤΣΙΚΟ» άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του. Ήταν μόνιμος αρθρογράφος βιωμάτων και γεγονότων του χωριού μας στο περιοδικό της Αδελφότητάς μας «ΤΑ ΚΑΝΤΣΩΤΙΚΑ» και πότε-πότε και στην εφημερίδα «Η ΑΥΓΗ».

Έφυγε απροσδόκητα με τη χαρά της νίκης του ΣΥΡΙΖΑ ως επιστέγασμα και δικαίωση αγώνων του, ως εκπλήρωση καμίων και πόθων ονείρων του. Έφυγε πρόωρα χωρίς να προλάβει να χαρεί και να απολαύσει κόπους και θυσίες του, λίγη ξεκούραση, κάποιον σεβντά χορού και τραγουδιού σε πανηγύρια στον πλάτανο του χωριού μας. Αφήνει δυσαναπλήρωτο κενό και χρυσές υποθήκες για όλους μας. Χρέος μας να τον θυμόμαστε με αγάπη και να τιμάμε τη μνήμη του σας αξιαγάπητο χωριανό, φίλο, συγγενή κι αδελφό μας !!

Ιούνιος 2015

Γ. Ι. Βελλάς «Το Προσφυγόπουλο που διακρίθηκε»

του Νίκου Φασούλη

Έφυγε για πάντα από κοντά μας στις 25 Ιανουαρίου 2015 ο συγχωριανός μας Γιώργος Ιωάννη Βελλάς, ο οποίος ανήκει στην ιστορική γενιά των πολιτικών προσφύγων του Εμφυλίου Πολέμου, εκείνων των παιδιών που την περίοδο του εμφύλιου σπαραγμού βρέθηκαν στις πρώην Ανατολικές χώρες. Αρκετοί από αυτούς είχαν σπουδαίες επιτεύξεις στην επιστήμη και στις τέχνες και συνέλαβαν στα μέγιστα στη διατήρηση και ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού. Με τον επαναπατρισμό τους πρόσφεραν με τις γνώσεις, με την επιστημονική κατάρτιση και την εμπειρία τους στον ιδιωτικό και δημόσιο φορέα της πατρίδας μας. Το Κάντσικο ανέδειξε σπουδαίους τέτοιους επιστήμονες, και ας μου επιτραπεί να ξεχωρίσω ορισμένα προσφυγόπουλα, ζητώντας συγγνώμη αν παραλείψω κάποιους, που έμαθαν τα πρώτα γράμματα στην πρώην Λαϊκή Δημοκρατία της Ρουμανίας και διέπρεψαν αφήνοντας σπουδαίο συγγραφικό έργο, όπως ο Κώστας Τζιμούλης στις τέχνες, ο Κώστας Κατσαμάνης, ο Σωκράτης Κοτολούλης, ο Θωμάς Ζιώγας και ο Γιώργος Βελλάς.

Ο τελευταίος ανακηρύχτηκε διδάκτορας ιστορικών επιστημών, υφηγητής της έδρας Αρχαίας Ιστορίας και Αρχαιολογίας στο κρατικό Πανεπιστήμιο της Πόλης Βορόνεζ της Ρωσίας, πρώην Σοβ. Ενωσης και αναδείχθηκε συγγραφέας και ποιητής με πλούσιο έργο. Χωριατόπουλ από το Κάντσικο (Δροσοπηγή) στα χρόνια του Εμφυλίου Πολέμου πέρασε στην τότε Λ. Δ. της Ρουμανίας και από εκεί στην ΕΣΔΔ (Ρωσία). Σ' όλη τη σαραντάχρονη παραμονή του στη ξενιτειά διακρίθηκε στις σπουδές του με δημιουργική επιστημονική και ερευνητική δραστηριότητα.

Προσωπικά, είχα την τύχη να τον γνωρίσω, από τη θέση του κοινοτικού γραμματέα, κάποιο πρωϊνό του μήνα Αυγούστου στις αρχές της δεκαετίας του '80, δεν θυμάμαι χρονιά, όταν με επισκέφθηκε στο πρώην κοινοτικό γραφείο του χωριού. Με τις πρώτες συστάσεις διαπίστωσα

ότι επρόκειτο για δημότη, πολιτικό πρόσφυγα, με σπουδαία προσωπικότητα. Στην ικανοποίηση του αιτήματος του για την έκδοση πιστοποιητικού γέννησης, βρέθηκα στη χειρότερη θέση της υπηρεσιακής μου καριέρας, καθώς ως εκπρόσωπος της Πολιτείας και ως νεοδιοριστός υπάλληλος, χωρίς κάποια στοιχειώδη εκπαίδευση και ενημέρωση, έπρεπε να διαχειριστώ ένα τόσο ευαίσθητο θέμα. Αυτό της στέρησης και της επανάκτησης της ελληνικής σε ιθαγένειας των πολιτικών προσφύγων του Εμφυλίου λόγω «ανθελληνικής δράσης». Μπορεί η επανάκτηση να ήταν με μια απλή αίτηση, αλλά η πληροφόρησή τους για το ότι κάποια στιγμή δεν υπήρξαν «έλληνες πολίτες» ήθελε ειδικό χειρισμό. Προσπαθούσα με ανθρώπινο και προσιτό τρόπο να εξηγήσω ό,τι η εποχή των αφαιρέσεων των ελληνικών ιθαγενειών, λόγω πολιτικών φρονημάτων, αποτελούσε θλιβερό παρελθόν και η χώρα μας μεταπολιτευτικά είχε κάνει ένα καινούργιο ξεκίνημα. Όμως, στην περίπτωση του Γιώργου Βελλά αντιλήφθηκα ότι με κοίταξε αποσβολωμένος με δακρυσμένα μάτια. Αισθάνθηκα να σπάει στα χέρια του εκείνο το κρυστάλλινο δοχείο της τρυφερής αγάπης για την Πατρίδα, αφού ύστερα 40 χρόνια νοσταλγίας επέστρεψε στην χώρα που τον γέννησε, την οποία με τόσο πάθος και αγάπη είχε εξυμνήσει στην ποίηση του και αυτή να του πληγώνει βαριά την ψυχή. Δεν γνωρίζω αν τα κατάφερα να του δώσω τις απαραίτητες εξηγήσεις, εκείνο όμως που κέρδισα απ' αυτήν την υπόθεση είναι ότι απέκτησα ένα φίλο, αφού φεύγοντας από το πρώην κοινοτικό γραφείο, μου έσφιξε το χέρι και μου είπε: «Θέλω να γί-

νουμε φίλοι, γιατί ξέφυγες από το συντηρητισμό του νεοέλληνα και δε με ρώτησες τι δουλειά κάνω και πόσα χρήματα παίρνω στη χώρα που με φιλοξενεί».

Από τότε συνδεθήκαμε φιλικά και αλληλογραφούσαμε μέχρι τον επαναπατρισμό του, διατηρώντας τη φιλία μέχρι τελευταία... Όταν, στη τηλεφωνική επικοινωνία με την αγαπημένη του γυναίκα Γαλήνη, πληροφορήθηκα για το μυστηριώδη ραίο. Τον είχα συναντήσει λίγους μήνες πριν τον διακατείχε ηρεμία και είχα σχηματίσει την εντύπωση ότι ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της υγείας του. Δυστυχώς γι' όλους μας, ο Γιώργος έφυγε για πάντα, αφήνοντας μια αξιολάτρευτη οικογένεια, ένα σπουδαίο συγγραφικό έργο και μόνο φίλους. Η συγκίνηση για μένα ήταν μεγαλύτερη ακόμη όταν εξουσιοδοτήθηκα από τους οικείους του για τη διάθεση των ελληνόγλωσσων βιβλίων στο λατρεμένο χωριό του, εκπληρώνοντας τους πονεμένους στίχους του ποιήματος Δροσιστή (Κάντσικο)

*«...Του χωριού μου στερνός ποιητής κουβαλώ
Τα τραγούδια μου τ' απλά σ' αυτό το χώμα
Των αγίων το εικονοστάσι προσκυνώ,
Σαν κερί αναμμένο λιώνει όλο το σώμα...»*

Μπροστά σ' αυτήν την ευθύνη, της διεκπεραίωσης της αποστολής μου με επιτυχία, προσπέρασα να εκπληρώσω την υποχρέωση με το καλύτερο τρόπο, αφού γνώριζα ό,τι η βιβλιοθήκη του Γιώργου ήταν το πολυτιμότερο που διέθετε στην επίγεια ζωή.

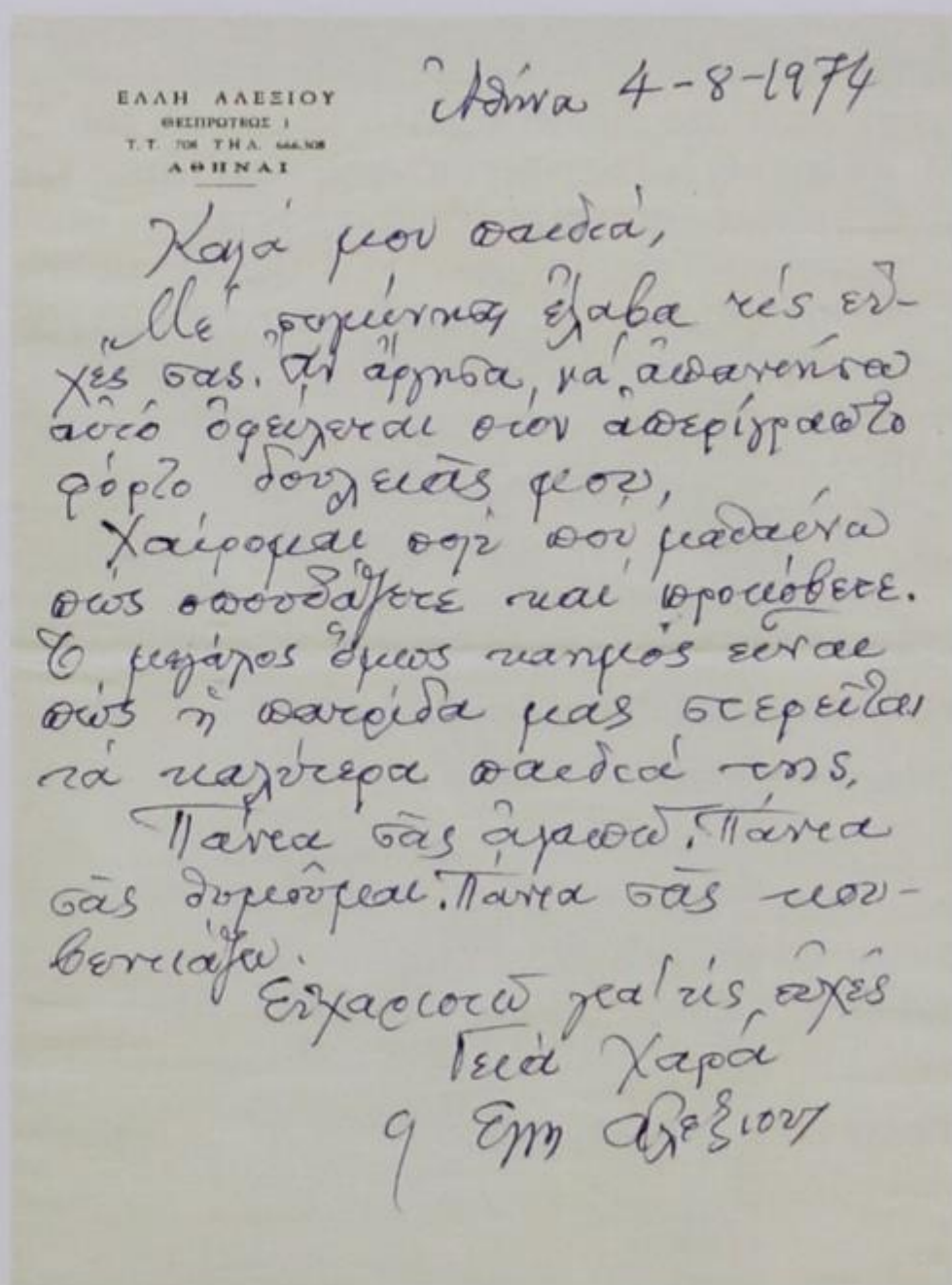
Για την βιογραφία του και το συγγραφικό έργο του έχουν γραφεί αρκετά και θα γραφούν πιθανότατα και άλλα, ούτε είμαι ο ειδήμων για να αναλύσω το συγγραφικό και ποιητικό του έργο. Αλλά, επειδή ο Γ.Ι. Βελλάς ήταν περήφανος και αξιοπρεπής άνθρωπος, δεν του ανήκει ο πεσιμισμός και η μοιρολατρία, γι' αυτό σ' αυτό το μικρό αφιέρωμα θα αναφερθώ στα σημαντικότερα πρόσωπα που τον ενέπνευσαν, συνεργάστηκαν, αγάπησε και του σημάδευσαν το λογοτεχνικό και ιστορικό του έργο. Αυτοί, δεν ήταν άλλοι από τον ιστορικό γίγαντα Γιάννη Κορδάτο (1891-1961), τον θρυλικό ποιητή Κώστα Βάρναλη (1884-1974) και τον ηρωικό δάσκαλό του Γεώργιο Παπαδόπουλο (Άλκη Καστρίτη).

Ο τελευταίος ήταν καθηγητής του στο μάθημα των Ελληνικών στο μικτό ελληνο-ρουμάνικο γυμνάσιο στο Βουκουρέστι από το 1951 μέχρι το 1955. Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος ήταν συ-

γραφέας και ποιητής. Έγραφε με το ψευδώνυμο Άλκης Καστρίτης. Από τα θρανία του πέρασαν πολλά προσφυγόπουλα και κατάφερε να τους προφέρει απλόχερα το φως της γνώσης, να κατασταλάξει στη ψυχή τους την αγάπη για την ελληνική γλώσσα και την Πατρίδα. Ήταν ο δάσκαλος που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή του, καθώς μέσα από τη βιβλιοθήκη του διάβασε έργα ελλήνων συγγραφέων της κλασσικής και σύγχρονης Ελλάδας. Το έτος 1953 δημοσίευσε, ως μαθητής, τις πρώτες εργασίες του στα περιοδικά των ελλήνων πολιτικών προσφύγων «Αετόπουλα», «Επονίτης», «Τα παιδιά μας γράφουν». Αργότερα ποιήματά του και λογοτεχνικά κείμενα δημοσιεύονται σε εφημερίδες «Πυρσός» της Ανατ. Γερμανίας, στο «Βήμα» και τη «Χαραυγή» της Κύπρου. Με τα πρώτα πεζογραφήματα και τα ποιήματα εκδηλώνονται οι ψυχικοί πόνοι της παιδικής ηλικίας, την οποία σημάδεψε ο πόλεμος και η πείνα. Με την καθοδήγηση του καθηγητή του ιδρύθηκε στο σχολείο ένας αφιερωματικός ποιητικός κύκλος με την ονομασία «Κώστας Γιαννόπουλος» επονίτης νεαρός ποιητής που εκτελέστηκε το 1948. Στον κύκλο αυτό ο Γιώργος Βελλάς είχε σπουδαία συμμετοχή και προτάθηκε για την τιμητική θέση του προέδρου.

Τελειώνοντας το οκτατάξιο ελληνικό σχολείο της Ρουμανίας, το έτος 1955, ο Γ.Ι. Βελλάς, πηγαίνει στην πρώην Σοβιετική Ένωση για να συναντήσει μόνιμα τους γονείς του, επίσης πολιτικούς πρόσφυγες, ύστερα από επτά χρόνια χωρισμού. Το έτος 1957 δίνει επιτυχώς εξετάσεις και φοιτάει στο Πανεπιστήμιο του Βορονέζ. Το 1962 αποφοιτεί από το πανεπιστήμιο και γνωρίζοντας πλέον τρεις γλώσσες, συμμετέχει στη δημιουργία της Ανθολογίας Ποιημάτων του κρατικού Πανεπιστημίου του Βορονέζ με τον τίτλο «Η Πανεπιστημιακή Μούσα». Την ίδια εποχή κυκλοφορεί στα ρώσικα το πρώτο ποιητικό του βιβλίο με τον τίτλο «Ελλάδα Αγάπη μου». Στο βιβλίο αυτό είναι διαχυμένη η ποίηση της Πατρίδας και το όνειρο που τρέφει στην ψυχή του ο νόστος.

Εκείνη την περίοδο ο ποιητής μας Κώστας Βάρναλης διακρίνεται με το βραβείο «Λένιν για την Ειρήνη» και γίνεται το πιο δημοφιλή πρόσωπο στους Πολιτικούς Πρόσφυγες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Ο Γιώργος Βελλάς παίρνει το θάρρος και του γράφει, στέλνοντας ορισμένα ποιήματά του. Ο αξιοσέβαστος παππούς ανταποκρίνεται και έτσι δια μέσω της αλληλογραφίας αρχίζει η εξ αποστάσεως γνωριμία τους.

Ευχαριστήρια απαντητική επιστολή της Έλλης Αλεξίου στα παιδιά του "Ποιητικού Κύκλου Κώστας Γιαννόπουλος" του οποίου Γιώργος Βελλάς² ήταν επίτιμος πρόεδρος.

Στο πρώτο γράμμα του ο Κώστας Βάρναλης απαντάει στοργικά, όπως παρακάτω:

“Αθήνα, 14-08-1964

Αγαπητό μου παιδί.

Σε φιλώ σαν παιδί μου για όλα τα καλά που μου γράφεις και για όλα τα πολλά που μου εύχεσαι. Τα χρόνια είναι πάρα πολλά, για περισσότερα δεν εγγυώμαι...

Το γράμμα σου είναι ευγενικό και καλογραμμένα και σε συχαίρω για την προκοπή σου στα ελληνικά, που τά έμαθες στα ξένα σχολειά. Κάνε μου τη χάρη να μου ξαναγράψεις και να μου πεις ποια βιβλία μου σου χρειάζονται. Αυτές τις μέρες θα σου στείλω τα «Ποιητικά» μου που εκδόθηκαν για Τρίτη φορά.

Με την αγάπη μου και τα φιλιά μου Κώστας Βάρναλης.”

Η αλληλογραφία τους συνεχίσθηκε και ο Κώστας Βάρναλης παρότρυνε το Γιώργο να ασχο-

ληθεί με το γίγαντα της νεοελληνικής ιστοριογραφίας τον Γιάννη Κορδάτο, στέλνοντας για το σκοπό αυτό βιβλία και όλα τα άρθρα του Δ. Μ. Φέξη: «Ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος και το έργο του», που είχαν δημοσιευθεί τότε στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο». Ο Γ.Ι. Βελλάς με την καθοδήγηση του Παππού καταπιάνεται με την διδακτορική του διατριβή την οποία και ολοκλήρωσε το έτος 1974, με θέμα: «Γιάννης Κορδάτος – ιστορικός του αρχαίου Κόσμου», εκπληρώνοντας στο επαρκούν την επιθυμία του. Ωστόσο, ο Κώστας Βάρναλης ήταν υπέρ-γυρος και δεν πρόλαβε να πάρει την μελέτη αυτή ποτέ. Ο Γ.Ι. Βελλάς έλαβε το τελευταίο γράμμα του στις 31 Δεκεμβρίου του 1971:

“Μικρέ και καλέ μου φίλε,

Σ’ ευχαριστώ που με θυμάσαι κάθε χρόνο. Γράφεις όμορφα γράμματα (χωρίς πολλά λάθη) και σε νιώθω για έναν αληθινό άνθρωπο. Σου εύχομαι κάθε προκοπή και σένα και την οικογένειά σου. Εγώ παραγέρασα.

Με τα φιλιά μου Κώστας Βάρναλης.”

Το μικρό μου φίλο και μεγάλος δημοκράτης
Γ. Βελλά
Με αγάπη και σεβασμό
Κώστας Βάρναλης
26-8-64

Χειρόγραφη αφιέρωση στον Γιώργο Βελλά από τον Κώστα Βάρναλη.

Ο Γ.Ι. Βελλάς σε νεαρή ηλικία.

Αυτό το γράμμα, για τον Γ.Ι. Βελλά ήταν το σημαντικότερο κειμήλιο. Το κρατούσε καλοδιατηρημένο στο πορτοφόλι του σαν φυλαχτό. Στις αρχές του περασμένου Καλοκαιριού που το συνάντησα στο γραφείο της ΠΕΑΕΑ, στο οποίο πρόσφερε τις υπηρεσίες του ως συντάκτης του περιοδικού «Εθνική Αντίσταση», μου το έδειξε ευλαβικά, γιατί θεωρούσε ότι οι άνθρωποι πρέπει να εμπνέονται από πρότυπα συνανθρώπων τους με προοδευτική σκέψη, από μαχητές του σωστού και του δίκιου, όπως ο Κώστας Βάρναλης.

Πάνω σ’ αυτές τις αρχές της προόδου και της έρευνας έδωσε τη ζωή του και ο Γ.Ι. Βελλάς. Και η μικρή αυτή αφιέρωση ας θεωρηθεί ένα ταπεινό πνευματικό μνημόσυνο, όπως αρμόζει σε ένα αθόρυβο, σεμνό, μετριοπαθή και θετικό συμπατριώτη, ο οποίος αγάπησε, τραγούδησε με περηφάνια την Ελλάδα και αγωνίστηκε στη ζωή του για την τιμιότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη.-

Email: fasoulisn@ath.forthnet.gr

ΦΩΤΟΘΗΚΗ

Γρηγόριος Μακρής και Γεώργιος Δημητρούλης, μετανάστες στην Αμερική. Ο Γρ. Μακρής ήταν κουνιάδος του Γ. Δημητρούλη ο οποίος επέστρεψε στην Ελλάδα στον απελευθερωτικό πόλεμο 1912 - 1913 για να ενταχθεί εθελοντής. Σκοτώθηκε στο Μπουραζάνι όπως λέει η Αλεξάνδρα Δημητρούλη που μας παραχώρησε και τη φωτογραφία.

Από το γάμο του Χρήστου Τσιγκούλη, Ιούλιος 1966 (αρχείο Ροϊδούλας Πατσιωτού).

Από το γάμο του Γιάννη Λέκκα με την Ανθούλα Μουκούλη, 7/1/1963. Εδώ το ξεπροβόδισμα της νύφης από τους οικείους της (αρχείο Ροϊδούλας Πατσιωτού).

Φωτογραφία του 1954. Γάμος Σπύρου Σπέλλα. (αρχείο Σταύρου Ζηκούλη).

Νέα και δραστηριότητες της Αδελφότητάς μας

Συνέλευση νεολαίας και Δ.Σ Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών

Στις 16 Αυγούστου 2014, ημέρα Σάββατο, με πρωτοβουλία της προσωρινής Επιτροπής Νεολαίας του χωριού μας, σε μία ζεστή ατμόσφαιρα έγινε ειδική Συνέλευση του Δ.Σ της Αδελφότητας και όλης της Νεολαίας του χωριού.

Το μεράκι και η αγάπη για το χωριό μας, μας αφύπνισε στο να δραστηριοποιηθούμε και να συμμετέχουμε και εμείς στα δρώμενα του χωριού μας! Οι συζητήσεις κάτω από τον πλάτανο, οι σκέψεις, τα όνειρα όλων μας για ένα καλύτερο μέλλον του χωριού μας, μας ώθησαν στο να τα κάνουμε πράξη. Όλο αυτό ξεκίνησε με μια πρώτη συνάντηση στις 16 Αυγούστου 2014 και ημέρα Σάββατο στο συνεδριακό κέντρο (φωτο1)

του χωριού μας. Σε ένα πολύ ζεστό και φιλικό κλίμα έγινε μια εποικοδομητική κουβέντα με πολλά συμπεράσματα. Ο πρόεδρος του Δ.Σ. της Αδελφότητας κ. Κοτολούλης Γεώργιος έκανε τον απολογισμό δράσης της αδελφότητας για τη χρονιά που πέρασε και μας έκανε γνωστά τα θέματα του χωριού. Στη συνέχεια, ο λόγος πέρασε στη Νεολαία που ανέπτυξαν τις προτάσεις και τις παρατηρήσεις τους για τα προβλήματα του χωριού.

Συγκεκριμένα συζητήθηκαν και αποφασίστηκαν:

1. Η επιτροπή Νεολαίας να αναλάβει, όπως και έγινε, τη θεματολογία του ημερολογίου 2015.
2. Συμφώνησαμε σε μια πιο μαζική συμμετοχή της Νεολαίας στην Αιμοδοσία που πραγματοποιείται κάθε 13 Αυγούστου στο χωριό μας.
3. Να αναλάβουμε πρωτοβουλίες για εκδηλώσεις του Αυγούστου του 2015 στο χωριό μας, όπως βραδιές κινηματογράφου και κουκλοθέατρου κ.ά.
4. Μέλη της Νεολαίας ανέλαβαν την υποχρέωση για αλλαγή και εκσυγχρονισμό της ιστοσελίδας του χωριού, ώστε να γίνει πιο ενημερωτική και δυναμική. Επίσης στην τοποθέτηση Web camera για καθημερινή οπτική επαφή με το χωριό κυρίως των ξενιτεμένων, απόδημων χωριανών μας. Ακόμη, να ερευνηθούν τρόποι για την παροχή καλύτερου ίντερ-

Φωτ. 1

νετ, που ήδη παρέχεται δωρεάν σε όλους τους κατοίκους του χωριού από την Αδελφότητα.

5. Προβάλλαμε αίτημα προς το Δ.Σ. της Αδελφότητας να δημιουργηθεί στο χώρο του πρώην Νηπιαγωγείου αίθουσα-πολυχώρος για τις ανάγκες και τις δράσεις της Νεολαίας του χωριού.

6. Να διοργανώσουμε, όπως και έγινε, βραδιά γιορτής τσίπουρου με γλέντι και χορό, εκδήλωση ανοιχτή σε όλους τους χωριανούς και επισκέπτες.

Αρκετά παιδιά τοποθετήθηκαν και σε άλλα θέματα με προτάσεις, όπως:

- Να υπάρχει ενημέρωση για προγράμματα ΕΣΠΑ.

- Για ενδυνάμωση του εναλλακτικού τουρισμού.

- Για το πλαίσιο και τις δυνατότητες μοριοδότησης παραμεθορίου περιοχής, για μόνιμη εγκατάσταση Αγροτικού Ιατρού στο χωριό μας.

- Για την έλλειψη Νερού που παρατηρείται τις ημέρες του 15 Αυγούστου στο χωριό μας.

- Για ενημέρωση υποτροφιών που δίνονται σε σπουδαστές από διάφορα ιδρύματα.

- Οργάνωση του χώρου του λεγόμενου "κιόσκι" με παγκάκια, κάδους απορριμμάτων, φωτισμό και εύκολη πρόσβαση.

Στο τέλος της Συνέλευσης οι Νεολαίοι του χωριού εξέλεξαν 7μελή επιτροπή που θα έχει την ευθύνη συντονισμού της Νεολαίας και την εκπροσώπησή τους στην Αδελφότητα.

«Γιορτή Τσίπουρου»

Όπως προτάθηκε στη Συνέλευση του καλοκαιριού, η Γιορτή τσίπουρου πραγματοποιήθηκε με επιτυχία. Όλα ξεκίνησαν με την αγορά και το πάτημα των σταφυλιών τον Σεπτέμβριο. Τα σταφύλια πατήθηκαν, (φωτο 2) τοποθετήθηκαν στα βαρέλια, η βράση τους ξεκίνησε όπως και η λαχτάρα μας για το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι μέρες πέρασαν τα σταφύλια έβρασαν και η 25η Οκτωβρίου έφτασε. Όλοι και όλα ήταν έτοιμα για την πρώτη μας γιορτή. Η συμμετοχή του κόσμου ήταν ανέλπιστα μεγάλη κάτι που μας έκανε πολύ χαρούμενους και αισιόδοξους δίνοντας μας κίνητρο για καθιέρωση της γιορτής τσίπουρου. Η μέρα ξεκίνησε με την ομιλία της φίλης του χωριού Ελένης Στεργιοπούλου (φωτο 3) στο συνεδριακό κέντρο με θέμα «Το τσίπουρο από την

παραγωγή στην κατανάλωση», ομιλία που σκέντρωσε το ενδιαφέρον του κόσμου. Η γιορτή συνεχίστηκε στο πίσω μέρος του συνεδριακού κέντρου με τις καζανιές να ρέουν άφθονο τσίπουρο, τα κοψίδια στα κάρβουνα και τη μουσική ορχήστρα των «Σαμαράδων» να ομορφαίνει ηχητικά τη βραδιά με τα παραδοσιακά μας τραγούδια. (φωτο 4).

Φωτ. 2

Φωτ. 3

Φωτ. 4

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε όλους όσους συνέβαλλαν οικειοθελώς στη βραδιά αυτή:

- Τον κτηνοτρόφο κύριο Κώστα Τσάτσα για την προσφορά μεγάλης ποσότητας κρέατος.
- Τον «φούρναρη» Σταύρο για την προσφορά ψωμιού για τις ανάγκες της εκδήλωσης.
- Τη μάντρα υλικών του Δημήτρη Σδούκου και Διομήδη Σδούκου για την προσφορά υλικών για το στήσιμο του υποστέγου.
- Τον Κώστα Σδούκο για την προσφορά μανιταριού για τη θέρμανση του χώρου.
- Τα αδέρφια Σαμαράδες για τη διασκέδαση που μας πρόσφεραν αφιλοκερδώς.
- Τον Γιώργο Κοτολούλη για την παραχώρηση του καζανιού.
- Τον Βασίλη Κοτολούλη για την προσφορά πλαστικών ποτηριών, πιάτων και άλλων ειδών.
- Τον Παύλο Ζιώγα για την παραχώρηση της ψησταριάς.
- Τους κυνηγούς του χωριού μας για την προσφορά κρεάτων και πατσά.
- Τη Ροιδούλα Πατσιωτού για το μαγείρεμα του πατσά και πατάτες και την παραχώρηση μανιταριού για τη θέρμανση.
- Τον Κώστα Καρανικούλη για την προσφορά 20 λίτρων κρασιού.
- Τον Ευρυπίδη Σδούκο και τη Δήμητρα Σουγκλέρη για τα βαρέλια που μας πρόσφεραν.
- Τον Θανάση Κουτρομπίνα, Χρήστο Κουτρομπίνα και Πέτρο Λέκκα για τη βοήθειά τους στο στήσιμο του στέγαστρου.
- Τον Κώστα Καζάκη και τον Αντώνη Ρόδιο για τη βοήθειά του στις καζανιές.
- Τις γυναίκες του χωριού για τα εξαιρετικά εδέσματα τους Σοφία Παπαδημητρίου, Δήμητρα Σουγκλέρη, Λίτσα Κοτσίνα, Ευαγγελία Παπαδημητρίου, Φωτεινή Σιούτη, Αρετή Τσιγκούλη, Αφροδίτη Κοτολούλη και Ζωίτσα Σίμου.
- Τη Μίνα Σιταρένιου για τις αφίσες που σχεδίασε.
- Τη Σεβαστή Καπλάνη, Κατερίνα Κουτρομπίνα, Δήμητρα Κουτρομπίνα για την πολύτιμη βοήθειά τους στη βραδιά.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους μας βοήθησαν οικονομικά συνεισφέροντας στο ταμείο μας παρόλο που η εκδήλωση ήταν δωρεάν για όλους.

Εκδηλώσεις

Αγώνες ανωμάλου δρόμου παιδιών

Πραγματοποιήθηκαν και φέτος οι αγώνες ανωμάλου δρόμου, που είχαν εκκίνηση και τερματισμό την κεντρική πλατεία του χωριού.

Συνολικά 36 αγόρια και κορίτσια του Δημοτικού & του Γυμνασίου, έτρεξαν στα στενά δρομάκια του χωριού. Δόθηκαν κύπελλα και μετάλλια στους τρεις πρώτους νικητές και νικήτριες, ανά κατηγορία, και διπλώματα συμμετοχής σε όλους τους συμμετέχοντες, καθώς και από μία αναμνηστική μπλούζα με το σήμα της Αδελφότητας. Συνολικά τα παιδιά είχαν χωρισθεί σε 4 κατηγορίες.

Το ραντεβού ανανεώθηκε για του χρόνου, για τον επόμενο Αύγουστο.

Στους αγώνες πήραν μέρος με σειρά κατάταξης:

1η κατηγορία : Κορίτσια

Μαυρομάτη Άννα, Σίμου Λυδία, Σπέλλα Σπυριδούλα, Δημουλιά Νεφέλη, Σίμου Ναταλία, Χαρχαλάκη Μαρία, Παπαδοπούλου Έλενα, Κατσαμάνη Δέσποινα, Ρέβα Δήμητρα.

2η κατηγορία : Αγόρια

Ρέβας Νικόλαος, Τσιγκούλης Δημήτριος, Βασιλόπουλος Χρήστος, Κοτολούλης Γεώργιος, Κατσαμάνης Δημήτριος, Κατσούγρης Αλέξανδρος, Ζηκούλης Σταύρος, Χαλχαλάκης Κύρκας, Σίμος Ανδρέας, Κατσούγρης Βασίλειος, Σπέλλας Τιμόλεων, Ζηκούλης Πηλέας, Σιδηρόπουλος Γεώργιος.

3η κατηγορία : Κορίτσια

Μουταφίδου Ελευθερία, Δημουλιά Αλίκη.

4η κατηγορία : Αγόρια

Κουτρομπίνας Βασίλειος, Πατλάκας Δημοσθένης, Μαυρομάτης Βασίλειος, Σιούτης Κων/νος, Παρασκευόπουλος Βασίλειος, Βασιλόπουλος Κων/νος, Μουκούλης Παντελής, Βλαβιανός Κων/νος, Σιούτης Ελευθέριος, Τσιγκούλης Θωμάς, Μαντζούκος Γεώργιος, Παταμούσης Διονύσης.

Αιμοδοσία

Στις 13/08/2014 πραγματοποιήθηκε η καθιερωμένη πια από το 2003, ετήσια ομαδική αιμοδοσία σε κινητή μονάδα του Παν. Νοσ. Ιωαννίνων στο Κοινοτικό κατάστημα του χωριού μας.

Αίμα έδωσαν οι :

Κοτσίνα Ευαγγελία συζ. Ιωάννη, Σιούτης Δημήτριος του Σπύρου, Κοτσίνας Βασίλειος του Κων/νου, Σιούτη Ελευθερία συζ. Ευάγγελου, Καρράς Αθανάσιος του Πέτρου, Καπλάνη Σεβαστή του Αθαν., Λέκκας Ευθύμιος του Αθαν., Καπλάνη Ελένη του Κων/νου, Σίμου Δέσποινα, Ζιώγα Αγνή συζ. Θωμά, Μακρής Γεώργιος του Βασιλείου (Αθήνα), Μακρής Βασίλειος του Γεωργίου (Αθήνα), Κουτρομπίνας Στέλιος, Αδαμάκη Κυριακή συζ. Ευθυμίου Λέκκα, Σπέλλα Βάσω του Αθανασίου (Τρίκαλα), Κούρας Αθανάσιος, Σπέλλας Αθανάσιος (Θωμά), Ζηκούλη Γραμματική συζ. Σταύρου, Ζιώγα Αγγέλα συζ. Ιωάννη, Λέκκα Κατερίνα του Μιχαήλ, Κοτολούλης Χρήστος του Γεωργίου, Ζιώγα Κων/ντίνα του Παύλου, Κοτολούλης Λευτέρης, Χανταρεάν Μιχαέλλα, Σιούτης Θωμάς, Κουτρομπίνας Δημήτρης του Μιχαήλ, Κοτολούλης Γεώργιος.

Προσήλθαν αλλά κρίθηκε ότι δεν πρέπει να δώσουν αίμα, οι :

Δημητρούλης Γεώργιος, Δημητρούλη Μαρία του Γεωργίου, Καρανικούλη Αρετή, Σπέλλα Ουρανία, Ζιώγα Σοφία, Τσιλιμίγκα Γιώτα.

Αυτή η εκδήλωση αλληλεγγύης και ανθρωπιάς δεν είναι χρήσιμη μόνο στους συνανθρώπους μας αλλά και στους ίδιους τους συγχωριανούς μας.

Μέχρι σήμερα εξυπηρετήθηκαν όλοι οι συγχω-

ριανοί μας που είχαν ανάγκη αίματος, χωρίς απολύτως καμία εξαίρεση.

Συγχαίρουμε και ευχαριστούμε θερμά τις/τους αιμοδότες, γι' αυτή την υψηλής ευαισθησίας, ανθρωπιάς εκδήλωση και ευχόμαστε αυτή η πρωτοβουλία τους να γίνει παράδειγμα προς σφοδράς και αλληλεγγύης σε όλους τους χωριανούς.

«Κοπή πίτας»

Με τον ερχομό του νέου έτους και σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση των βουλευτικών εκλογών και την παρουσία του κόσμου που υπήρχε στο χωριό, κόψαμε την Πρωτοχρονιατική πίτα στο συνεδριακό κέντρο. Αρκετός κόσμος παρευρέθηκε στην κοπή. Οι τυχεροί της μέρας που βρήκαν τα δύο φλουριά ήταν ο Παύλος Ζιώγας και Βασίλης Κιούσογλου, οι οποίοι έλαβαν τα δώρα τους, μία προσφορά της Αδελφότητας. (φωτο 5,6,).

Φωτ. 5

Φωτ. 6

«Εμφιάλωση»

Μία ακόμη ιδέα της Νεολαίας πήρε πνοή. Το κρασί που παρήχθει από το πάτημα των σταφυλιών αποφασίσαμε να το εμφιαλώσουμε σε μπουκάλια και να το διαθέσουμε σε φίλους του χωριού. (φωτο 7,8,9).

Για το τέλος, ευελπιστούμε ότι με την ενεργό συμμετοχή όλων των χωριανών οι εκδηλώσεις θα συνεχιστούν με αμείωτο ενδιαφέρον, δίνοντας ζωή στο χωριό μας, που τόσο αγαπάμε!

Φωτ. 7

Φωτ. 8

Φωτ. 9. Η ετικέτα του κρασιού της νεολαίας Δροσοπηγής.

«Απόκριες 2015»

Τα έθιμα του τόπου μας για ακόμη μία φορά αναβίωσαν στο χωριό μας. Παρόλη τη μικρή παρουσία κόσμου οι μασκαράδες ντύθηκαν, τα κέδρα άναψαν και οι χοροί ξεκίνησαν. (φωτο 10, 11, 12). Το έθιμο του χάσκαρου έγινε με πολύ κέφι.

Φωτ. 10

Φωτ. 11

Φωτ. 12

Θερμές Ευχαριστίες

Το Δ.Σ ευχαριστεί θερμά τους:

- Παγούνη Απόστολο από Πλαγιά για τις ενδεικτικές του παραχώρησης βιβλίων από το Μουσείο Φωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης για τη δωρεάν εξοπλισμό της βιβλιοθήκης της Αδελφότητας.
- Την Γαλήνη σύζυγο Γιώργου Βελλά για τη δωρεά βιβλίων του εκλειπόντος συζύγου της στην Αδελφότητα.
- Τον Κουτρουμπίνα Κώστα, συγχωριανό μας από τα Σπάτα, για την προσφορά αρτοσκευασμάτων στη Θεία Λειτουργία του 15Αύγουστου στο εξωκλήσι μας της "Παναγίας".

Το Δ.Σ ευχαριστεί επίσης τα παρακάτω μέλη φίλους της Αδελφότητας για την οικονομική τους ενίσχυση. Μουκούλη Θωμά α) στην μνήμη της Ελευθερίας Ζιώγα 50 € & στη μνήμη της Μαρίας Καρανικούλη 50 €.

- Καπλάνη Σεβαστή σε μνήμη Γιάννη Κοτσάκη για το ποσό των 50 €
- Κοτσάκη Θεοδώρα για το ποσό των 150 €
- Καθάρη Σύλβια για το ποσό των 30 €
- Μπόροντα – Τσιγκούλη Σοφία για το ποσό των 50 €
- Χατζή Κώστα (οδοντίατρο από Κόνιτσα) για το ποσό των 50 €
- Ντινιού Φάνη (Λαγκάδα) για το ποσό των 40 €
- Νάτσι Παναγιώτη (Πρόεδρο Αδελφότητας Λαγκάδας) για το ποσό των 20 €
- Κληματά Χαραλάμης (Λαγκάδα) για το ποσό των 20 €
- Κληματά Γεώργιος Παναγιώτη (Λαγκάδα) για το ποσό των 20 €
- Δημητρούλη Νικόλαο (Καναδάς) για το ποσό των 500 \$ Καναδά.

Ανώνυμες επιστολές και κείμενα δεν δημοσιεύονται.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν σημαίνει ότι εκφράζουν και τις απόψεις του Δ.Σ. της Αδελφότητας ή της Συντακτικής Ομάδας.

Κείμενα και υλικό που έχουν σταλεί προς δημοσίευση και δεν συμπεριλαμβάνονται στο παρόν τεύχος λόγω περιορισμένου χώρου, το Δ.Σ. και η Σ.Ο. δεσμεύονται, μετά από αξιολόγησή τους, να τα δημοσιεύσουν σε ένα από τα επόμενα τεύχη μας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ

Νυχτερινή άποψη του Συνεδριακού μας Κέντρου.

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Μάνου Κατράκη 28, 56533 Πολίχνη, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 587972 • Fax: 2310 608957
www.drosopigi.org • e-mail: info@drosopigi.org